NILS VON ROSENSTEIN.

------- MINNESTECKNING AF

CARL WILHELM BÖTTIGER.

UPPLÄST PÅ SVENSKA AKADEMIENS HÖGTIDSDAG 1876. ------ STOCKHOLM, 1877. P. A. NORSTEDT & SÖNER. KONGL. BOKTRYCKARE.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör The Ohio University Libraries, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i oktober 2013 av Bert H.

Övenska Akademien har haft den oskattbara lyckan att alltid ledas af utmärkte sekreterare. Två af dem har hon fått behålla under en lång följd af år. Hon egde Nils von Rosenstein till ledamot och sekreterare i trettiåtta år; hon egde Bernhard von Beskow till ledamot i fyrti år, till sekreterare i trettifyra *. Efter den senare kännes saknaden ännu i sin fulla värma; men att tacksamheten mot den förre icke heller kallnat, derom vittnar i dag återkallandet af hans bild.

Plinius den yngre yttrar i ett af sina bref: ”Lycklig prisar jag den, åt hvilken gudarne gif-vit förmågan antingen att göra hvad som för-tjenar att skrifvas om, eller att skrifva hvad som förtjenar att läsas, men lyckligast den, åt hvilken de gifvit förmågan till begge delarne” **. En sådan dubbelgåfva beskärdes den man, till hvars

* Mellan dem innehade Franzén sekreterareplatsén i nära tio år.

'* Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est ant facere scribenda ant scribere legenda, beatissimos vero, quibus utrumque. Plinius, Epist. VI: 16.graf minnets lampa lyser oss i q väll. I handling ädel och verksam, i skrift upplysande och föredömlig, har han gjort sitt namn aktadt af samtiden, vördadt ännu af en efterverld.

På denna dag för nittisex år sedan * hölls i det Stockholmska vitterhetssällskapet Utile dulci ett åminnelsetal öfver dess nyligen aflidne ledamot, kanslirådet Johan af Bjerkén. Talet af-hördes med bifall, och enkedrottning Lovisa Ulrika, alltid uppmärksam på vittra företeelser, yttrade sin önskan att deraf få del. öfverraskad af stilens renhet och behag, blef hon det icke mindre af att i talaren igenkänna en henne redan länge välbehaglig personlighet, den unge hofjunkaren Nils von Rosenstein **, ende sonen af den berömde läkare, som hon ansåg för räddare af sin gemåls, sitt eget och sin förstfödde sons lif, medicine professorn vid Upsala universitet, arkiatern Nils Rosén von Rosenstein***.

* Den 20 december 1780.

** Han hade redan som student blifvit utnämnd till hofjun-kare, med anledning af konungahusets förbindelser till hans fader.

*** Redan lifmedicus hos konung Fredrik, tillkallades han vid kronprinsessans svåra förlossning 1746. ”LäkarneDet var i dennes adliga namn och sköldemärke som hennes sinnrika tacksamhet hade insatt den sten, hvilken till hans ära och minne var ämnad att resas vid Loka brunn, i anledning af Adolf Fredriks återställande till helsan 1762*. Att i sin egen skapelse, den sedan 1773 upplif-vade Vitterhets-akademien, nu införa den lof-

voro villrådige och nedslagne. Rosén allena fann orsaken till faran och i det sainraa ett medel emot den, och

Sverige egde Gustaf III”. (Franzén, Sv. Ak. Handl. VII: 121.) Ständerna belönade honom härför 1747 med en årlig pension, och 1769 med en äreskänk af 33,333 daler silfvermynt för koppympning på alla de kungliga barnen och läkarevård hos Adolf Fredrik vid Loka brunn åren 1761 och 1762. Hans sjelfständighet att vid kanslersvalet i Upsala 1747, efter grefve Carl Gyllenborgs död, rösta icke på Adolf Fredrik, utan på riksrådet Samuel Akerhjelm, hade ådragit honom Tessins, hattpartiets och, för någon tid, äfven det unga hofvets missnöje. (Se Feyxell, Berätttelser ur Sv. hist. XXXVII: 99 och följ.

* ”Till minne af denna lyckliga händelse skulle en sten uppresas vid källan med Roséns namn och med vittnesbörd om hans förtjenster. Detta beslut af Lovisa Ulrika blef väl aldrig verkstäldt, men blotta tanken dertill är en verklig minnesvård. Utom det att mången gäst vid Loka ännu frågar: hvar är Roséns ärestodt eller: hvar skulle den ståt finnes den, alltid talande, både i hans sköld och i hans namn, som, då han upphöjdes till ade-lig värdighet, af drottningen sjelf valdes”. Fbanzén, anf. st. sid. 122. Den tillämnade minnesstenens inskrift läses hos Bergi 08, Tal om kalla bad i gemen och Loka hadntngar i synnerhet, s. 67.vande sonen af en så förtjent fader, blef, i följd af det nyssnämnda talet, drottningens önskan, och en af hennes sista omsorger i lifvet att der åt honom anförtro den sekreterareplats, som, lemnad af Sotberg, en gång hade innehafts af Olof von Dalin.

Men långt tidigare än från talarestolen hade på tjenstemannabanan den unge Rosenstein gjort sig känd och värderad. Han hade beträdt henne vid nitton års ålder och ingått som extraordinarie i Kanslikollegium samma år, då Gustaf den tredje uppsteg på tronen *. Så blef — för att här nyttja hans egna ord — han ”vittne till händelserna under det sista, lärorika och varnande året af ett rege-ringssätt, som snart skulle upphöra. Han såg partiernas yra, lagstiftning och lagskipning sammanblandade, utländsk inflytelse, tvedrägt mellan stånden, och ett bemödande att jemna alla, som slutades med att lemna väldet i en endes hand” **. Konungens kansli, under ledning af sådane män

* Född den 12 december (efter gamla stilen den 1 dec.) 1752, blef han på hösten 1771 antagen till extraordinarie kanslist i Kanslikollegii expedition.

** Dessa ord, här lämpade på Rosenstein, yttras af honom i minnet öfver riksdrotsen grefve C. A. Wachtmeister (Nils von Rosenstein, Samlade Skri/ter II: 9), hvilken på samma år som Rosenstein hade ingått i offentlig tjenstgöring.som Höpken, Ekeblad och Ulrik Scheffer, hade visat sig värdigt sina anor från Axel Oxen-stjerna och var vid denna tid ännu en ypperlig plantskola för uppspirande förmågor. Rosenstein mötte, vid sitt inträde der, mognade för-tjenster hos de äldre tjenstemännen, rika förhoppningar hos de yngre. Bland desse voro två jemnårige, till hvilka han närmast slöt sig. Den ene var hans studievän och akademiekamrat Gudmund Göran Adlerbeth, lugn och betänksam, med ett redan då utpregladt romarsinne, ädel, högsint, kunskapsrik*; den andre var Lavs von Engeström, som, till sin natur mer nordiskt ursprunglig, var mindre harmonisk än den förre, mindre af bildning och humanitet genomträngd

— hetlefrad, kunde han lätt brusa opp och rusa å stad —, men var lika kraftfull, lika redlig, lika fosterländskt sinnad. Med dessa två jemnårige slöt Rosenstein nu ett ungdomligt triumvirat, som på riddarhuset vid 1778 års riksdag, tap-

* Adlerbeth, redan nu dramatisk skald och lycklig öfver-sättare, ådagalade snart sin mångkunnighet som ”geometer, naturforskare, vetenskaplig filosof, kännare af häf-der, af forntidslemningar, af döda och lefvande språk, samt af Grekers, Romares och de flesta nyare Europeiska folkslags litteratur, konstverk, seder och samhällsförfattningar”. Se Hans Jäeta, Inträdestal, /Sv. Akad. Handi XII: 37.pert, ehuru p& samma gång försigtigt, höll tillsamman mot hofpartiet, hufvudsakligen af miss-lynthet öfver, att på högsta ort civilstaten så synbart tillbakasattes för hofvet och militären. ”En ung man, som känner sig ega styrka, tål ej att se sig föraktad”, yttrar, vid minnet häraf, Engeström. ”Må hända var — säger han — vårt förhållande mindre väl afpassadt, men ärligt var det, och icke voro vi mycket betydande” *. I en ny rådkammare, föga mer än tretti år senare, var af detta triumvirat den ene statsminister, den andre statsråd och den tredje statssekreterare.

Hur liten vigt konungen lade på, att några yngre kanslitjenstemän på riddarhuset uppträdt som motståndare till hofpartiet vid voteringar och utskottstillsättningar, visar sig bäst deraf, att han gamma år utnämnde Adlerbeth,

som redan förut var protokollssekreterare i kansliafdelningen för krigsärenden, både till sin handsekreterare och till riksantiqvarie **. Samma år uppflyttades äf-

* Minnen och Anteckningar af Lars von Engeström, ut-gifna af Elof Tegnér, I: 16. På riddarhuset vid denna riksdag slöt sig till de nämnde tre äfven en af deras kamrater, då varande kongL sekreteraren (sedermera justitie-r&det) N. W. Mareks von Wiirtemberg.

** Mindre god var konungen på ett par andra ungherrar ur kansliet, Bungencrona och Mannerheim, ”hvilka ön-ven Rosenstein, efter att under de föregående sju åren steg för steg hafva genomgått de lägre tjenstegraderna *, till andre sekreterare i Presidents-kontoret, såsom på den tiden konungens kabinett för utrikes brefvexlingen kallades. Han hade redan i tvenne år innehaft denna befattning, då han, genom talet i Utile dulci, röjde för stad och hof, att midt genom det vidsträckta området af hans embetsmannabildning lopp en varm ström af vitter odling.

Det var i klassisk jord som denna ström egde sin källa. Hans vackra ungdomsstudier vid Upsala akademi hade icke varit inskränkta till blotta förberedelser för en civil embetsexamen. Utom att med ifver vinnlägga sig om historia och filosofi, hade han grundligt studerat Latin under Ihre och Grekiska under Floderus. Han hade från mer än ett håll lärdom att påbrå: på fädernet i sin fräjdade faders och trenne farbröders vetenskapliga förtjenster, på mödernet i sin morfader, Skytteanske professorn Johan

skade, att allt måtte gå illa, på det man måtte kunna antasta regeringen*'. Om desse yttrade han: "när de sitta på sina blå bänkar, så hafva de visserligen rätt att fritt yttra sina tankar; men att säga glåpord och speglosor är dem icke tillständigt”. L. v. Engeström, anf. st. I: 17.

* Kopist 1773, kanslist 1774, registrator 1775.Hermansson, som på sin tid ansågs för Sveriges störste Latinske vältalare *. Slika föredömen kunde icke förfela sin verkan på ett så mottagligt sinne som Rosensteins eller på så rika själs-förmögenheter som ett ljust och redigt hufvud, ett lifligt kunskapsbegär och ett det skarpaste minne. Om bland dessa lyckliga naturgåfvor fantasien saknades, så lände denna saknad mera till båtnad än men för den duglige embetsman-

O n

nen och förebådade hos den blifvande författaren, icke skaldens flygt, men den lediga gången

* Rosensteins farfar, kyrkoherden Erik Rosenius i Sexdräga församling af Göteborgs stift, hade utom sonen Nils Rosén, adlad von Rosenstein, flere utmärkte söner. Mest framstående voro den berömde medicine professorn i Lund Eberhard Rosén, adlad Rosenblad; Gabriel Rosén, öfverhofpredikant och kyrkoherde i Riddarholms församling; Johan Rosén, lektor i Göteborg, stiftare af Veten-skaps- och Yitterhets-samhället derstädes. Skytteanske professorn i Upsala Johan Hermansson var svärfar till både Nils och Eberhard. Hans dotter Anna Kristina var moder till Nils von Rosenstein och tvenne döttrar, af hvilka den äldre, Anna Margreta, född 1736, i gifte med den utmärkte medicine professorn Samuel Aurivillius hade åtta barn, hvilka efter faderns död fingo upptaga morfaderns adliga namn von Rosenstein. Yngst af dem var Carl von Rosenstein, slutligen erkebiskop. En tvillingsyster till Nils von Rosenstein dog vid nära fyra års ålder 1756 af ympade koppor. Fadern anklagade sig att hafva vållat hennes död genom detta sitt första ymp-ningsforsök.af en prosa, som utan svårighet stiger mot tankens höjder, men skyr att svftfva ut i inbillningens.

Att näst den Romerska litteraturen, som blef hans trogna ledsagerska lifvet igenom och åt hans stil skänkte sina yppersta mönster, den Franska skulle anslå honom mest, var en naturlig följd både af dennas värde och af tidehvarfvets smakrigtning. Ovanligare var, att han redan som ung gjort sig förtrogen med den Engelska vitterhetens mästerverk*. Att för inflytelser af den Tyska han tills vidare var mera främmande, kan icke läggas honom till last. Den Tyska litteraturens strålande dag var ännu ej kommen: morgonrodnaden hade först nyligen flammat opp med Klopstock, Lessing och Wieland. Och på det år, då Rosenstein här inträdde i verken, var Goethe ännu student i Strassburg och Schiller en tolfårig gosse i Ludvigsburgs latinskola.

En ypperlig ledare både på tjenstevägen och i det högre umgängeslifvets kretsar var åt Rosenstein beskärd i hans

morbroder, riksrådet grefve Hermansson, lika berömd statsman som

* Hans intresse for dessa delades af Adlerbeth, som i bref från Ramsjöholm, hans fädernegods i Grenna-trakten, sommaren 1776 delgifver sina intryck af Addisons Spectator och Miltons paradis.sällskapsman. Flere af denne herres egenskaper, hans skicklighet på embetsrummet, hans godmodiga lynne och qvicka skämt i salongerna, ville man i en framtid igenkänna hos systersonen, för hvilken nu dagligen hans hus stod lika öppet som hans hjerta. På Rosensteins äldre dagar erinrade äfven en tung kroppshydda om morbroderns väldiga koloss, och man tyckte sig då i honom se dennes gengångare *.

Den åldrige och mångerfarne kanslipresidenten grefve Ulrik Scheffer hade för Rosenstein fattat stort förtroende, grundadt icke mindre på hans fasta och rena karakter än på hans skicklighet och insigter. Snart visade sig, att äfven ett annat öga med uppmärksamhet följt både hans tjenstgöring i Presidents-kontoret och hans verksamhet i Vitterhets-akademien. När på hösten 1782 en ambassadsekreterare skulle utses åt grefve Creutz i Paris, föll konungens

* Konungen utsåg Rosenstein att i enkedrottning Lofisa Ulrikas liktåg den 31 juli 1782 leda riksrådet Hermansson, som förklarat, sig icke kunna bära riksäpplet, utan att af någon blifva ledd. Engeström beskrifver detta: ”Hans excellens, ovig och otålig, fruktade hvart ögonblick falla — och svor; Rosenstein, ful och tafatt, var rädd att blifva krossad af denna koloss. Gruppen var således märkvärdig nog att påse”. L. v. Exgesthöm, anf. st. I: 52.val, likasom kanslipresidentens förord, på Rosenstein *. Begge voro ense om, att till denna grannlaga befattning ingen kunde vara mera lämplig. Näst den oeftergifliga vanan och erfarenheten i diplomatiska ärendens behandling gälde här att afse de kunskaper och personliga egenskaper, som fordrades för att med heder intaga en plats i det ambassadhotel, dit den fina Pariser-verlden sände sina utmärktaste personligheter och sina största snillen till en lysande ring omkring Sveriges sändebud. Det gälde att uppehålla och att befästa det höga begrepp, som Fransmännen nu börjat fatta om bildningen, om smaken, om älskvärdheten hos ett folk, som de villigt bedömde efter dess nuvarande representant hos dem, skald, tänkare, statsman och den mest fulländade verlds-man i en person. ”Franska talar han som vi”, yttrade Marmontel om Creutz, och Voltaire skref från Ferney: ”Jag har ej fått behålla grefve Creutz mer än en enda dag, och jag skulle ha velat tillbringa hela mitt lif med honom. Vi skicka

* L. y. Engeström hade en tid gjort sig forhoppning om denna plats. Äfven Asp, då legationssekreterare i Lon-* don, ”hade börjat tänka på att lägga sina nät för samma plats". (Se N, v. Rosensteins brefvexling, handskrifter i Upsala akad. bibliotek. Bref från Asp till Rosenstein den 24 dec. 1782.)sällan sådana ministrar till främmande länder” *.

Att af sin konung blifva utsedd till ambassadsekreterare åt en sådan man, var för Rosenstein en fullkomlig öfverraskning. Första underrättelsen erhöll han i ett bref från Gripsholm den 10 november 1782 af dåvarande presidentsekreteraren Franc, som, jemte kanslipresidenten sjelf, vid denna tid uppehöll sig hos konungen på nämnda lustslott. Saken skulle tills vidare hållas ytterst hemlig, hvarföre öfverst. på brefvet stod: läses i enrum. Franc skref på grefve Scheffers befallning för att dels underrätta om konungens tillbud, dels utforska huru vida Rosen-steins enskilda ställning lade något hinder i vägen för dettas antagande. Ett bestämdt svar borde afgifvas skyndsamt, och, i fall det utföll jakande, Rosenstein genast göra sig färdig att resa efter högst åtta dagars förlopp. För egen del tilläde Franc de mest talande skäl för tillbudets antagande och yttrade: ”endast min ålder afhåller mig ifrån att sjelf gå å stad” **.

* Bref från Yoltaire till Marmontel den 21 maj 1764, i "Voltaires Uorrespondance générale.

** Se Bilagan 1. Schröderheim skildrar Franc såsom ”en träl i sitt arbete, löjlig i sin vanité, important, hög, men glad och aimable med sina vänner”.Rosenstein gjorde sig resfärdig, men af mel-lankomna hinder blef afresan uppskjuten till några dagar före jul. Engeström hade under tiden blifvit utnämnd till chargé d’affaires i Wien — en plats, som nyss blifvit ledig genom Sahlraans död —, och de båda vännerna uppgjorde nu ressällskap, åtminstone genom Sverige*. Efter att på Gripsholm haft gemensam afskedsaudiens hos konungen, hade de under natten och påföljande dag fortsatt resan till Linköping, då de der upphunnos af ett från Gripsholm afsändt ilbud,

som till Rosenstein hade att öfverbringa ett lika sorgligt soni oväntadt budskap. Hans moder, frisk och sund då han för några dagar sedan af henne tog farväl, hade plötsligt aflidit. på sin gård Hessle i Upland.

o

Atta fader- och moderlösa dotterbarn stodo gråtande vid hennes bår, och hennes ende son, stödet för dera alla, var nu som bäst stadd på utresa till Paris för att der qvarstadna kanske i åratal, af sin konungs sista ord nyss anbefald att dit skynda allt hvad skyndas kunde, ögonblicket var bekymmersamt. Hans hjerta manade honom att vända om, hans pligt att resa vidare.

* L. v. Engeström (anf. st. I: 84) har om denna del af deras gemensamma resa åtskilligt att berätta. Rosenstein var ovan att resa, och Engeström måste sköta allt.Han reste. Ilbudet, som sökt honom på Gripsholm och der fått befallning att genast följa honom i spåren, var hans ene systerson, då en

o

ung kornett. At denne gaf han under nattens timmar nödiga föreskrifter om sterbhusets förvaltning och med egna uppoffringar anvisning på medel till de omyndigas förmån *. Efter att under resan till Hamburg hafva blifvit uppehållen af storm, anlände han till sin bestämmelseort först i tredje veckan af januari 1783**.

Det var nu på sjuttonde året sedan grefve Creutz såsom Svenskt sändebud hade utbytt Madrid mot Paris. Rosenstein hade icke sett honom förr än der, men var långt ifrån för honom okänd. Redan innan fråga var väckt om am-bassadsekreterareplatsen, hade han från författaren till Atis och Camilla emottagit en den mest artiga och smickrande skrifvelse, full af skaldens

* Franc, som i ett bref med ilbudet ifrigt tillstyrkt honom att icke afbryta resan, gaf i ett senare bref, adres-seradt på Hamburg, honom del af konungens och kanslipresidentens tillfredsställelse med hans beslut. Se Bilagorna 2 och 3.

** Engeström, som qvardröjt några dagar längre i Skåne, hörde, då han kom till Slagelse, värdfolket på hotellet yttra: ”För några dagar sedan reste här igenom en gammal Svensk herre, en munter och artig gubbe”. Det var Rosenstein i vargskinnspels. Han hade då nyss fylt tretti år. Jfr L. v. Engeström, anf. st. I: 86.beröm öfver vältalaren. Creutz hade läst hans tal öfver Sotberg * och funnit det bära ”pregeln af talang och geni”; han hade der återfunnit ”de gamles sköna enkelhet och manliga vältalighet” **. Underrättad om, att Rosenstein sedermera blifvit utsedd till hans ambassadsekreterare, hade han genast, enligt hvad Franc skref till denne ***, ”i en af sina enskilda Fransyska apostiller till Hans Majestät på det allra högsta tackat för den favör honom blifvit betedd medelst Rosensteins afsändande till Paris”. Med hvilken välvilja denne här emottogs, kräfver ingen skildring.

Rosenstein hos Creutz! Det är upplysningen i skola hos snillet, det är den ädlaste prosa under samma tak som den skäraste poesi. Länge blef det dock icke den nykomne förunnadt att af en så erfaren hand införas i de Parisiska kretsar, der han nu personligen lärde känna litterära ryktbarheter, med hvilkas skrifter han länge varit förtrogen. Redan i februari 1783 inlemnade kanslipresidenten grefve Scheffer sin

* N. v. Rosenstein, Samlade Skrifter I. Anmärkas bör, att der på ett par ställen årtalet 1782 orätt uppgifves såsom kanslirådet af Sotbergs dödsår, i stället for 1781.

** Se Bilagan 4.

“* I bref från Gripsholm af den 17 januari 1783. (Rosen-steinska brefvexlingen.)

N. v. Rosenstein. 2afskedsänsökan *. Hans längtan efter landtlig frid på sin ålderdom hade nu stegrats af oro för den ”storm, som reste sig från öster”, och den krigiska rigtning, som han uppdagat i lönnkam-rarne af konungens utländska politik, trots den allmänna fred på hvar sin sida om Atlanten, hvarom nyss afslutandet af de förberedande underhandlingarna i Paris gifvit skenfagra löften **.

Konungen hade redan på förhand till hans efterträdare utsett grefve Creutz, hvars utnämning dock icke omedelbart egde rum. Han borde ännu några månader qvarstadna i Paris, till förnyande af den hemliga subsidii-

traktaten med Frankrike *** och afslutande af ett handelsförbund med den unga Amerikanska republi-

* Det bref, som åtföljde denna, läses i de af Geijer nt-gifna Konung Gustaf III:s efterlemndde papper, II: 12. Det begynner med de orden: ”Herre, nu låter du din tjenare fara i frid”.

** Afgörande för freden i Versailles den 3 sept. 1783, hvar-igenom Amerikanska kriget tog ett slut, voro fredspreli-, minärernas afslutande med Förenta Staterna den 30 nov. 1782, ocli sedermera med , f rankrike och Spanien den 20 jan. 1783, hvarom Gustaf III öfver Holland erhöll underrättelse den 5 febr. samma år. (Jfr Gustav. papperen II: 5.)

*** Denna förnyelse, som sträckte sig till 1789 års slut, verkställdes den 3 maj 1783.ken*, till hvars i Paris erkände representant, Benjamin Franklin, grefve Creutz stod i ett nära personligt förhållande, som äfven för Rosenstein öppnade vägen till bekantskap med denne frihetens vördade patriark. Då sedermera till chef för Svenska beskickningen i Paris, och kort der-efter till ambassadör, den förre ambassadsekreteraren, kammarherren hos drottningen **, baron Stael von Holstein blef utnämnd, ansågs denna oväntade utnämning hafva sin närmaste orsak i eftergifvenhet för Franska hofvets önskningar och ett löfte af Svenske konungen att härigenom möjliggöra, baron Staels ifrågasatta gifte med den rike och mägtige Neckers dotter ***. Att för detta giftermål drottning Marie Antoinette gjorde sin inflytelse gällande på ömse håll, tillskref man

* Det afslöts for en tid af femton år den 7 april s. å. — Grefve Creutz anlände till Stockholm den 7 juni och blef först då utnämnd till kanslipresident. Se Bilagan 5.

** Ett bref från Gustaf III till grefve Creutz af den 17 augusti 1778 tillkännager, att baron Stael, i sin egenskap af kammarherre, icke borde kallas ambassadsekreterare, men likväl göra tjenst såsom sådan. Brefvet fins aftryckt i Hanil. ur Brinkmansha arkivet, II: 26.

*** ”Hvad Stael angår, så blir jag' vid mitt ord. Om han gifter sig med mademoiselle Necker, skall han blifva min ministre plenipotentiaire”. (Bref från Gustaf III till Creutz af den 5 febr. 1783.) I bref af den 17 maj s. å. tackar drottning Marie Antoinette konungen för det afseende han fäst på hennes rekommendation för Stael.hennes ynnest för en af baron Staels nära vänner och ifriga förespråkare, den intagande grefve Axel Fersen, som, nyligen återkommen från det Amerikanska frihetskriget, der han deltagit som öfverste i Fransk tjenst, var en gerna sedd gäst i den Franska konungafamiljen *.

Rosenstein fick, i följd af sakernas sålunda förändrade skick, en icke lätt uppgift. Nyss myndling åt grefve Creutz, blef han med ens ett slags förmyndare åt baron Stael. Från Stockholm ålades honom att ”omedelbarligen afgifva underdåniga berättelser om sådana förhållanden vid Franska hofvet, hvilka kunde undfalla den i statsvärf ännu oförfarne ambassadörens uppmärksamhet eller, i följd af hans personliga förbindelser, icke alltid af honom nog rigtigt bedömas.

* Ett nu mera tryckt bref från Gustaf III till grefve Axel Fersen d. y., dateradt Malmö den 7 juni 1785, bestyrker hvad man förut haft skäl att antaga i afseende på lättheten för Fersen att, om han velat, hos mademoiselle Necker undantränga Stael. — ”Si j’en devais croire les gazettes, vous étes prét de conclure un grand mariage auquel le pauvre Stael aura sans doute échoué. Je ne sais qu’en croire?,' ptrisque vous ne m’en dites rien. Au reste je n’en serais pas étonné; il y a cent raisons pour M:r Necker de vous donner sa fille préférablement å tout autre et votre grande fortune future n’en est pas une petite aux yeux dun banquier”. — (Se Fr. Axel v. Fer-sens Historiska Skrifter VI: 171.)För att ej genom detta uppdrag af ett utomordentligt förtroende såra Rosensteins grannlagen-het, beledsagade konungen det hemliga kabi-nettsbrefvet derom med ett särskildt egenhändigt, hvaruti han ytterligare meddelade honom sina, under då varande omständigheter, särdeles vigtiga skäl till befallningen, samt tillika försäkrade honom, att dermed icke åsyftades något, som kunde blifva hans förman menligt” *. Sålunda lugnad för skenet af att vara spion på sin chef, blef han i stället hans vaksamme råd-gifvare, och fullgjorde sitt ömtåliga kall till både dennes och konungens stora belåtenhet, utan att bryta hvarken mot gifna föreskrifter eller mot hederns lagar. Också ingaf han redan då sin nye ambassadörs blifvande maka, den

•

ännu blott sextonåriga mademoiselle Necker, den snart så berömda madame Stael, en förtroendefull aktning, som varade hela hennes lif igenom, gaf sig luft i en länge fortsatt brefvexling och upplifvades, då den snillrika författarinnan längre fram landsflyktig uppehöll sig i Sverige.

Marmontel, én varm vä» och beundrare af grefve Creutz, öfverflyttade, efter dennes afresa, sin välvilja på Rosenstein och lät sig angeläget

* Se Hans Jäetas företal till N. von Rosensteins Samlade Skrifter, I: vi, vii.vara att införlifva honom med allt, som Paris egde värdt att se och känna. Till den vittra och älskvärda madame Geoffrins förtjusande aftonkretsar, förr af Creutz så ofta besökta, hade döden stängt ingången, men ännu lefde den åldrige Buffon, naturforskningens Nestor, färdig att från foglarnes lif, som han nyss följt och målat, nu vid sjuttiosex års ålder nedstiga, icke i graf-ven, men till en lång undersökning af mineralierna i jordens innandömen. Ännu lefde i sin fulla mannakraft den passionerade Condorcet, ”snöbetäckt volkan”, som han kallades för sin ytas köld och kokningen i sitt inre, och ännu lyste, om än med afskedets strålar, encyklope-disternas tvillingstjerna, Diderot och D’Alembert. Begges ljus hann likväl att slockna före slutet af de tvenne år, som Rosenstein fick tillbringa i Paris. Till D’Alembert hade han slutit sig närmast, dröjde ännu vid hans sjuksäng och hedrade, efter sin återkomst till Sverige, hans minne med ett tal i Vitterhets-akademien, bland hvars utländske ledamöter D’Alembert innehaft en plats*.

* Bland de Franske lärde, hvilkas personliga bekantskap Rosenstein gjorde i Paris, har man äfven räknat Helve-tius. Så Enberg i sitt inträdestal i Svenska Akademien, Palmblad i Biografiskt Lexikon (art. Nils v. Rosenstein)Rosensteins vistelse i Paris fick några månaders afbrott genom befallningen att vara konungen till mötes i Rom, dit denne anlände julnatten 1783, efter att på hösten hafva begagnat baden vid Pisa. För en man med Rosensteins kunskaper och romarsinne kunde uppehållet i den gamla verldsstaden ej blifva annat än i högsta måtto angenämt och lärorikt. Lifvadt af den snillrike konungens egen personlighet, förhöjdes dess behag genom att i hans omgifning möta en så värderad vän som Adlerbeth och en så förträfflig kännare och förevisare af konstens odödliga minnesmärken som Sergel. Bland de ansedde utländingar, hvilkas aktning och ynnest Rosenstein här tillvann sig, må särskildt nämnas Frankrikes ambassadör i Rom, den lärde kardinal Bernis, medlem af Franska Akademien och känd äfven som skald. Sin höga tanke om Rosensteins lärda förtjenster och ädla karakter meddelade han mer än en gång åt Gref-ven af Haga, som deraf styrktes i den plan, hvarmedi-han nu umgicks, att åt Rosenstein anförtro sin sons, kronf&ms^ns, undervisning. Hans val hade i början sväfvat mellan Rosenstein och

och A. Nyblaeus {Den filosofiska forskningen i Sverige I. i: 181). Anakronismen faller lätt i ögonen. Helvetius dog 1771 och Rosenstein ankom till Paris först 1783»Adlerbeth. De viste begge derom, men det störde ej deras vänskap. Tvärt om beslöto de att i denna fråga förhålla sig overksamme och ärligt underrätta hvarandra om de skiftande ut-sigterna*. Med åren växte deras vänskap till en oskiljaktighet, som gjorde dem ännu som grå-hårsmän oumbärlige för hvarandra.

Efter att under karnavalen hafva åtföljt konungen till Neapel, hvarifrån utflygterna sträcktes ända till Pestum, blef Rosenstein vittne till den heliga veckans firande i Rom, der, i ett nära Vatikanen förhyrdt palats, konungen låtit inreda en sal till Lutherskt kapell, hvarest han, med öfrige protestanter, på sjelfva påskdagen ur Upsala domkyrkas guldkalk emottog nattvarden äf sin Svenske öfverhofpredikant, samtidigt med att påfven läste messan i den närbelägna Peters-kyrkan.

Att från norra Italien konungen, efter åtskilliga betänkligheter, tog hemvägen öfver Paris, blef för Rosensteins fosterländska sinne en anledning till rik tillfredsställelse. Han såg idel aktningsbevis för Sverige» i de-hyllningar, som egnades monarken, och han gladdes, att dessa utgingo lika lifligt från innevånarne i Paris som från hofvet i Versailles. De Amerikanska fristats-

* Bilagan 6.idéerna hade redan slagit rot i inånga sinnen. Franklin var ännu dagens hjelte, han hade offentligen blifvit lagerkrönt och af de skönas läppar emottagit broderkyssen. Och likväl trängdes man nu att med glädjerop helsa och följa den främmande kungagästen, hvar helst han visade sig, på boulevarden som i parlamentet, på teatrarne som i de lärda samfunden. Man glömde, att han var monark, då man viste, att han var ett snille; man

förlät honom att vara konung, då man hört, att han var det så med besked, ett stycke Louis quatorze i Svensk öfver-sättning. Så hade han visat sig ända från sin förra vistelse i Paris för tretton år sedan, då sjelfve Rousseau, eljest ingen vän af furstar, be-qvämde sig att göra honom besök. Nu gälde han för de lätta Parisarne att vara den mest frisinnade af alla samtidens regenter. Det var, eget nog, i synnerhet 1772 års revolution, som hos dem gjort honom så folklig och så beundrad. Sheridans beskrifning om denna statshvälfning hade kort före konungens ankomst utgifvits i Fransk öfversättning, ooh nu framhölls både i tal och skrift, huru Gustaf vid detta tillfälle egt envåldet i sin hand, men gifvit det ifrån sig och med vis måtta skiftat magten mellan sig och sitt folk. Hvem — frågade man sig — hvemaf Europas samtida regenter skulle väl hafva handlat på sådant sätt? Den höge gästen från det aflägsna Norden helsades som en frihetens härold, “ett konungarnes mönster, en bärare af den nya tidens idéer. Man såg i honom en krönt Franklin, och den beskrifning öfver hans Pariser-besök, som en Fransk lärd sedermera utgaf från trycket, hade till motto: Discite, reges!*

Tre månader efter konungens återkomst till Stockholm ** hemkallades Rosenstein från Paris och utnämndes den 1 november 1784 — samma dag som tronföljaren fylde sitt sjette år — till dennes lärare. Med utnämningen följde kansliråds titel. Valet, hedrande för konungens omdöme, gillades af den allmänna rösten. Rosenstein var känd för sina kunskaper och upplysta tänkesätt; han var känd för sin starka rättskänsla — man kallade honom redan nu ”den rättrådige” —, han var äfven känd för sin varma frihetskärlek. Någon hade varnat konungen för att lägga kronprinsens undervisning i händerna på en man, som icke gjorde någon hemlighet af .-- **> f*

* Du Coudray, Voyage du Comte de Haga en France.

** Denna egde rum den 3 augusti 1784. Dagen är i minnet bevarad genom inskriften å Riddarholmsbron, hvilken Stockholms borgerskap lät bygga till firande af konungens lyckliga återkomst.att han ansåg Amerikas republikanska statsförfattning högst förträfflig; men konungen skall hafva svarat, att dermed vore ingen fara: ”när hans son blefve kung, blefve han nog rojalist”. Att till denna ansvarsfulla, men tröga befattning plötsligt se sig förflyttad från de af snille och lif sprittande Pariserkretsarne, var för den ny-utnämnde till en början ett tvärt ombyte. Den vida, glada verlden hade krympt i hop till en studerkammare på Stockholms slott, och den förra friska verksamheten sjunkit ner till elementarundervisning. Men Rosenstein var på sin plats äfven här, och på honom kunde nu tillämpas de ord, han sjelf tillförene yttrat om Sotberg: ”För en så beskaffad man blef det lätt att med trygga och jemna steg vandra den för sina farligheter illa beryktade hofvägen” *.

Diplomaten var emellertid förvandlad till informator, och detta för en sexåring, hvars trånga hjerna redan af den första omgifningen hunnit uppblåsas till högmod och sjelfviskhet. Det arma kungliga barnet hade aldrig fått vara barn, en hel hofstat omgaf 4ess vagga, och när det på bestämd dag i veckan gaf kur och audiens, glänste serafimerorden på dess linda. Föga mer än nio månader gammalt, emottog det med stor

* N. v. Rosenstein, Sami. Skr. I: 52.ceremoni en utländsk ministers afskedsaudiens, hvilande, under en tronhimmel, i sin öfverhofmä-starinnas knä, och genom hennes mun hållande ett Franskt tal, som dock snart öfverröstades af den spädes egna gallskrik*. Sällan kom ett leende

* Ceremonien, som försiggick på Drottningholms slott den 15 juli 1779, är utförligt beskrifven i dåvarande kammarherren, baron Gustaf Johan Ehrensvärds hand-skrifna journal. Det var Österrikiske ministern Kagen-eck, som nämnda dag hade sin afskedsaudiens. ”Vid dörren emellan kronprinsens stånddrabantsal och drabantsal mottogs ministern af prinsens begge hoffröknar. Hof-mästarinnan von Stauden var såsom öfverkammarherre och införde honom i kronprinsens audiensrum, der uti en länstol, under en himmel, öfverhofmästarinnan grefvin-nan Rosen satt, hållande kronprinsen i knä; han hade serafimerorden utanpå sin klädning. Bakom stolen stod fänriken af gardet von Utfall såsom vakt, och till venster hofmästarinnan fru Ehrengranat. Kageneck gjorde sina tre reverenser efter ceremonielet och sade mycket allvarsamt en artig och kort kompliment, på hvilken grefvin-nan Rosen, oaktadt alla negotiationer derom, skulle svara. Hon hade sin kompliment skrifven bredvid sig, i sitt knä. Hon var blekare än vanligt, darrande på målföret, ond och rädd. Aldrig hördes ett ord af allt hvad hon sade; kronprinsen sjelf hördes mera. Så länge han undrade på denna ceremoni, teg han, men då han tyckte den draga finf långt ut på tiden, började han att skrika och öfverrösta sin hofmästarinna; han gret äfven, så att Kageneck

sade, att den ende, som hedrade hans afresa med någon regret, tycktes vara Hans Kongl. Höghet”. Jfr F. A. v. Fersens Historiska Skrifter IV: 156, samt bilagan n:o XXXV till samma del.öfver hans läppar och försvann genast, när konungen visade sig. För tredska och styfsint-het agades han redan vid ett års ålder med ris af dennes egen hand *, i närvaro af förste lif-medicus Dalberg, som dervid förklarade, att ”Hans Kongl. Höghet nog hade kunnat tåla litet mera” **. Då han i sitt tredje år med brådstörtad ifver togs ifrån den qvinliga omvårdnaden *** och i riksrådet grefve Fredrik Sparre erhöll sin förste guvernör, hade han redan börjat få hög tanke om sin lilla person, lade märke till, om lifdrabanterna ordentligt postade vid hans dörr, och yttrade missnöje öfver, att hofvet icke var i stor uniform på hans

* Historien har upptecknat dagen för denna märkliga tilldragelse, den 8 november 1779, och omständigheterna dervid. Se nyss anförda bilaga, sid. 351 och följ.

** Svårligen hade dock den späde prinsen längre än som skedde ”kunnat tåla” de isbad, som, från det han var sex veckor gammal, för honom användes på Dalbergs förordnande, och de stora isstycken, som vid en tid, då han ännu diade, dagligen lades på hans hufvud och mage. Verkan häraf visade sig efter hand så förstelnande och hämmande på organismen, att man dermed måste upphöra.

*** Riksrådet Sparre emottog guveriförakapet den 2 juli 1781. Prinsen var då två år och åtta månader. Tre kavaljerer utnämndes på samma gång, bland hvilka den ene, öfver-sten baron Carl Adam Wachtmeister, efter riksrådet Sparres afskedande blef kronprinsens vice guvernör 1787 —1789.födelsedag lika väl som på drottningens, hans moders. Allt som förståndet växte, framskymtade likväl vid sidan af detta barnahögmod bättre anlag, och det blef nu Rosensteins första uppgift att qväsa det förra och bringa de senare till utveckling. Före hans ankomst hade den första undervisningen i kristendom, läsning och skrifning blifvit kronprinsen meddelad af guvernören sjelf, och i Franska språket af konungens lektör, monsieur Deroche. För öfning i detta språks talande tjenstgjorde som lekkamrat en Fransk gosse, son af skådespelaren Lambert. Ballettmästaren vid Operan gaf undervisning i dans, och häruti, likasom i andra kroppsöfnin-gar, visade prinsen snart en ovanlig färdighet. Hans utseende var nu vackert och blomstrande, hans uppträdande, om än något stelt och af-mätt, yar höfligt och vänligt. Folket såg honom gerna och upprepade flera drag, som tycktes förebåda en ärlig och trofast karakter.

Rosenstein begynte sitt arbete med oförtrutet nit och med godt hopp om framgång, oaktadt hans lärjunge i början ej visade synnerlig smak för studier. Då läraren vid ett tillfälle förebrådde honom denna ringa håg och bad honom besinna, att utan kunskaper han aldrig kunde blifva någonting, förklarade prinsen,att detta vore han ej rädd för: ”vi få se, hvil-ken af oas båda blir först fänrik vid gardet”*.

Dtet är till fullo kändt, med hvilken stor samvetsgrannhet Rosenstein i elfva år skötte det ansvarsfulla, icke alltid angenäma kall, som blifvit honom pålagdt. Han arbetade i en sten-bunden mark, och ingen har lagt honom till last, att den slutliga skörden illa svarade mot såningsmannens mödor. Ur ett inbundet väsen, ett af naturen stelt och styft sinne, lyckades det honom att framlocka goda böjelser och vackra egenskaper. Det var icke hans fel, att dessa i en framtid slogo öfver i galna ytterligheter: gadsfruktan i mystisk öfvertro, fasthet i hals-starrighet, ärlighet och ordhållenhet i ett envist och hänsynslöst fasthängande vid en gång fattade meningar. Inom de snäfva gränserna af ett inskränkt förstånd hade det lyckats honom att reda och ordna begreppen, men de räckte i en kommande tid icke till eller kunde icke rätt följa med. Uppmjukad för en tid, återtog viljan sin ursprungliga obändighet, när hon en dag kom till högsta, magteö^och att då — såsom en ypperlig författare har sagt — ”förståndet rycktes ur sin bana och förvirrades i rymder, för hvilkas vidd det ej var af naturen danadt, här-

* v. Fersen, Ilist. Skr. V: 244.till var den snart åsidosatte ungdorasläraren icke vållande *.

Konungen hade till alla delar gillat den plan, som följdes vid hans sons undervisning, och gladde sig åt dess frukter. Rosenstein gjorde, bland annat, för sin lärjunges räkning, särskilda utkast till lärokurser så i Sveriges som i främmande länders historia och statshushållning, läste flitigt med honom Latin, och öfvade honom att med ordning och bestämdhet skriftligen afhandla moraliska och, efter hand, äfven politiska ämnen. Den religiösa undervisningen hade från början varit anförtrodd åt pastor pri-rnarius Flodin. Då rikets ständer varit Gustaf Adolfs faddrar och äfven fått bestämma hans dopnamn, ville konungen, att prinsens växande framsteg skulle af

dem bevittnas. Så skedde ock redan vid 1786 års riksdag, då Rosenstein ännu blott halftannat år varit hans lärare. Förhöret anstäldes den 7 juni i närvaro af den kungliga familjen och hofvet, landtmarskalken, talmännen och fyrtifem deputerade af rikets ständer, nemligen aderton af adeln och nio från hvartdera af de öfriga stånden. Det utföll till allmän belåtenhet. Talmännen afgåfvo, hvar

* Hans Järta. * Företal till N. v. Rosensteins Sami. Skr.

I: XXVII.och en inom sitt stånd, berättelse om prinsens för sina år ovanliga insigter och intygade, att ”alla närvarande icke kunnat utan sinnesrörelse åhöra den färdighet och redighet, hvarmed H. K. Höghet besvarade alla honom gjorda frågor”. Vidlöftigast redogjorde borgarståndets talman för examens förlopp, och ”öfver denna högst angenäma underrättelse — heter det i protokollet — utbrusto alla ståndets ledamöter uti de ömmaste uttryck af den förnöjelse de kände och af den lifliga del de togo uti rikets framtida hopp”---. Protokollet tillägger, att

ärendena ej företogos förrän ”efter någon tystnad en kort stund, den högtärade ståndet tycktes behöfva för att återkalla lugnet i sinnen, som af så behagliga underrättelser blifvit upprörde”. Samtliga riksstånden beslöto att öfver förhöret låta pregla en minnespenning* samt att genom en särskild deputation uttrycka för kronprinsen ständernas fägnad. Den senare delen af beslutet afböjde konungen. Han yttrade sig ”befara, att ett så smickrande bevis af ständernas nöje

* Frånsidans inskrift blef: JEhi delicice prcesentis spesque futuri. Jfr B. E. Hildebband: Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar m. m., II: 187, samt B. v. Beskow: Om Gustaf III såsom konung och menniska, H: 70 följ., i Sv. Ak. Handl. XXXIV.

3ech underdåniga tillgifvönhet kunde hos H. K. Höghet uppvädka någon battte tanke om di g ajölf öch sina framsteg äti Hans Majestät for fen sk Ung prins trodde nyttigt vara”. Han trodde ”intet farligare för en prins, född att fregefå ett fritt folk) ån att uppelda den égenkftrlek, ieke sällan gör mindre goda rfegenteft Jemte det han hade sökt att hoé sitt son anararfe försvaga to vééka en öfverdrifven kåhsla af bit# företrftdé* håde hfth vårit gänsk& angelagen att hos honom, jemte håg Ätt förskaffa sig kunskaper, i lika mån injsreglå mindre tankar orti Big sjelf och egen förtjenst än aktnibg och tillgif* vénhet for det folk, öfver hvilket han är född att regera”»

Kort efter dénna sin första examen fick deh nnge prinseik företaga en reeö till de södra terna* hvilken, orii man får tro ett samtida vitfr-ne»bördy ”vhr ien glädje för alla samhällsklasser*

— — Han Visade en intelligens vida öfver éitefe år; héb «åg bch taladé vid alla dem, söm lät» presentera sig föl* honom, med ovanligt beh&g och affabilité och .gjofde frågor vida öfver hvad mti Vai Vafi &F barh Vid déss ålder* *.

Rosenstein emottog ett annat förtroendekall nästan saiiitidigt med diet magtp&liggåhde,

* é.. v. Firsen, Hist. Skr. VI: 108.Mm han redan innehade. Upsala akademi hade i juni månad 1788 genom döden förlorat Bin kansler, riksrådet grefve Rudenskiöld och några dagar derefter enhälligt valt till hans efterträdare den ännu blott fyraårige kronprinsen. Konungen skref harom till grefve Creutz: ”Akademien har kommit en corps att begära min son till kansler. Jag har sagt dem, att jag emottoge valet för honom, så snart han fylt aderton år; men att de emellertid hade att välja en kansler intill denna epok. De ha anhållit, att jag sjelf ville välja. Jag har tackat dem, men tillagt, att, då jag sjelf såsom kansler så ofta försvarat deras privilegier, jag nu ej ville gifva exempel af att bryta dem, utan önskade, att de gjorde sitt vä! på vanligt sätt. De begärde tillstånd att göra det genast, gingo ut i en af slottets salar och inkommo efter en fjerdedels timme för att Mg» mig, att de valt eder. Det var det bästa de kunde göra både for dem och för det all-ntana —” *. Men efter föga mer än tvenne år var Upsala akademi å nyo utan kansler. Grefve Creutz hade dött den '30 oktober 1785. På det akademiska konsistoriets förnyade hemställan, tiU&t konungen då sm nyss sjuårige son att öf-

* Brefvet ar dateradt Drottningholm den 3 augusti 1783, kl. 11 p& afton. Jir €terjm, papperen II: €7.vertaga

kansleriatet, men med Rosenstein till kanslerssekreterare *. Det blef nu dennes åliggande att föredraga alla akademiens ärenden inför konungen sjelf, som på detta sätt ända till sin död förblef den verklige, fast osynlige, kanslern, under det att alla skrifvelser underteck-

* Härom yttrar sig Rosenstein tre &r senare (den 23 dec. 1788) till L. v. Engeström: ”Konungen ville sjelf under sin sons namn vara kansler, påstod att Noréen * ej hade nog värdig charge att föredraga hos konungen, trodde honom dessutom hafva förledt grefve Creutz, nämnde mig med extra lön att hos sig föredraga Upsala-ärendena. Noréen behöll lön och sportler, tyckte sig dock kanske med skäl hafva lidit orätt, och kunde ej tro, hvad dock var sant, att jag af allt intet ord viste, förrän Schrö-derheim på en gång sade mig mitt utnämnande och att Noréen blifvit kammarråd, hvilket ock hade skett, om Noréen ej tagit saken på tvären och deklarerat, att han aldrig gjorde syssla under mig, hvilket konungen preten-derade och Schröderheim och jag bådo honom pro forma. Betta ökade emellertid begreppet om mitt favoritskap, skaffade mig afund och ovänner, ehuru Noréen sedermera erkänt min oskuld. I momangen ville han, att jag skulle afsäga mig det och låta, enligt kungens alternativa projekt, Schröderheim få den detaljen, efter det kostade mindre på honom att tjena under Schröderheim än mig, hvilket jag dels fann ridikylt, dels tyckte innebära hug att under Schröderheim göra hvad han ville. Också kommo professorerna nästan enhälligt och bådo mig att ej lemna dem åt någondera af dessa tvenne herrar, hvil-kas oegennytta de litet drogo i tvifvelsmål”.

* Ben förut varande kanslerssekreteraren.nades af den unge kronprinsens gossehand, uppsatta och kontrasignerade af hans informator*. Rosenstein inlade under dessa år så stora för-tjenster af universitetet och gjorde sig af dess l&rare så älskad och värderad, att, enligt hvad vi snart skola finna, vid ett framtida nytt val flertalet af de väljande ifrigt yttrade den önskan att få sin förre kanslerssekreterare upphöjd till kansler, en önskan, för hvars uppfyllelse, om ej andra hinder funnits, redan dennes blygsamhet var ett tillräckligt**.

Då Vitterhets-akademien år 1786 utvidgades och erhöll nya bestämmelser, lemnade Rosenstein sekreterareplatsen i den samma åt Adlerbeth, som redan i åtta år varit riksantiqvarie och således kunde anses vara med akademiens nya ämnen mera införlifvad. Begge voro de upptagne bland de tretton män, hvilka konungen sjelf utnämnt till ledamöter i den samtidigt stiftade akademi, hvars arbete skulle afse ”Sven-

‘ Se Bilagan 7.

“ I nyss anförda bref tillägger Rosenstein: ”Huru jag förvaltat Upsalasakerna, må andra doma. Sysslor hafva blifvit bortgifna, således mänge missnöjde. Men det vet jag, att jag inplantat hos konungen ömhet för Upsala kassa, att jag bidragit till lärarnes uppmuntran, och att de förnäma börja finna ridikylen af att skicka sina barn utomlands i spädaste åren.sk» språkets uppodlande och smakens stadgande så i vältalighet som skaldekonst”. Till sekreterare i denna nya akademi utsågs Rosenstein. Konungens snilleblick hade äfven här träffat rätte mannen. I sitt instiktelsetal yttrade han: ”Akademiens angelägenheters ständiga förvaltning kunde ej anförtros i säkrare hander än i den mans vård, som skall dana fäderneslandets och mitt framtida hopp, hvars behaglighet i un-dervisningssättet, hvars lärdom, hvars vidsträckta vitterhet har gjort honom af främmande aktad och banat honom vägen till den ypperliga förtroendebeställning" han nu innehafver”. Det ålåg Rosenstein att vid denna högtidliga akt i sitt eget inträdestal besvara alla de föregåendes. Han slutade sitt föredrag med dessa ord: ”Jag har nu försökt att utvisa det fält, som är öpp-nadt för eder och <edra efterträdare. Mig skulle dess vidd afskräcka att deltaga i edra göromål, om icke den konung, som kallat mig, tillika för mig utmärkt ett ställe, från hvilket det mera blir min pligt att teckna hvad I uträtten än att med egna försök blottställa min svaghet”. Men långt ifr&n att hans verksamhet här skulle varda inskränkt till den anspråkslösa att föra protokollet, blef han genast från början själen i det nya samfundet, drifhjulet för dess arbeten, för-enipgsl&nken mellan Akademien och da utanför ptlepde litteratörerna, hvilka alltid kos honom kunde pår&kna uppmuntran oek vid, ett fader-ligt hjerta qch, der så beböfdes, en hjelpsam band. Att han på samma gång. med sin vältalighet förb^de glansen af Akademiens högtider och ökade yftrdet af hennes Handlingar, behöf-yer ej erinras. Invigd före någon annan i konunr gens plan för den akademiska pfiftelsen, — en plan, som redan var 4 hane under bagges vistelse i Paris, der Franska Akademien togs till mönster, —rr hade han nu den tillfredsställelsen att arbeta under stiftarens egna ögon, ledas

af han? vilja, följas af hans y&lbehag. Det Är k&ndt, att konungen, så ofta han befann sig i hufvudstaden eller i dess närhet, aldrig försummade att taga del i Akademiens .ensfcijd^ sammankomster, der han doek alltid Lemnade högsätet åt ordföranden och sjelf intog en af de frånvarande^ lediga p%t»(?r. I vittra frågor var han ofta af olika mening med ledamöterna och f&rfektade sin med slående bevis. Han kunde i långa timmar, icke blott tåjigt, n^en pjied liflig uppm&rksamhet, åhöra Murbergs något tpira och omst&ndliga bidrag till Akademiens ordboksarbete. Pet y^r vid ett af de§sa tiljf^lj.ep som koouBgans öra stöttes af ordet aaf^mdig, hvarmedden för språkets renhet ifrande skolrektorn ytterligare ville undantränga det Franska incorrigible, ehuru detta redan i oförbätterlig hade sin Svenska motsvarighet. Konungen tyckte ej om det nya ordet. Skrif: brulcas sällan, yttrade Rosenstein. Nej, skrif: brukas aldrig, ropade Kellgren.

Synnerligen intresserad var konungen af de inkomna täflingsskrifterna, och, om någon af dem vann priset, öppnade han alltid sjelf namnsedeln. Man vet, med hvilken otålighet det skedde, när frågan var att få veta namnet på författaren till äreminnet öfver Birger Jarl. Åfven vid öfver-lftggningarna om äreminnet öfver Lennart Tor-stenson var konungen närvarande, och ingen af ledamöterna hade en aning om, att författaren satt midt ibland dem *. Han hörde Botin för-

* Rosenstein yttrade, då medaljen längre fram öfverlemna-des till konungen: ”Det må tillåtas mig att nu i förtid försäkra, hvad jag en gång med en häfdatecknares tro-

värdighet skall bekräfta, att^le, som afdömt priset, voro i en fullkomlig okunnighet om den hand, af hvilken vitterheten då emottog en ny välgerning”. Sv. Ak. Handl., äldre serien, I: 326. Han återkommer till samma ämne i ett efter Gustaf III:s död hållet tal i Vitterhets-aka-demien: ”Belöningen gafs utan veld, ty det är en sanning, att bland Akademiens ledamöter icke mera &n en enda viste, att konungen var författare, och att denne af höll sig från öfverläggningen; det är äfven visst, att skriften i konungens närvaro granskades med en stränghet, som kunnat misshaga äfven en författare, som ieke varit konung**.klara sig ej hafva varit obenägen att tilldöma denna skrift priset, om han icke funnit den öfverhopad af deklamatoriska stallen och uttryck. Han hörde Rosenstein anmärka, att författaren nog ofta brukat utrop och apostroferingar, samt på ett och annat ställe gjort historiska misstag. Han hörde Leopold tadla de ofta förekommande galli-cismerna. Men vid sidan af dessa stränga anmärkningar hördes jemväl åtskilligt beröm. Skriften ”andades kärlek för äran och fäderneslandet, lemnade en behaglig och sann tafla af föremålen, röjde en varm känsla och ett eldigt snille”» Man beslöt till sist att, med vilkor af förändringar, tilldöma den stora priset. Konungen bröt nu namnsedeln. Der fans blott ett tänkespråk. Författaren efterlystes i tidningarna, men angaf sig icke. Man började då misstänka förhållandet, men först ett år efteråt röjde konungen vid en af Akademiens sammankomster sitt författarskap och emottog vid den nästföljande af direktörens hand den förvarade prismedaljen. Det var Rosenstein, som denna gång i egenskap af direktör* tolkade Akademiens tänkesätt för sin

Geijer (Gustav, papperen, III, senare afdeln. sid. 73) yttrar: ”Enligt hvad Leopold berättat mig, torde Schröderheim likväl vetat deraf”.

* Geijer uppgifver orätt Kellgren såsom direktör vid detta tillfälle (<Gustav. papperen, Hl, senare afdeln. sid. 75).beskyddare, "som velat tftfla om belöpingar, dem han sjelf stiftat, oqb velat erkänna dm för 4»» mare, b vilka han sjelf insatt i denna rftttighet”, N&r till följande årets högtidsdag Akademien hade prisbelönt Regoérs så kallade heroid; (for staf Wasa till Memming Qadd, begärde författa-^ ren» att det honom tillfallna priset inått§ för ett annat år användas till belöning för en sång öfver ett af honom uppgifvet &mner Konungen, härom rådfrågad, gaf till svar : ”Når jag emot* tagit Akademiens pris, kan registrator Regaér äfven göra det”. Och så skedde*.

Att, steg för steg, följa Rosensteips verksamhet inom Svenska Akademien, vore att skrifva hennes historia för nära fyra årtionden, Alla hennes skiftande öden träffade i första rpmmet honom. Han njöt hennes segrar, bar henpes nederlag, Jed hennes förluster, beredde hennes ersättningar. Hvarje belöning, som hon utdelade, gick genom hans hand, hvarje pil, som mot henne afsköts, gick genom hans hjerta. Ofver-lefvande alla de ledamöter, hvilka konungen sjelf

Hela förloppet, jemte Rosensteins tal, läses i Sv. AJcad.

Handl., äldre serien, I: 323 och följande.

♦ Jfr B, vt jB*8Kpw, Sk, At W följ*

W»t &WJ: 3J0.insatt*, qvaratod han slutligen ensam på sin post, en lefvande tradition från Gustafs dagar, en gränsvakt mellan två skilda tidsåldrar, men med famnen sträckt mot dem båda, ”en ärestod på grafven af sin tid”, ännu återbrytande de sista strålarne från ett solbeglänst fordom,

Leopold har kallat Rosenstein ”patriarken för Sveriges forna bättre litteratur”. Såsom sådan visar han sig redan i de Anmärkningar om vitterhet och smak, hvilka han uppläste på Svenska Akademiens andra högtidsdag. De vunno bifall från två motsatta läger: Thorild prisade dem, Kellgren prisade dem **. Hufvudsakligen

* Af desse tretton dog Carl Seheffer 1786, Höpken och Hermansson 1789, Botin 1790, Fersen och Celsius 1794, Kellgren och Schroderheim 1795, Gyllenborg 1808, Win-gård d. ä>, Oxenstjerna och Adlerbeth 1818. Då, sex år efter de sistnämnde, Rosenstein afled, fans äfven af de fem, som forst invaldes (Armfelt, Nordin, Leopold, Murberg och Sjöberg), endast Leopold qvar i lifvet. Thorild, som af Rosenstein erhållit Svenska Akademiens Handlingar rörande högtidsdagen 1787, hvilka Öppnades med ifrågavarande akrift, yttrade i bref till honom den 9 maj 1788: ”Det jag mest tycker om är det första. Icke för att vara tacksam: man har alla dygder, när man är rättvis, Men för denna forskning och rikhet af kunskaper, med denna omdömets renhet och denna rättrådighet, som jag i min själ älskar. Herr Kanslirådet vet, a# jag ligger »nder samma stora misstanke for en viss yildhet och frihet i snillets verld som i monarkien. Men

j#g £r »öjfd med Herr Kanslirådets gran* och stiftning,egnade till vederläggning af Rousseaus då utbredda tro på vitterhetens skadlighet för samhället, utgöra dessa anmärkningar förberedande

det är, med naturens sanna och stora, dit Herr Kanslirådet leder snillet”. — — (Rosensteinska brefvexlin-gen. Jfr Ljunggren, Svenska Vitterhetens Häfder, II: 82.)

Kellgren yttrade i bref den 12 januari 1788: "Tack för Lockes hufvud och Helvetii penna. Bror är kanske den förste, som gått rätt fram och bevist, der så många andra, äfven snillen, farit omkring och deklamerat. M&

icke ett ord borttagas.--Frukta aldrig att vara för

vidlöftig, när man upplyser och förnöjer; i synnerhet när man angriper och kullkastar fördomar, lika skadliga för lagstiftningen som vanhederliga för vitterheten. — — Bror bör vänta sig kan hända ett mycket medelmåttigt bifall af Svenske läsare i allmänhet; men, förlåt mig att jag säger det, oaktadt Brors vän: Bror är icke gjord att skrifva för pöbel, för denna vrå af verlden, for denna timma som flyktar, men för Europa och tidehvarf-ven. Förlåt än en gång min upprigtighet. Men hvar-för skulle vänskapen ej någon gång vara tillåtet att ge

en stor man sitt offer?”--Ytterligare skref Kellgren

den 29 mars s. år: ”Jag har nu läst slutet af Brors akademiska arbete. Det ressenterar sig till ingen del af Brors sjukdom, då det författades. Det jemna band, hvarmed Bror leder öfvertygelsen, är lika starkt intill ändan. Det synes mig, att ingen af Rousseaus vederläggare visat denna sannskyldiga grund till hans villosats: misstaget om följd och orsak. Jag ville, att Brors afhandling funne andra läsare än våra kära landsmän. Deras hufvudfel är ej att mycket angripa vitterheten, men att anse den med

förakt”.--Han öfvergår derefter till egna qvicka

reflexioner, och slutar med de orden: ”Förlåt mina gam-betraktelser till en konstlära, som, i fall den blifvit utförd, nu med rätta skulle anses otillfredsställande och föråldrad, men ur hvilken dock framskymtar mer än en sund och frisinnad åsigt, såsom t. ex. den, att man ”hvarken bör slafviskt antaga erkända mästerstycken till osvikliga rättesnören eller föreskrifva uteslutande lagar och regler, hvilka mera tvinga än upplysa”. På en tid, då i Tyskland det skönas vetenskap först nyligen hade fått sitt dopnamn, kunde för den Svenske tänkaren, Lockes och Condillacs lärjunge, en ren utveckling af det skönas idé ännu icke komma i fråga. Afskräcka ville han icke heller

genom ämnets strängt spekulativa behandling. Man borde icke, för att ”i mennisko-själen och menniskohjertat igenfinna smakens grunder och lagar, nedstiga till allt för fina och för de fleste obegripliga betraktelser, undervisa om smak utan all smak, förskräcka läsare med en metafysisk torrhet, och bringa unga snillen att försmå lärdomar, i hvilka de ingen föda funne för inbillningen och känslan”. Hvad stilen

bader i spåret af Brors jemna och manliga gång. — En gjuter i bronz, en annan skär i elfenben smått filigrams-kram ... Må väl, o Pigall” (Bref till Bosenstein, i Svenska Akademiens forvar.) Den Franske bildhnggaren Pi-galle (icke Pigal) var död tre år förut.i detta utkast beträffar, är den redan här lika fri från retorisk grannlåt, lika ädel, kraftig och kärnfull, som i författarens senare afhandlingar och i de fbrtrftffliga tal, lefvemesbeskrifningar och företal, hvilka häfdat hans anseende som en af den Gustavianska tidens ypperste stilister. Den glänser ej af annat än sin egen renhet och katt ännu i mer än ett afseende gälla som mönster på en klassisk prosa. Hade icke Rosenstein bland sina öfriga ffortjenster äfven egt den att aldrig hafva skrifVit en enda vers, skulle han möjligen kunnat råka Ut för missödet att lftgga in prosa i poesien. Nu deremot hände honom aldrig att smyga in poesi i prosan. Blommor i ett tal ansåg han för ogräs. *’Han hade säger Tegnér — dén gåfvan, soto jag högt värderar, att skrifva en skön, ren, välljudande, men likväl rent prosaisk prosa. “— Vi andra mcMa mér eller mindre våra statyer”*.

Ännu starkare uttryckte Leopold, sjeif en mästare i prosan, sin förtjusning öfver Rosensteins. Då han läst det med rätta prisade äreminne, som denne i Vetenskaps-akademien hållit öfVeT riksrådet, grefve Stockenström, skref han

till författaren:--”Jag har aldrig läst några

skrifter* wm hysa mindre «kryt af snllie, mera

* £8. Tegnérs Efterlmnade Skrifter, T: 338.fcaniiå tibh dotik iiya tankar, tnéra vidstr&ckta tit* ftigtét af SaMhälléts för&dlittg Och sällhet, ellér mera rörande behag af én skön enfald, än alla Hett Katislirådets ärétaiittheti. De aro ej énda«t sbillets älötef, ty de öppna hjertat for rörelser äf bli Waöjlig förbättring} de äro ej enäatnt hjeN täts, ty de Utvidga tanken intill gränserna äf all tnöjlig upplysning. Man kunde hafva skrifVit Eftfeidén öéh Vara efi slät menniska, men det är omöjligt att hafva skrifvit det tal, jag hyss läst, fttåli ätt vara till sin natur den Värdigaste tned-bbrgare Plato kunnat dikta. Att skrifva som Hétt* Kanslirådet, det bör mindre heta att skrifva &ti att tala, oaktadt all den fullkomlighet af fttil, hvarmed Herr Katislirådet författar. Det är neffl* ligfen ttiihdre att tömma alla inbillningens källor på läckra uttryck, skiökliga Vändningar, lysande drag, m&xitnér af höjd m. m., an att framsäga eltet snaraHe frattistörta ur ett fullt hjerta saö-*-nittgar nyttiga för menniskoslägtet, sanningar sfttnlade af fett ljust begrepp, hemligt sjudande i ett känslofullt sintie och ftrdiga att sväthitoa, hvar dem tillåtes att utbreda aig. Det

fia»ea drag i detta tal *& ypperligt filosofisk* ellftr äk oätodligt föraftdfe gettöm fen Viss hög enfald, att jag skulle Aga för litet, ott jag sade &*n hafVä tr&lfet ttag) dä hafva Slagit, dé hafrastudsat emot mitt sinne, om jag så får uttrycka mig”. Bland sådana ställen må här anföras ett och annat till prof på författarens skrifsätt. Han erinrar om Vetenskaps-akademiens första uppkomst och vetenskapernas till förvåning snabba utveckling i ett af krigen utarmadt land och hos ett folk, som, icke nog varnadt af olyckan, ej kände annat begär än att träda i tappre förfäders fotspår, talade om Narva och Dttna, men tycktes glömma Pultava. Eunde de väl vänta beskydd, der massan af folket ännu var under grälets och vidskepelsens ok, och ”der bland de högre knappt någon fans, som icke blifvit uppammad att förakta all annan ära än den att på

krigets fält trotsa fiender, eld och dödar.--

Emellertid lyckas företaget nästan lika hastigt som det börjas. Himlakropparne mätas, kalkylens djup genomtränges, naturen i dess verkningar, i dess döda och lefvande varelser, undersökes och kännes. Vetenskapernas ljus sträckes till alla borgerliga förrättningar, åkerbruk, slöjder, bergverk, handel och krigskonst. Inga hinder förskräcka; ögat väpnas att beskåda him-larne, och konsten tränger ned till grufvornas afgrund, strömmarne tämjas, luftstreck och jordmån besegras, och den natur, som blifvit tvungen att upptäcka sina

hemligheter, står lydigvid snillets bud. Ett helt land, en hel nation omskapas. Men nyttan och ryktet stadna icke inom Sverige; hela den kunniga verlden riktas med våra upptäckter och våra påfund. Det är en Svensk, som lär Engelsmannen att förbättra det verktyg, som skärpte Galileis och Newtons öga; Sverige ger ej mera blotta metaller, men l&r nationerna att känna dem, och det är nära vid polens is och snö, dem ännu ingen sol hunnit smälta, som hela naturens rika alster be-skrifvas och indelas. Redan besökes vårt land af de, vetgirige. Redan sänder denna inkräktares fosterbygd, i stället för våldsverkare och plundrare, kring jorden vise, som ej fordra andra segrar än ljusets öfver okunnigheten, ej andra rof än en blomma, en växt, ett träd, ett djur af de oräkneliga, som skaparen spridt öfver alla verldsdelar. Namnet och ryktet af en Svensk naturkunnig flyger, dit ingen segrares hunnit tränga. Sverige, knappt kändt af de lärde, blir ett mål för deras beundran och deras afund. Det framter ett nytt Thebe, länge obetydligt, länge missaktadt, som på en gång af Pelopidas och Epaminondas lyftes till sidan af Sparta och Athen, om det eljest icke är en -oförrätt mot vetenskaperna att likna deras varaktiga fördelar vid krigslyckans flygtiga ära”.

N. v, Rosenstein. 4Talaren öfvergår längre fram till målning af bergsmannanäringens beskaffenhet och nytta.. Han vill icke, att vi skola afundas rikare länder deras guld och silfver. ”Nöjom oss — säger han — med de lägre metaller, som blifvit vår lott. Det jern böra vi icke utan tacksamjhet nämna, som i freden gifvit oss föda och rikare länders öfverflöd, i krig försvar och segrar, som mer än en gång skyddat vår sjelfständighet, mer än en gång återtagit vår frihet. Ofta hafva samma händer, som brutit det ur bergets sköte,, vändt det emot fiender och tyranner, och det är ej en blott slump, som i våra bergsbygder danat Engelbrektar och deras tappre stridsmän. Sen bergsmannens tunga möda! Sen honom nedstiga i jordens djup, öfvergifven af dagen, vid hvart steg omringad af faror, arbetande vid blossets-sken med klippor, motsträfviga för hans händer, men färdiga att i sitt ras begrafva honom, eller-sen honom, föramäktande vid ugnen, smälta den malm, som han med så mycken svett fört ur grufvans gömmor, eller, krökt vid hammaren,, skapa, den till menniskans beho£ Följen honom sedaa i hans ledighet: han glömmer sina besvär och njuter hvilan med arbetsamhetens munterhet; fri och öppen njuter han nöjet utan forbe~ håll. Af. hans arbete födas mod, härdighet, dri-stighet; i bans lynne igenfinnes den forna Svenska karakteren, kanske längst bibehållen i de yrken, som naturen gjort till våra egna. Jag har beskrifvit arbetaren. Om de stores efter dö men verka på die små, så aro ej heller dessas seder och tänkesätt utan verkan på de store, och en vekling, förd bland en manlig flock, förblifver ej länge hvad han varit. I bergsmannarörel-sen, som i kriget, sprider sig till befallande och lydande samma anda, skapad af göromålena art, af delade faror och delade mödor. En filosof, hvilken såg våra berg, skulle derföre, då han prisade försynen, som gifvit ett hårdt luftstreck sina egna rikedomar, icke dessa hårdare och sällsynt» metaller, hvilka, förvandlade till mynt, köpa den idogea arbete utan att hunna köpa hans fördelar, men dessa lägre, bvilkas nödvändighet bruket ständigt' gör ny, hvilka nära idogheten, i stället att den förstöra; han skulle, då han upphöjde denna vis» skickelse, skatta för en dyrbar förmån, att ett land, som så väl1 behöf-ve? frihet och tapperbet, i en hofvudnäring egde en moder till de dygder, som dem alstra och underhålla”.

Det är med- anledning af dessa och ännu flera ställen i näranda tal, »oro Leopold säger sig icke veta, ”hvilken komet eller hvilken gåfvaförfattaren har att med samma låga upplysa omdömet och smälta hjertat”. För honom är Rosenstein samhällsmenniskan par excellence, likasom Rousseau för andra är naturmenniskan, och han föreslår till inskrift under Rosensteins bild:

Hvem är den minnesvärde man,

Hvara likhet dessa drag bevara ?

Den, som hvar dödlig trör sig vara Och Diogene likväl ej fann.

Endast med slutorden i det ifrågavarande talet är Leopold ej rätt belåten. Det heter der, att hos efterkommande skola den aflidnes ”för-tjenster, bevarade i rikets häfder, synliga i den nytta han gjort, intet förlora genom det missöde att i dag hafva saknat en värdig tolk”. Det är omöjligt — menar Leopold — att detta kan vara uppriġtigt; ”det är dock att för uppenbart skämta med modestien”.

Icke mindre berömdt är det tal, som Rosenstein höll öfver hofrättspresidenten, friherre Ro-sir. ”Det hedrar både

honom och dig”, skref Adlerbeth. ”Jag måste tillstå, att jag är glad öfver de mångfaldiga göromål, man lassar på dig. De aftvinga dig arbeten, som gagna och pryda din tid”. Det är i nämnda tal författaren uppställer idealet af en pligttrogen domare, under det han uppsamlar dragen af den bort-gångne, som, under en fyrtiårig utöfning af domareväirf, var ”för all förförelse orörlig, oförskräckt, hatare af smicker och beröm, hvilket han hvarken begärde eller gaf, mera uppmärksam på sina gerningar än på de omdömen, som deröfver fäldes, öm om sitt rykte, allra ömmast om sitt samvete. — Orörlig på sin domstol, skall han se saken, aldrig personen, lika skild från vänskap som från hat, från hårdhet som från blödighet, lika omöjlig att förifras som att bevekas. För honom skola tårar icke behöfvas, på honom skola tårar icke verka. De känslor, han när i sitt bröst, skall han glömma i sina beslut, frukta att finna en brottslig, aldrig att straffa honom. Döf för den skyldiges böner, döf för naturens röst, skall han med en stadig hand, fast med blödande hjerta, kalla döden öfver sin likes hufvud. Den minsta svaghet blir hos honom ett brott, han får ej dela mensklighetens förlåtligaste fel, ej känna försmädelser, ej oförrätter, icke lyda den böjelse, som ursäktar och försvarar hvad lagame fördöma. Med ett djupt förakt för guldet och vinningen, skall han tysta behofvens röst, tillsluta sitt öra för smickret och berömmet, sitt hjerta för ynnest, fortkomst och ära, neka sig den ljufva känslan att ega allas vänskap, ej vekna för hot, ej bäfva för förföl-jelse, le åt sina ovänners antal, öfverlemna sitt rykte åt missnöjets förtydningar och tadlets sraft-deleer. Honom pålägger en tvingande skyldighet att uppoffra alla band, dem som tacksamheten fast, dem som vanskapen knutit, dem som hlodet helgat. Han måste se en vän förvandlas till fiende, höra en välgörares förebråelser, förgäta, att han har en broder, en make, att han är far. Hvad förmår att gifva en men-

o

niska denna styrka? Atanken af den högste domaren, hvars ställe hon företräder, hvars dom henne förestår. Hvad belöning väntar denna styrka? Att i en lugn själ bära ett tröstande samvete, att sjelf en dag njuta rättvisa, om icke förr, i grafven, att ställa sig trygg inför hämna-rens ansigte. Sådan bör en domare vara. Sådan var presidenten Hosir”.

Och sådan — tillägga vi — var Rosensteins talarestil, alltid vist lämpad efter föremålets olika beskaffenhet. Det blefve för vidlöftigt att här, genom anföranden ur hans öfiriga tal*, lem na

* Utom de redan nämnda talen öfver kanslirådet af Bjer-kén, kanslirådet af Sotberg, d’Alembert, riksrådet Stoc-kenström och presidenten Rosir, ega vi äfven af Rosensteins hand minnesrunor öfver bibliotekarien Frondin, som ”kände tomheten af de skuggor, som förfört så många menniskor att söka sin sällhet utom sig”, öfver löjtnant Kanterberg, öfver professor Flodenis, öfver riks-nya prof på hans förmåga att med slående sanning träffa skiljaktiga karakterer, måla olika tider, och att städse i sina skildringar inlägga kraftiga lärdomar utan att förfalla till didaktisk torrhet. Åfven historien har af dessa minnestal mycket att lära. Efterverlden skall icke jäfva -det omdöme, som en kännare sådan som Hans Järta med sin välskurna penna nedskref öfver 'dem: ”Tankarnes ädla halt, känslans liflighet, de med vislig måtta anbragta skildringarnas skönhet, samt språkets renhet och kraft, utgöra ej det enda varderika i de Rosensteinska åminnelsetalen och lefvernesbeskrifningarna. Flera af -dem förvara ock åt häfdatecknaren säkra grunder för omdömet öfver forna statshändelser och ^fver utmärkte, till dem medverkande, mäns egenskaper och afsigter, hvilka man nu ej sällan finner ut.i dagens flygskrifter vanstälda. Trovärdighet skall i en kommande, mera rättvis, tid icke vägras vittnesbörden af en man, så väl underrättad, så oveldigt pröfvande, så för ärlighet och sanningskärlek af sin samtid högaktad som Nils von Rosenstein”.

rådet Fersen, öfver statssekreteraren Sehröderheira, öfver landshöfding Sernsköld, öfver hofkansleren Zibet, riksdrot-sen Wacbtmeister, regeringsrådet Hallenstjerna, erkebi-

kop Lindblom, m. fl.Som vältalare erkänd, hyllades han på sii tid äfven som smakdomare och filosof. På hans-förmåga i förra fallet gälla ännu som talande bevis de berömda företalen till Kellgrens, till fru Lenngrens, till Lidners skrifter och till Lehn-bergs predikningar. De vittna, vid sidan af hans-öfriga arbeten, om stor klarhet i uppfattningen,, mästerskap i framställningen, säkerhet i omdömet och, icke minst, om ett brinnande intresse lika mycket för de bortgångne författarnes personer som för hvad de författat. Om detta ej kunde vara annorlunda och fullt var ber&ttigadt i afseende på så förträffliga och förtrogna vänner som Kellgren, fru Lenngren och Lehnberg,

är det så mycket mer skäl att aktgifva på den lena hand,, hvarmed han skonsamt vidrör, eller, kanske rättare, söker att beslöja Lidners svagheter. För ingen hade dessa dock varit pinsammare än för Rosenstein, som, år från år, mer än någon, varit tagen i anspråk för afhjelpande af den olycklige skaldens tärande behof och för hämmande af hans sjelfförstöring. Utan minne nu af den oefterrättliges många med lögnhistorier späckade tiggarbref och de välgerningar, som utgjort svar på dem, börjar Rosenstein ädelt och vackert sitt företal: ”Herr Lidner hedrade mig i flera år med sitt förtroende och gaf mig deraf ett lika rörandesom smickrande prof, då han på sitt yttersta förklarade sin önskan, att jag med ett företal skulle förse de skrifter han författat, men ännu icke utgifvit. — De äro de sista lemningar efter en skald, hvars stämma, älskad af alla ömma sinnen, nu för alltid tystnat”*.

* Atterbom (Siare och Skalder V: 468) yttrar med skäl om de Lidnerska brefven till Rosenstein: ”De gifva en bedröflig läsning, ty de handla i grunden blott om svält, utmätningar, bysättningar, med mera sådant*. Lidner har hvarje gång att tacka för erhållna välgerningar och begär på samma gång nya. ”Egde jag en far, jag skref dock detta bref till Herr Kanslirådet” — så begynner ett af dem. I ett annat skrifver han: ”Herr Kanslirådet är utan dispyt den ende på hela jorden, som vill hjelpa mig, och får jag ej svar, ej hjelp denna gången, så är jag, äfven utan dispyt, förlorad, för evigt förlorad. Jag tycker, det vore synd”. Hos konungen vill han, att Rosenstein för honom skall utverka än penningunderstöd» än titel af konglig bibliotekarie eller konglig sekreterare* ”Det kostar icke mer än en underskrift”. Titeln af konglig sekreterare fick han, såsom bekant är, sedermera af hertigen-regenten, med anledning af sin till honom stälda ode Öfver tryckfriheten, der två af stroferna ge* nom Thorilds förbättring fått följande lydelse:

Re'n kring Europa ryktet ljungar,

Att Sverige styres af en Gud.

Detta tog. I det Lidnerska originalet lydde sista raden:

Och du beundras som din bror.

Hur Kellgren tänkte om Lidner, se Bilagan 8; hur Leopold tänkte om honom, upplyses af Ljunggren, Sv. Vitterh. Håfder I: 280, jfr II: 63.Med Rosensteins länge högt värderade af-handling Om upplysningen * ansågs hans filosofiska styrka hafva nått sin höjdpunkt. Det var nu man trodde honom till fullo förtjent af det binamn, tnadame Stael på förhand gifvit honom, VAristote de la Subde **. Bifall och tack strömmade till honom från skiljaktiga håll, från tänkande medborgare, från vetenskapens målsmän, från snillets heroer. Leopold kallade hans bok ”den mest filosofiska på vårt språk”, Adler-beth förklarade den vara ett odödligt arbete, Kellgren hade velat ”låta sina landsmän få veta till hvad grad han vetat beundra en man, som var vida öfver dem alla i snille”. Utgående från Lockes och Condillacs empirism, gjorde denna populära afhandling icke anspråk på att vara strängt vetenskaplig, men den spred en välgörande dager öfver tidens frågor, var ädel till sitt syfte, tankrik till sitt innehåll och, med undantag kanske af en något för stor bredd, förträfflig till stil och form. Den lästes, åter-

* Utkastet till denna afhandling hade, redan fyra år före dess tryckning i fullständigare skick, blifvit uppläst i Vetenskaps-akademien, då Rosenstein 1789 der nedlade presidiet. Fullständiga titeln var: Om upplysningen till dess beskaffenhet, nytta och nödvändighet för samhället.

** I bref af den 14 april 1785.låstes, öfversattes *, beundrades. ”Sällan — säger Järta — har någon skrifts verkan varit så allmän, så behöflig och nyttig som dennas. — Den Franska revolutionen var då i sin vildaste fart. Sverige var lyckligen aflägset från vig-garoe, men den flammande horisonten uppväckte äfven der bäfvan för allsköns upplysning, när Rosenstein, med den lugna vishetens mod, trädde fram att göra hemärklig skillnaden mellan det alstrande ljuset och det förstörande, mellan solens och ljungeldens. — Upplysningen var då ett af de mägtiga orden för dagen. Blotta ljudet deraf väckte i vissa sinnen förtjusning, i andra fasa. Ofta hade det blifvit i motsatta rigtningar inissbrukadt, än idkeligen åkalladt af vislingar, som velat fjeska sig till medborgerligt anseende, än bedrägligen eller dåraktigt dyrkadt af politiska svärmare, än åter i blind ifver för-bannadt af Arga eller skygga fiender till förnuftets välde. Rosenstein, som i allmänhet ansåg orden blifva ”en hufvudoraak till villfarelse, då de

till sin bemärkelse äro obestämda, vacklande, otydliga, ombytliga, origtiga", var sorgfällig att

* Arbetet, som i Tysk form utkom 1794 under titel Ober die Aufklärung, omnämndes med beröm i Jenaische Lite ratur-Zeitung. Jfr Ljunggren, Sv. Vttterh. ffäfder, II: 92.bestämma betydelsen af det i fr&ga varande och att söka hämma sådan användning deraf, hvar-igenom, såsom han yttrade sig i en skrifvelse till den Tyske utgifvaren, "förståndets upplysning blifvit förvexlad med fanatismens utsväf-ningar och en tygellös ärelystnads illbragder, samt de klaraste sanningar missförstådda eller vanstälda, här af den ena, der af den andra fak-tionen". Han ville, i motsats till Rousseaus mening, att förståndsbildningen verkar mera ondt än godt, ådagalägga nyttan och nödvändigheten för samhället af dess medlemmars i ständig utvidgning fortgående kultur. Denna sin afsigt utförde han medelst förnuftsskäl, så klart fram-stälda, att en större allmänhet kunde fatta dem, samt styrkta med historiska bevis"*.

Att man nu mera i denna afhandling kan finna förnuftsskälen röja för svag spekulation och de historiska bevisen för mycken evdemo-nism, är icke att undra på. Tiden har icke stått still, sedan den Rosensteinska upplysningen såg dagen: filosofien har gått djupare, historien har höjt sig till nya synpunkter. Men den skrift, som då var ett ord i sinom tid, eger dock genom sin anda och sin form åtskilligt i

4 Ofvanstående är delvis anfordt nr Jäetas företal till N. v. Rosensteins Samlade Skrifter.behåll för alla tider. I vår har den redan funnit vida mer blide och, hvad bättre är, vida mer sakkunnige domare än för sextio år sedan *. Man bröt då stafven öfver den med en tvärsäkerhet, som karakteriserade tiden**. Nu deremot har Rosenstein äfven som tänkare vunnit, väl icke fullt bifall, men åtminstone full rättvisa.

Den mästerliga skildring, hvarmed afhand-lingen slutar, har blifvit ständ i bredd med de förträffligaste hos Tacitus. På ett enda blad — säger Järta — äro der egenheterna i Svenska

* Se de utförliga granskningarna af denna skrift hos Ny-bljsus (Den filosofiska forskningen i Sverige från slutet af adertonde århundradet I. i: 183 och följ.) och Ljunggren {Sv. Vitterh. Häfder II: 82—92).

** Sedan L. Hammarsköld i Svenska Vitterheten (första upplagan, 1818) afgifvit sin förkastelsedom öfver Rosensteins författareskap, lät han kort derefter i Bihang till Svensk Literaturtidning (n:o 8, juni 1819) införa ett slags ursäkt för den råa tonen i sin kritik. Han viste, sade han, icke sjelf hur det gått till: "Jag bekänner med verklig ledsnad, att landshöfdingen N. von Rosensteins artikel — jag vet verkligen icke huru det tillkommit — erhållit en ton af råhet och en hånfullhet i uttrycket, som, ehuru angifvelsen af hans skrifters föga värde icke kan återtagas, är högst otillbörlig, helst emot en man, hvilken bland alla sin samtids litteratörer är den mest liberale, och för hvilken, såsom menniska och medborgare betraktad, jag hyser icke allenast den största högaktning och tillgifvenhet, utan äfven personlig tacksamhet".folkets belägenhet och lynne tecknade, samt dess synnerliga behof af en "rätt upplysning" vfcadt. Skildringen, som här följer, utgör i periodbyggnaden blott en enda punkt. "Om i någon verlds-del funnes ett folk, för hvilket ett bårdt luftstreck och fattigdomen gjort friheten nödig, men af flera orsaker ofta svår att ega och bibehålla; om detta folk inom sig behöfde all frihetens varsamhet, trygghet och säkerhet, utom sig mot mägtiga grannar all enväldets enkelhet, skyndsamhet, samdrägt och styrka; om detr för att icke sönderslita sig sjelft, behöfde en stark mot-vigt i en endas hand; om med dessa behof samma folk likväl aldrig rätt förstått dem; om man trott friheten kunna bestå utan personlig säkerhet, med urtima domstolar och förtryckande grundsatser; om riian der talat om frihet i läger och om krigsaga på torgen; om man trott allt hulpet, blott vissa medborgare förlorade; om lynnet hos detta folk företedde de mest förunderliga motsatser, på en gång begär efter ära och hvila, dristighet och modfäldhet, tapperhet och vällust, allvarsamhet och fåfänga,, rättvisa och afund, högmod och färdighet att härma, långsamhet och ostadighet; om hos samma folk alla olägenheter kännas snart och allmänt; om denna känsla föder missnöje, och missnöjet längtan ef-ter ändringar; om derföre ändringarna der varit tätare än i något annat land, i sin natur hastiga, obetänksamma, störtande från en ytterlighet till en annan; om på jordklotet funnes ett sådant folk, för hvad folk skulle en rätt upplysning vara mera oundgänglig, och i hvad tid skulle den vara nödigare än i en tid, då orediga och obestämda begrepp lätt igenom för-fööriska exempel kunde kasta allmänheten i villor och sätta fäderneslandet i våda?''*

En annan stil råder i samlingen af de bref, som Rosenstein tidt och ofta vexlade med sin konung under dennes

frånvaro från hufvudstaden och särskildt under krigsåren i Finland. De bära stämpeln af en förtroligbet, som tillät användandet af umgängesspråket med alla dess då inrotade utväxter af Franska ord och talesätt. All högtidlighet är här bannlyst, öfver skiljemuren mellan kung och undersåte flyger pennan med stor ledighet och hoppar från ett ämne till ett annat. Det är här icke blott primläraren, som underrättar om sin lärjunges välbefinnande

* Om Thorilds kritik öfver den Rosensteinska afhandlin* gen, om Leopolds skarpa motkritik och derefter följande skriftvexling med den Thorildska skriftens utgifvare, L. M. Philipson, har Ljunggrens fullständiga redogörelse (Sv. Vitterh. Häfder II: 95—113) gjort en framställning här öfreräödig.och yttrar glädje öfver att han nu på egen hand reder sig med en så pass svår författare som Sallustius; icke blott akademikern, som meddelar nyheter från litteraturen, teatern och de lärda samfunden; det är ännu mer den erfarne diplomaten, den varsamme statsmannen, det är framför allt den trogne medborgaren och bepröfvade vännen, som upplysande söker reda politikens härfva, varnande följer krigets kastningar, bönfallande framhåller folkets behof och önskningar, bekymrad råder, öppenhjertigt klandrar, och ärligt lyder sin konungs uttryckliga befallning att alltid säga sanningen utan förbehåll. ”Jag kan ej nog ofta repetera — säger han på ett ställe

— att jag talar som den blinde om färgen, men min zéle drifver mig att tala, och Eders Majestäts nåd ger mig förtröstan”. Man känner icke Rosenstein och ännu mindre det nära förhållande, hvari han stod till sin monark, utan att hafva läst dessa märkliga bref, dessa yttringar af den mognaste vishet, dessa utgjutelser ur det varmaste hjerta.

öfver Rosensteins personliga ställning till Gustaf III allt ifrån den stund han, genom sin befattning vid hofvet, med honom kom i daglig beröring, sprider ett hittills otryckt bref från Rosenstein till v. Engeström ytterligare ljus.Han hade i fyra år varit kronprinsens lärare, när detta bref den 23 december 1788 skrefs till besagde ungdomsvän, i afsigt att inför denne rättfärdiga sig mot misstanken att i sin frihets-kärlek och sina medborgerliga åsigter icke mer vara den samme som förr *. Han hade — säger han —, vid mottagandet af sitt nya kall, föresatt sig att ”göra sin syssla och blanda sig i intet”. Han fann då konungen omgifven af tvenne partier: å ena sidan Toll och Munck, hvilka begge ifrigt underblåste monarkens vaknade krigslust; å andra sidan Schröderheim och Armfelt, begge då fredsvänner och i spetsen för så väl tjensteförsäljningen som konungens nöjen, begge roande konungen, men Schröderheim äfven med framgång rådande, hvaremot Armfelt icke kom till något politiskt inflytande förr än efter den Danska resan 1787, i och med det samma han öfvergått till Tolls parti **. Konungen, som mer och mer fattat smak för Rosensteins samtal, gaf honom snart tillträde till sin lektyr, sina supéer, sin förtroligaste hofkrets.

* Se Bilagan 9.

** ”Toll var — säger Schröderheim — i början en deklarerad fiende af Armfelt, men, då han ej kunde undanrödja honom, förstodo de sig med hvarandra”.

N. v. Rosenstein. 5Det gick slutligen så långt — säger Rosenstein — ”att konungen icke kunde vara mig förutan”. Nu ansedd att vara Gustaf III:s gunstling, räknades han på samma gång till Schröderheims och Armfelts parti, ehuru han ”aldrig blandat sig i deras tjenstesaker, men ej med dem kunde bitas, då de hvar afton voro i umgänge”. För Schrö-derheim hyste han i sjelfva verket personlig vänskap, ehuru han i mycket ej kunde gilla honom såsom embetsman. Armfelts inställsamhet deremot besvarade han med goda råd, ”som denne ibland följde, men oftast nöjde sig med att gilla och glömma”. Hvad som särskildt gaf ökad fart åt ryktet om Rosensteins favoritskap var, att konungen en dag, före affärdandet af en kurir till Paris, tog biträde af Rosenstein ”såsom färsk från detta ställe”, behöll honom några timmar inne i sitt kabinett och derefter klockan tre på natten sände en löpare efter honom för ytterligare skrifning. Redan morgonen derpå fick Rosenstein emottaga lyckönskningar till sitt stora förtroende i ministeriella ärenden, och snart berättades öfver allt, att hvarken grefve Creutz ellér Franc nu mera egde sådant hos konungen, utan Rosenstein allena, hvaråt — tillägger han — ”vi alla tre skrattade”.Det är redan i det föregående nämndt, att hans anställning som kanslerssekreterare för Up-sala akademi, omedelbart under konungens egen styrelse, ”ökade begreppet om hans favoritskap samt skaffade honom afund och ovänner”.

I samma månad 1786, då Svenska Akademien stiftades, hade, på Tolls inrådan, riksdagskallelse utgått. Rosenstein yttrar härom: ”Då jag var den ende som sade, att konungen borde abouchera sig med ständerna, att han borde uppgifva staten, gå i samråd med dem, gifva nationen hvad den hade rätt att påstå, rätta det felaktiga, så kunde jag ej vara angenäm för Toll och dess anhang, som förde en annan lan-gage”. Toll sökte att vältra allt missnöje på Schröderheim och hade beslutit hans fall. Att detta ej gick igenom, tillräknade han Rosenstein. ”Jag blef utmålad — säger denne — som en ambitieux, intrigant, den der först skulle fälla Toll och dess vänner, sedan Schröderheim och Armfelt, för att göra riksrådet Hermansson till premierminister och styra under dess namn”. Det var om detta prat, som den gamle Fer-sen utlät sig: ”Jag hör mycket sägas om Rosenstein, men intet bevisas. Jag vet det goda han gör och söker göra. Det onda skall jagtro, så snart man visar mig en enda trait, men det har &nnu ingen kunnat göra”.

Ryktet om Rosensteins stora inflytelse förföll, i samma mån det nu öppet ~började visa sig, att konungen lät sig styra af Toll och det öf-riga krigspartiet. Frimodigt yttrande sin starka farhåga för följderna af ett krig, uteständgdes kronprinsens informator tills vidare från allt förtroende i statssaker. ”Konungens nåd för mig — skrifver han — har varit lika stor, men, enligt min önskan, blott sträqkt sig till umgänge, mina göromål och litteraturen. Sjelf har han mer än en gång skrattat åt det ryktet, att jag hade influence. De veta icke, sade han, att den, som af mig nyttjas i affärer, aldrig är i min societet, och tvärt om”. Kronprinsens hittills varande guvernör, riksrådet Fredrik Sparre, erhöll sommaren 1787 afsked, på egen förnyad begäran. Rosenstein hade, ända från början, stått tUl honom i vida bättre förhållande* än det, hvari guvernören stått till konungen, ocfa informatorn hade mot slutet ofta måst vara medlare mellan dem begge **. Till vice guvernör utnämndes nu, såsom redan är nämndt, prinsens

* Se Bilagan 10.

** Bref från Adlerbeth af den 4 sept. 1787.förste kavaljer, öfveraten baron C. A. Wacht-meister.

Den hemlighetsfulla resa, som konungen på hösten 1787 företog till Danmark, hade hos allmänheten väckt lika mycken nyfikenhet som oro. Rosenstein dolde ej sin grämelse öfver den, hvarken för konungen eller för Armfelt, icke heller sin öfvertygelse om, att Dansken skulle narra konungen. I ett af de bref, han till honom under resan skref, möta vi ett litterärt meddelande af följande innehåll: ”E. M. har alltid visat mig för mycken nåd, att jag skulle ?kunna göra något utan att taga E. M. till min förste domare. Jag har, för att försvara Kellgren och upplysa allmänheten, skrifvit ett slags apologi för sällskapet pour le Sens Commun. Den har efter min tournure blifvit nog allvarsam, filosofisk och politisk, nemligen så långt filosoferna äro politici. Många torde finna mig serieux. Men E. M. känner, att jag har mitt sätt att se vidskepelse och sottiser. Då andra skrattade åt Björnram, kom jag i håg, att de preparationer han gjorde, innan han visade andar, till en del voro de samma, som nyttjades med Ravaillac. Jag skulle akta mig att göra denna reflexion till någon annan än E. M., men jag lägger den till grund för nödvändig-heten att, så snart svärmerier viaa sig, på ett beskedligt sätt upplysa allmänheten. La raison est la seule arme quil faut employer, et cette arme emporte toujours la victoire. En biorsak har äf-ven ledt mig. Jag tycker att, då E. M. är borta, är det ingen skada, att allmänheten ockuperar sig med mig och Kellgren, med Sens Commun och Svedenborg, hellre än med något annat”. Man har här beviset för Rosensteins författarskap till den vidlöftiga försvarsartikel Från sällskapet pro Sensu Communi, som genomgår sju nummer af Stockholms-Posten 1787 * och hvars böijan nyss der var intagen, då brefvet skrefs den 2 november. Då Rosenstein här säger, att han ”för att försvara Kellgren” skrifvit en apologi för sällskapet pour le Sens Commun, viste ingen bättre än han, att de tu voro ett, och att hvad hittills utkommit i sällskapets namn, ända ifrån dess första program med teserna**, flutit alltsammans ur Kellgrens penna. Det är först med det nu nämnda ”försvaret” som Rosensteins börjar att synas. Ty att han icke, som man allmänt trott, var författare till de bekanta an-

* N:is 255—261.

** Thorild inbillade sig, att de senare voro af Rosenstein, och kallar honom i bref af 9 maj 1788 ”den man, som skref de excellenta frågorna pro Sensu Communi”.märkningarna vid det Kellgrenska poemet: Man eger ej snille för det man är galen, hvilkas bitande qvickhet just hade upprört den storm af ovilja, mot hvilken han nu ville

”försvara Kellgren”, derpå eger man nu mera ett ovedersägligt bevis. Den 26 september nyssnämnda år skref Kellgren till Rosenstein: ”A propos af Sveden-borgare, så dröjer det nog länge med mitt till-ämnade opus. Men ämnet är så rikt. Kommen-tarierna hafva vuxit till flera ark. Jag hoppas dock om måndag få börja med tryckningen, som lär kontinuera hela veckan. Dessförinnan skall bror få se manuskriptet. Det är väl, att kungen är prevenerad. Jag kommer att reta många mägtiga fiender, men jag vågar mig upprepa hvad Boileau sagt vid ett lika tillfälle: Ehbien! je serai honnéte homme et je ne les craindraipoint” *. Går man nu till Stockholms-Posten för dessa dagar, så möter med påföljande onsdag en series af artiklar, som går genom åtta nummer af tidningen**: först en kungörelse af sällskapet pro Sensu Communi angående, firandet af dess årsfest den 29 augusti, Lockes födelsedag, derefter redogörelse för de insända täflingsskriftema och särskildt för en, som inkommit efter täflings-

* Rosensteinska brefvexlingen i Upsala bibliotek.

** N:is 231—238.tidens slut, men ansetts förtjena att befordras till trycket. Denna är det sedan så bekanta poemet: Man eger ej snille för det man är galen. Detta poem införes nu och efter dess slut de qvicka kommentarierna öfver det samma af ansenlig vidd, med deras bittra utfall mot Sve-denborgare, magnetisörer, ordens vurmar och öf-riga tidens svärmare *. Detta var således det ”opus”, hvarmed Kellgren i sitt bref några dagar förut sade sig så länge ha varit sysselsatt, och hvartill ”kommentarierna vuxit till flera ark”, emedan ”ämnet var så rikt”; detta det arbete, som han förutsåg skulle ”komma att reta många mägtiga fiender”. Det torde således nu få anses bevisadt, att skalden och utläggaren voro en och samma person. Att ännu mer my-stifiera den godtrogna allmänheten, låtsar den senare sig ibland klandra den förre, och tycker, att han gått väl långt. Det hela var en fiktion af Kellgren, och hvad annat var sjelfva sällskapet pro Senm Communi, med dess teser, dess tftflings8krifter, dess årsfest, dess synlige och osynlige medlemmar? Deltagare i skämtet var

* Skalden hade, ”vid framkallandet af. dessa narrar, funnit sig så påträngd af hela skocken, som velat in, att han sett sig nödsakad” att utvidga strofen ”för att lemna alla rum och göra hvar man rätt. De tyckas — säger han — icke dess mindre vara temligen väl sammanpackade”.ensam Rosenstein, medvetande derom fru Lenn-gren allena. Men Stockholms-Postens läsare togo allt efter orden, och utgifvaren begärde ej bättre. Det var ej första gången de råkade glömma, att Kellgren, på samma gång han var en stor skald, äfven kunde vara en stor skalk. Att ingen annan än han sjelf hade författat den så kallade täflingsskriften, poemet, derom voro de snart ense. Men hvem hade skrifvit anmärkningarna, ty det stod ju tydligt, att anmärkaren var en helt annan person, och dessutom — han klandrade ju skalden emellanåt? Nu föll gissningen på Rosenstein, Kellgrens närmaste vän. Han var ju lika känd för sin prosa som Kellgren för sin vers. Det kunde icke vara någon annan.

De första läsarnes enfald har länge gått i arf. Att hvad som gissades 1787 fått i nära nittio år gå och gälla för afgjord sanning, länder föga vår litteraturhistoriska forskning till heder. Var då icke redan de omtvistade anmärkningarnas intagande i Kellgrens samlade arbeten den bästa vederläggning af ryktet om deras författande af någon annan än honom sjelf? Rosenstein, som skrifvit företalet till dessa arbeten, skulle icke han med ett enda ord ha vidrört denna fråga, i fall något om den varit att säga? Eller har man verkligen kunnat tro,att en man så ärlig, så samvetsgrann, så aktad som han kunnat tillåta sig att bland skatterna i en afliden väns litterära qvarlåtenskap lönligen insmuggla, under falsk flagg, styckegods af egen tillverkning? *

Det äfventyrliga kriget mot Ryssland skulle snart öppnas. Konungen hade med stor ståt midsommarafton 1788 från Logårdstrappan gått

* Författaren till denna minnesteckning yttrade redan 1869 i sitt Minne af Kellgren (Sv. Ak. Handl. XLV: 209): ”För hvar och en, som gjort sig reda för begge dessa författares olika stil, ligger det i öppen dag, att, åtminstone med högst få undantag, anmärkningarna äro af Kellgrens egen hand”. Han dömde då blott efter inre grunder, ännu ovetande om det yttre hufvudbevis, som han sedan funnit i Kellgrens bref, till innehåll och datum sammanstäldt med de strax efter brefvet utkomna numren af Stockholms-Posten. Hans åsigt blef snart uppmärksammad och godkänd af en värderad auktoritet (Ljunggren, Sv. Vitterh. Häfder I: 465). Äfven Atterbom röjer en aning om rätta sammanhanget, men återfaller sedan i den gamla villfarelsen och polemiserar ifrigt mot

Rosenstein för hvad som blifvit sagdt af Kellgren. — Öfvertygelsen om att Rosenstein varit den sannskyldige författaren till anmärkningarna har gått så långt, att, sedan i fyra upplagor af Kellgrens skrifter ej den minsta vink der-bm förekommit, utgifvaren af den femte (Örebro 1860) vid slutet tillagt följande upplysning: ”Ehuru det nu mera bör anses allmänt bekant, att N. v. Eosenstein är författare af anmärkningarna till ”Man eger ej snille för det man är galen”, torde det likväl icke vara olämpligt att i en samling af Kellgrens Skrifter derom erinra”.om bord på Amfion, för att, åtföljd af héla skärgårdsflottan, afsegla till Finland. Han hade valt en af Svenska historiens bemärkelsedagar: den 23 juni hade Gustaf Vasa hållit sitt intåg i Stockholm, den 23 juni hade Gustaf II Adolf derifrån brutit opp till sitt ärorika Tyska krig. Rosenstein skref den 1 juli: ”Den sista tidning vi haft om E. M:ts resa var från Furusund. Vi hafva således ej utan oro kunnat se den storm, förenad med motvind, som i söndags inträffade. Vi hoppas dock, att allt gått lyckligt, och våra önskningar följa G. M. Mina äro så lifliga och upprigtiga som de i ett Svenskt och tacksamt bröst kunna födas. E. M. känner mitt tänkesätt och den önskan, jag alltid gjort, att E. M:ts regering skulle blifva utmärkt af en beständig fred. Då krig synes oundvikligt, önskar jag med samma ifver E. M. alla möjliga lagrar. Jag kan ibland ej hindra en naturlig farhåga för möjliga olyckor, men upprätthålles af hoppet

om lycklig utgång.--Upptager E. M. ej

onådigt, att jag gör en reflexion? De mesta diskurser af de missnöjde gå, säges det, derpå ut, att E. M. är aggressor. Vare dermed hur det vill. Det anstår ej mig att döma om E. M:ts höga afsigter, men om krig blifver oundvikligt, bedrager jag mig allt för mycket i mitt begrepp,eller är det med Svenska nationen bättre att ej mycket söka öfvertyga den, att E. M. är angripen, utan hellre låta bedrifterna och utgången blifva sina egna försvarare. Ännu dristigare är en annan reflexion, som jag vågar göra. — Jag har nämnt Liffland och är ej nog djerf att vilja veta hvad E. M. derom ämnar, men nämner blott det ordet: kommunikation med sitt eget land. Utan den blifva alla land i verlden ett Ukraine och skola sent omsider framalstra ett Pultava. Men jag bör lemna politiken och krigskonsten för att gå till mitt handtverk”. Han öfvergår härefter till meddelanden om litteraturen och teatern.

Rosensteins fredälskande sinnelag, som gif-vit sig luft redan i hans bemödanden att mäkla fred mellan partierna vid hofvet, — Gustaf III plägade der kalla honom le pacijicateur, — hade icke förnekat sig, då frågan blef om fredsbrott med två grannriken på en gång, ty han hade ganska rigtigt förutsett, att, om Sverige anföll Ryssland, Danmark icke skulle dröja att anfalla Sverige. Han hade med alla krafter afstyrkt kriget; sedan det utbrutit, önskade han intet högre än att det måtte föras lyckosamt och ärorikt. ”Nu, då svärdet är draget — skrifver han — är ingen, som med mera nit önskar E.M. all framgång, och att både de stridande och hemmavarande Svenskar måtte likna sina förfäder i tapperhet, vapenlycka, trohet, beredvillighet, styrka i tänkesätt och förmåga att ej fälla modet eller svigta under svårigheter”. Der-om var han dock långt ifrån att på förhand vara förvissad. Han kände de splittrade tänkesätten inom armén, det växande missnöjet inom landet, de hotande farorna från vestra gränsen, och osäkerheten om hvad parti Preussen ämnade taga. Hans nära umgänge med folk af alla klasser i hufvadstaden, vittra och ovittra, lärda och olärda, knektar och prester, hofmän och embetsmän, borgare och utländska sändebud, samt hans ovanligt vidsträckta brefvexling med provinserna och utlandet — få Svenskar hafva egt en större — satte honom i tillfälle att förnimma hvad som sades, hvad som tänktes, hvad som önskades, hvad som fruktades. Intet deräf, som var af någon vigt, dolde han för konungen, hur oangenämt det än kunde vara. ”E. M. finner sig onekligen i en vidt utseende ställning, — skrifver han — men jag känner för väl E. M:ts höga själ för att tro, det E. M. under den samma skulle kunna svigta eller likna de svage regenter, som vilja sjelfve för sina ögon dölja faran och besvärligheterna, som fordra, att an-dra skola göra det samma, och som blott vilja höra behagliga berättelser och blott se vackra målningar. Jag berattar derföre sakerna som de äro, det obehagliga som det behagliga; det är utan tvifvel enda sättet att vinna E. M:ts nådiga bifall”.

Sjösegern vid Högland var det första glädjebudskap, som kom från krigsteatern. Te Deum sjöngs i alla kyrkor, de tagna Ryska fanorna svajade öfver ingången till Stockholms slott, och Svenska Akademien dröjde ej att afsända lyck-önskningsbref både till konungen och hertig Carl *.

Snart följde på denna solglimt af framgång ett hagel af nedslående underrättelser: anfallet mot Fredrikshamns fästning tillbakaslaget, reträtten till Högfors, officerare tagande afsked ur krigstjensten vid krigets första utbrott, hela regementen, som ville begifva sig hem **, konungens

* Det senare här infordt i Bilagan 11. Konungen hade skrifvit från Helsingfors den 23 juli: ”Se här; min kära Rosenstein, de papper jag lofvat er för Svenska Akademien; de böra bevisa er min tillgifvenhet för henne, och att jag midt under vapenbullret icke förlorar hennes föremål ur ögonsigte. — Min bror har med en seger firat Akademiens sammankomst. Sånggudinnorna böra besvara den”.

** Öfversten grefve Axel Férsen skref till sin far från Lovisa den 9 augusti: ”Je n'ai aucune bonne nouvelle åfråga till trupperna, om de ville följa honom i lif och död, besvarad med tystnad, och härtill Danmarks rustningar i och för ett inbrott från Norska sidan, Ryska plundringar i Skåne, och den förstärkta Ryska flottans återkomst till Finska viken, der hon troddes hålla hertig Carl blockerad och hotade att afskära all förbindelse med Stockholm. Men ännu var måttet icke rå-gadt. Finska arméns befälhafvande general och flertalet af dess högre officerare dagtingade redan med Rysslands kejsarinna, några af fåkun-nighet, andra i förrädisk afsigt, alla i upprorisk anda. Anjalaförbundet hade formulerat sitt myteri. Härom viste man ännu intet i Stockholm, men bland de öfriga bedröfliga rykten,, som hunnit dit, oroades Rosenstein mest af ett tillägg till dem, som ville veta, att konungens nedslagenhet gränsade till förtviflan. Han skref till honom från Ulriksdal den 14 augusti: ”Under den allmänna bestörtning, som de sista tidningarna från Finland uppväckt, har jag hvar-ken trott, att man borde fälla modet eller misströsta om utgången, men likväl ansett ställnin-

vous donner de notre situation présente. Le méconten-tement est général et le ton qui régne dans 1’armée fait frémir tous les bons citoyens. II y a des régiments qui ont voulu s’en aller”. Fersbn, Histor. Skr. VII: 167.gen så eftertänklig, att det borde åligga dem, som E. M. hedrat med sitt nådiga förtroende, att säga sanningen utan förbehåll. I synnerhet har jag trott det åligga mig, som dertill af E. M. eger uttrycklig befallning, som är E. M. så mycken tacksamhet skyldig och som dagligen för ögonen ser E. M:ts son, åt hvilken jag uppoffrat all min tid och hvars välgång, näst E. M:ts, bör vara mig ömmast om hjertat. Om jag blandar mig i det jag ej förstår och som ej egentligen angår mig, är det ej den första gång E. M. ursäktat min välmening”. Han yttrar sig derefter om missödet vid Fredrikshamn och menar, att man ”ännu ej hört omtalas krig, der icke ett försök mot en fästning kunnat misslyckas”. Han tror icke, att Ryska flottan länge skall kunna behålla sin nu besvärande ställning, och han hoppas, att konungen ”tänker för stort för att nedslås af motgång och är för klarsynt att ej fullkomligen urskilja de fall, i hvilka belägenheten fordrar en försigtig défense, från dem, der vågsamma försök kunna äfventyras. Jag gör mig förvissad, — säger han — att E. M. behåller den jemna och stilla sinnesförfattning, som hvarken tillåter att misströsta eller våga för mycket”. Bekymmersammast finner han tillståndet och tänkesätten inom armén. Hån läg-ger vigt på, att soldaten får tillräcklig proviant och att befälet, missledt ”af den kring hela landet nog allmänt gängse öfvertygelsen, att kej-, sarinnan utan sitt förvållande är angripen, att hon ej vill nationen något ondt, utan blott hämnas på E. M. personligen”, på tjenligt sätt blif-ver af opartiske och väl ackrediterade män upplyst om sanna förhållandet och lär sig inse, ”hvad som är så klart som solen, att, sedan Ryssland sökt söndra oss, det blir på vår bekostnad som det tager sin hämnd”. Den huf-vudsakliga åtgärden härvid bygger han på konungens personliga inflytande. ”Jag vill icke föreställa mig, — skrifver han — att Svenskarne någonsin kunna blifva sig nog olika att svika en konung, som visar dem förtroende”. Med af-seende på den spänning, som man viste nu åter vara rådande mellan Toll och Armfelt, och den onåd, hvari den förre sades hafva fallit såsom den dör först ifrigt tillstyrkt och sedan illa för-beredt kriget, beklagar Rosenstein, utan att der-vid nämna något namn, att ”den olyckliga oenighet, som länge söndrat dem, hvilka af konungen mest varit brukade, icke upphört”. ”E. M. vet, — tillägger han — att man sökt blanda mig der-uti, och vet huru liten del jag bort eller kun-

N. v. Rosenstein. 6nat deruti taga. Jag föreställer mig, att om det är sant, som i Stockholm tros, att belägenheten är brydsam, så lär man å ena sidan söka påminna, hvilka egentligen rådt till det första ateget, å den andra angripa dem, som kanske sedermera synts mera gynnade med E. M:ts förtroende. Men böra icke alla sådana misshällig-hetsfrön upphöra? Jag gör mig öfvertygad, att E. M. vet bruka hvar och en på sitt ställe och ej öfvergifver någon,

hvars råd E. M. följt eller hvars åtgärd E. M. nyttjat. Jag är äfven viss, att E. M:ts befallningar böra blifva åtlydda, utan afseende på den eller den personen, samt dess afsigter af alla befrämjade”.

Det är ett af de många vackra dragen hos Rosenstein, att i samma stund Toll, hvars krigiska råd han i fyra års tid ansett ytterst vådliga och riksförderfliga, nu hotas med onåd, medlande uppträda som hans förespråkare och söka förebygga hans fall. Man får tillika det intryck af hela denna skriftvexling, att Rosenstein, ehuru sex år yngre än Gustaf IQ, är lika väl Mentor för honom som för hans son.

Det nu ifrågavarande brefvet slutar han med anhållan om tillgift för hvad han skrifvit. ”Jag har alltid blifvit ansedd såsom den der vore litet poltron. Nu är jag det likväl icke, och deromtäcktes E. M. vara försäkrad. Kanske har jag dock genom en liflig kärlek för min konung och mitt fädernesland ansett sakerna värre än de äro. Derom dömer E. M. bäst. Men hvad jag tror vara otvifvelaktigt är, att en elak esprit råder i armén, och att den ej genom andra medel kan rättas än det enda, som i någon tid verkat på Svenskar, förtroende och öfvertygelse”.

Några dagar senare återkommer han till frågan om nödvändigheten af enighet och allas samverkan till ett gemensamt ändamål: ”Stockholm är fullt af rykten om vissa menniskors eller åtminstone någons disgrace. Det gifves rådslag, som jag aldrig kunnat i min öfvertygelse gilla, emedan jag trott dem leda till att alienera nationens sinnen och till äfventyr, allra minst om jag skulle tillåta tanken någon jemförelse med sakernas belägenhet tillförene. Men under allt detta har jag alltid högaktat en viss aktivitet, ferineté och esprit de ressouree. E. M. har mästerligt förstått att hålla allt tillsamman och draga parti af hvar och en. Böra ej de nu vara förenade? Historien visar som en nästan oundviklig följd af schismer, att hvar och en försökt att skylla från sig på andra, då ofta den, som ej kan anklaga, men blott döma och straffa, får lida. E. M. har rätt att säga, detdessa reflexioner äro dristiga, och jag bör vidkännas, att jag gör dem utan att ens veta, om det faktum, hvarpå de stödjas, är sant” *. I öf-rigt besvär Rosenstein konungen att icke våga sin dyra person och att icke heller våga ”sådana coups, hvilka hans höga själ lätt skulle kunna ingifva, men som misslyckade lätt kunde göra vår olycka” **.

Gustaf III:s svar på sistnämnda skrifvelser, om hvilket på goda skäl blifvit yttradt, att ”det säkerligen icke skall lemnas obegagnadt af framtida, oveldiga häfdatecknare”, är allt för märkligt att icke här böra i minnet återkallas. Det är dateradt Kymmenegård den 20 augusti 1788 ***.

* När detta bref ankom till Finland, hade Toll redan fått konungens befallning att afgå till Skåne för att der taga öfverbefälet till provinsens försvar mot befaradt inbrott af Danskarne. Han återsåg aldrig mer Gustaf III, men fortfor att af honom nyttjas i magtpåliggande värf.

** Hans Järta, anf. skr. Af ett samtida bref från Joh. Gabr. Oxenstjerna till Rosenstein följa utdrag i Bilagan 12.

*** ”Jag har i edra tvenne bref af den 12 och 14 i denna månad igenkänt den tillgifvenhet för min person och riket, som utmärker en god medborgare och den, åt hvilken jag har anförtrott min sons undervisning och fäderneslandets hopp. Det är i faran som själens styrka utvecklas, och det största af alla fel är att misströsta om fäderneslandet. Så länge jag lefver, skall jag aldrig känna denna svaghet. Stora stater förgås ej forr än då de öfverlemna sig sjelfva. Blottstäldt för sina grannarsI ett senare bref begär konungen midt under sina bekymmer att få sig tillskickade alla

hat, förrådt af sina bundsförvandter och sönderslitet af inhemska oenigheter, har Sverige mer än en gång synts nära sin förstöring; men i det ögonblick, då den tycktes mest oundviklig, har denna åldriga monarki på nytt blifvit upplyft genom oföresedda händelser, och återtagit det anseende hon har rätt att fordra. Sådant var Sveriges tillstånd, då det frälsades af Gustaf Vasa, sådana voro de tider, då Gustaf Adolf uppsteg på tronen, och om det kan vara mig tillåtet att blanda mitt namn med desse store konungars, så trodde man äfven ej vid mitt tillträde, att inom femton år Sverige skulle hafva varit i stånd att hota Eyssland och bannlysa dess välde ur Östersjön, om partier, afund och förräderi ej hade gjort ett foretag onyttigt, som lofvade den största framgång. Men om en del af nationen, vare sig af feghet, ärelystnad eller egennytta, har kunnat nog glömma de heligaste pligter, för att stämpla mot fäderneslandet med dess fiender, så kan denna skamliga yrsel ej vara länge. Sveriges invånare, mindre upphetsade och längre från dessa trakters stormar, skola döma sundare. De afsky dem, som förråda

fosterbygden, och redan höjer sig den allmänna rösten mot deras ovärdighet, som uppoffrat det allmännas väl. Våra fiender sjelfva bidraga att öppna ögonen hos dem bland oss, som blifvit förledde, och den del Danmark tagit i kriget mot Sverige, och som tycktes alldeles förkrossa oss, är ej annat än en lycklig händelse, som skall i alla hjertan åter uppväcka fosterlandskärleken och sjelfständighetens känsla och hederns, tillika med det nationalhat, som från sekler är inplantadt i alla sinnen. Jag skall emellertid ej dölja för er, att företaget mot Fredrikshamn misslyckats endast genom en elak vilja, uppkommen af flera orsaker och* i synnerhetnödvändiga materialier för ett äreminne öfver Sten Sture den yngre. Svenska Akademien hade hos honom föreslagit detta prisämne i vältalig-

af en hemlig håg till afsöndring från Sverige, och detta är det enda och kan hända rätta skälet till den overksamhet, hvari vi befinna oss. Min ståndaktighet har emellertid uppehållit mig mot alla intriger, och har förvarat för mig troppar och vänner, på hvilka jag ännu kan räkna. Hvad de personer angår, dem jag skulle kunna uppoffra åt min förtörnelse, så känner ni, att häm-den är allt för långt från min själ och mina tänkesätt, för att jag någonsin öfverlemnar mig åt honom. Sådan är sakernas rätta ställning. Medel finnas ännu, och sjelfva det hoppet, Ryssland fattat att söndra oss inbördes, är oss i det närvarande nyttigt genom att det hindrar fienden att använda sina utvägar och sina krafter att afhända oss de förmåner vi innehafva. Det skall bli utan exempel i historien att se en segrande armé (ty öfver allt, hvar vi träffat, hafva Svenskarne vunnit mot en större styrka), att se, säger jag, en segrande armé stadna midt i sin framgång och draga sig tillbaka, endast för att ej göra för stora framsteg, och söka skäl att j beklaga sig och att lasta dem, som hade önskat att hämna rikets forna förluster och senare oförrätter. Sådana äro de händelser, som timat och som skola göra efterverl-dens förundran. Ni ser genom den tafla jag gör er ora ställningen, att, utan att anse den för mycket gynnande, jag likväl ej tror allt förloradt, endast man vinner tid att lugna sinnena, som så hastigt kasta sig från en ytterlighet till en annan. Dessa föreställningar kunna en gång tjena till undervisning för min son och visa honom, att under min lefnad jag tvenne gånger fann mig på branten af mitt fall, men förlorade ändå ej modet'*.heten för det följande året*, men, i den tro, att frågan gälde det nu löpande, skref han: ”Det skulle val komma för sent, om jag företoge det, men det blefve alltid ett tidsfördrif. — Gif mig ofta nyheter från Akademien. Det är den enda vederqvickelse jag bär kan hafva”. I denna tonart fortgår brefvexlingen intill årets slut. Konungen skyndar från Finland till Dalarne, till Vermland, till det hotade Göteborg. Rosenstein följer honom med sina bref, med sin oro, med sina sunda, bevekande råd. Han tröttnar ej att predika fred. ”E. M. hör mig alltid nämna detta ord, men det bör förlåtas, om man önskar fred åt ett fädernesland, som så litet är skickligt till krig, både i anseende till sina ressurser oenighet, missnöje, indisciplin och den allmänt rådande öfvertygelsen, att vi genom krig mycket kunna förlora och intet vinna” **. Han har sina

* Akademien hade tänkt föreslå äreminne öfver Sten Sture den äldre, men konungen hade föredragit, att man utsatte äreminne öfver den yngre: ”Den belägenhet, hvari han befann sig, har mycken likhet med min”. Först 1791 vans stora priset för en skrift öfver detta ämne. Författaren var Axel Gabriel Silverstolpe. För äreminne öfver Sten Sture den äldre vans stora priset, såsom bekant är, af Erik Gustaf Geijer 1803.

** I en apostill tillägger han: ”Konungar bedraga sig, då de tro, att krig ökar deras magt. I det samma som kriget föröder penningar, blottställer det konungarne förbetänkligheter vid konungens resa till Dalarne och vågar ej upprepa de gissningar och rykten, som angående den äro i omlopp. Han vill tro, att den skett för att skaffa infanteri, i händelse af ett Danskt inbrott; ty ”det vore omöjligt — säger han — att en konung, som är så god statsman som E. M., kunde vilja i inrikes saker nyttja allmogen, hvilken alltid efter en kort tid blir farlig för den, som brukat den samma. På detta sätt ville Dalkarlarne vara förmyndare öfver konung Gustaf I, sedan de hulpit honom, och all allmoge är så beskaffad”. Han fäster uppmärksamheten på den verkan man befarar, att ryktet om allmogens beväpnande kan hafva på de sammansvurne i Finland. ”Af mennisko-kännedomen och historien tror man sig kunna döma, att allt hot, som ej genast kan verkställas, har på brottslige den verkan att drifva defn längre än de ämnat gå och till ytterligheter, i hvilka de ensamt finna sin egen räddning och

folkets behag. Gustaf I gjorde här i landet hvad han ▼ille, ty han var hushållare och bibehöll fred. Våra krigiske konungar voro alltid i nationens dépendence, och efter det ärorika Tyska kriget satt den penningelösa Kristina osäker på sin tron. Carl XI blef envåldig, ty han älskade fred och hushållade. Dess son störtade riket och sin fars

regeringssätt. Un roi sans argent riest roi quä demi, sade Henrik VII i England, och han förstod att göra af parlamentet hvad han ville”.s&kerhet. Ingen, jag behöfver ej säga hederlig, men blott klok menniska gillar eller kan gilla hvad armén gjort, men det är gjordt, och de brottslige stå med väpnad hand i en provins, afskild från Sverige genom hafvet. Hvilka steg, som här ock kunna tagas, står dem alltid den olyckliga ressursen öppen att söka hos fienden en hjelp, den samme fiende sjelfmant torde räcka dem.--För Guds, fäderneslandets och kronprinsens skull, värdigas, allernådigste konung, tänka på någon utväg att med godo bringa armén till lydnad och förekomma Finnarnes söndring och kanske Svenskarnes uppenbara uppror!” En annan gång yttrar han: ”Om E. M. funnit och finner sig i en af de brydsammaste ställningar, som någon konung sig funnit, så eger E. M. ock tillfälle att utan jemförelse vinna den största ära någon konung' vunnit. Denna ära vinnes ej derigenom, att E. M. med tillhjelp af den ena delen af nationen straffar den andra. — Den rätta äran och det rätta nöjet vinnes, då E. M. för andra gången återför ett sön-dradt folk; då E. M. mottager i sina armar dem som brutit; då E. M. låter adeln njuta sitt och blott förlora hvad den af E. M:ts speciella nåd hade på de andras bekostnad; då E. M. bibehåller det regeringssätt, hon sjelf stiftat ochsom gifvit E. M. en verklig ära i hela Europa. Det är på detta sätt som la couronne civique (la premiére que la gloire puisse donner) för andra gången blir E. M:s lott. Släpp ej detta tillfälle ur händerna, allernådigste konung! Jag besvär E. M. derom vid de känslor E. M. måtte hafva erfarit den 21 augusti 1772, och jag skrifver detta i åsyn af E. M:s son, som sitter midt framför mig; jag skrifver det med tårarne i ögonen”.

Dessa brefprof framställa Rosenstein i lef-vande åskådlighet. Man känner igen hans ärliga frimodighet, hans varma fosterlandskärlek; man känner igen både hans hufvud och hjerta. Sedan genom konungens rådighet och raska försvarsanstalter, understödda af Englands och Frankrikes bemedling, faran var afvänd från Göteborg, uttalar han sin öfvertygelse, att konud-gen varit den ende, som icke förtviflat om fäderneslandets räddning. Många och stora ftmnen funnos likväl ännu för oro: frågan om riksdag, frågan om amnesti eller straff för de upproriske, nödvändigheten af krigets upptagande på nya året och, hvad för ögonblicket icke var minst hotande, den uppretade stämningen hos folket, och företrädesvis hos Stockholms borgerskap, mot officerare och adel. Ett olyckligt försök attännu mer öka denna förbittring gjordes från Göteborg, der konungen fortfor att uppehålla sig. Omkring medlet af november utkom der af trycket ett bref, som i svartaste färger målade hvad som tilldragit sig i Finland *. Det omtrycktes genast i Stockholm och lästes med den begärlighet, att inom tre dagar sextontusen exemplar deraf voro sålda. Rosenstein var i hög grad bekymrad öfver denna flygskrift och befarade, att dess verkan skulle blifva en helt annan än den åsyftade. Dess öfverdrifter voro nära att vålla ett omslag i det allmänna tänkesättet till förmån för armén; man började taga den hel och hållen i försvar, då den hel och hållen här anklagades. Rosenstein utgöt sitt bekymmer för konungen och framhöll, hur kränkande slika tillmälen skulle kännas för de regementen och enskilde officerare, som hållit sig obesmittade den allmänna farsoten. ”Jag vågar — säger han — här citera den förträfflige auktorn, "Bom lagt i Peder Stolpes mun, att den, som med kallsinnighet hör sig misstänkas för en nedrighet, är ej långt derifrån” **.

* Om detta bref och dess författare se v. Schinkel, Minnen ur Sveriges nyare historia II: 63.

** Se Gustaf IILs dramatiska skådespel Siri Brahe, tredje akten, åttonde scenen.Vecka efter vecka förgick, utan att konungen återkom till sin hufvudstad. December månad hade redan gått in. ”När få vi den glädjen att se E. M.? — skref Rosenstein. — Det ena hoppet slår oss fel efter det andra. Svenska Akademien smickrar sig dock att ej utan beskyddare nödgas fira en högtid, som för Akademien icke är någon fest utan sin stiftares och välgörares närvaro”. Rosenstein hade icke hoppats förgäfves. Konungen anlände på qvällen före Akademiens högtidsdag till Stockholm, mött vid norrtull af magistraten och det beridna bor-gerskapet. Man frånspände hans hästar, hans vagn drogs af förtjuste borgare genom de illuminerade gatorna upp till slottet under dånande fröjderop. Följande afton satt han mellan sin gemål och son på den vanliga läktaren i stora börssalen vid Svenska Akademiens högtid, lifligt gifvande sitt bifall till känna åt praktfulla ställen i Lehnbergs äreminne öfver Gyllenhjelm.

Hatet, ofta lika blindt som kärleken, hade vid denna tid hos det mot konungen fiendtliga partiet vändt sig mot allt’, som omgaf honom. Det var redan ett brott att stå honom nära. Rosenstein fick erfara det *. ”Jag vet — yttrar

* Redan den 17 september hade Schröderheim skrifvit till

Gustaf III: ”Hatet till Rosenstein vore obegripligt, omhan i det förut åberopade brefvet till L. v. Engeström — * att större delen af nationen hittills gjort mig rätt. I denna momang kan man ej vänta det, då hatet hos en del mot konungen är stiget till den höjd, att hvar och en som sagt, att man borde först och främst tänka på fäderneslandets försvar, fått heta hunds-fott; då man sade: månne ej i Göteborg skall finnas hederligt folk, som hindrar den galningen att tänka på ett onödigt försvar mot Danskame; då en landshöfding** kallar i hop Gefle borgerskap, som visat en berömlig zéle, talar om sin blod, som han af förfäder ärft, och tillägger, att, då det skulle gälla, skulle han stå, men väntade att se dem springa. I en sådan tid kan den, som nalkas konungen, ej begära att vara undantagen från den allmänna fördömelsen. Jag har dock den tillfredsställelsen, att de, som närmast se mitt', uppförande, göra mig justice, och att bland oppositionens ledamöter många äfven göra det, ehuru Intorken tacksamhet eller försigtighet tillåta mig att med dem hafva någon gemenskap. Att säga konungen min mening är en skyldig-

det icke förklarades genom det nådiga förtroende E. M. behagat visa honom”. E. Schröderheims anteckningar, sid. 226.

* Bilagan 9.

** Landshöfdingen grefve Adolf Fredrik Ulrik Cronstedt.het. Att hafva gemenskap med hans motståndare vore i min ställning ett brott”.

I förberedelserna till 1789 års riksdag hade Rosenstein ingen del. Det var åt andra rådgif-vare som Gustaf III nu lånade sitt öra*. Han fortfor att bemöta sin sons lärare med samma vänlighet som förr, men viste hvar han hade honom och gjorde intet försök att indraga honom, den betänksamme, i sina tillämnade vågspel. Det blef honom tillhviskadt, att Rosenstein, i likhet med hela sin slägt, tillhörde oppositions-partiet. Konungen trodde det icke, och åhörde med ökad aktning hans förklaring deröfver. Men i politiken hörde han honom icke mer. ”Jag har ej försummat att säga sanningen — yttrar Rosenstein

— men min kredit är all. — Det är naturligt, att mina råd ej kunna komma i bredd med deras, som lofva guld och gröna skogar. — Den som vill, som jag, tala om förening, om medelväg, om fäderneslandets räddning, blir misstänkt af de ena och kallad hofslinkare af de6 andra”.

Det oväder, som nu bröt ut, var för Rosenstein den grymmaste öfveffaskning: konungens

* I hans hemliga konklav rörde sig nu friherre Ruuth, biskop Wallqvist, bröderna Nordin, lagmannen och prosten, bondeståndets sekreterare lagman Ahlman och polismästaren, lagman Liljensparre. Sjelfve Schröderheim hölls på ett visst afstånd.vredgade tal till adeln i plenum plenorum den 17 februari, arresteringen af dess mest frisinnade ledamöter tre dagar senare, och slutligen Säkerhetsaktens föredragning på rikssalen inför alla fyra stånden den 21 februari. Det var här som hans käraste vän, den sansade och högtänkte Adlerbeth, utan att tillhöra annat parti än den sanna medborgerlighetens, i afgörandets stund dristade höja sin röst för att beveka konungen till bifall af adelns åstundan att få rådrum till öfverläggning om den så vigtiga, den nu så plötsligt föreslagna grundlagsförändringen. ”Jag besvär E. M. — så slutade han — vid Gud, vid sin tron, vid sitt hjerta, sitt ädelmod, vid samtid och efterverld, att oss måtte förunnas någon betänketid”. Då nu konungen, nyss döf för böner, gaf efter, rörd af denna röst från äran och snillet, denna honom så välbekanta, så kära röst från fornfc lyckligare dagar, då kunde ej längre den eljest så lugne Rosenstein lägga band på sina stormande känslor. Han följer konungen ut ur rikssalen, hejdar hans steg, skakar hans hand och utbrister snyftande: ”Hvad min vän gjort hade jag bort göra och kanske tänkt. Hans sak är min”. Rosenstein har sjelf, på tredje dagen derefter, i bref till Engeström beskrifvit dennascen, med det tillägg: ”folk trodde mig galen” *

Konungen hade segrat, men med vapen, hvilka, om också hemtade ur den högre politikens rustkammare, Rosenstein icke ansåg vara honom värdiga. Han hade segrat med list, han hade segrat med våld. Det grämde den trognaste af hans tjenare att icke i allt kunna fa gilla och beundra sin älskade herre. Många skilde sig nu från Gustaf III, afhöllo sig från hans emottagningar, visade sig ej i hans salonger, nedlade sina embeten. Han hade

vunnit sitt mål, men han hade förlorat vänner. Bland dem var kronprinsens guvernör, baron Wachtmeister, som, nära förbunden med den arresterade grefve Fersen, genast begärde afsked från alla sina tjenster, och ej kunde öfvertalas att behålla den, der konungen minst ville umbära honom **. Rosenstein var nära att följa hans exempel. ”Jag har balanserat om det parti jag borde taga” — skref han till Engeström. Hen han öfvertygades snart, att det vore feghet att lemna en post, der han kunde g&Pa, nytta. Sådant öf-

* Se Bilagan 13.

** Då konungen sökte formå honom att återtaga afskedsan-sökningarna, men Wachtmeister utvecklade nya skal, inföll konungen: ”Jag tror, ni vill äfven öfvertyga mig, att jag bör taga afsked”. Brown, Svenska hofvet.verensstftmde ock med råden af den man, från hvilken han under hela denna tid tagit starka inflytelser. Riksrådet Fersen hade ur arresten tillskrifvit sina söner, att de borde stadna qvar i tjenst: ”ert lif tillhör fäderneslandet. Det här är en storm, som går öfver. Fäderneslandet skall alltid stå qvar”.

För Rosensteins qvarstadnande hos kronprinsen talade ingen ifrigare och bevekligare än den afträdande guvernören. Varmt och trofast den unge prinsen tillgifven, tog han i skilsmessans stund högtidligt löfte derom, och blef efter någon tid illa till mods, då ett rykte, som sedan befans vara ogrundadt, utspridt, att Rosenstein skulle aflösas af Leopold *. Till hans egen efterträdare

* Bref från honom till Rosenstein, den 27 augusti 1789. (Rosensteinska bref samling en.) I en senare tid, då baron Waehtmeister efter G. M. Armfelt blifvit 1793 kansler för Åbo akademi, var Rosenstein hos honom en lycklig förespråkare för Franzén. Den tacksamme skalden har besjungit dem begge. Öfver Waehtmeister skref han bland annat:

Ville dygden sjelf förvåna Dem, som gäcka hennes namn,

Hon bland menskor kunde låna Ingen mera älskvärd hamn.

Hofvets trollkonst att behaga Ar hos honom blott natur.

All dess ljufhet ses han taga Ur sitt hjerta, blott derur.

N. v. Rosenstein.

7hade konungen redan utsett öfverkammarherren grefve Nils Filip Gyldenstolpe.

Oaktadt den vaksamhet, hvarmed Rosenstein följde dagens politiska händelser, och det nit, han egnade åt mångfaldiga göromål i öfrigt, hade han icke ett ögonblick försummat sin lärjunges undervisning *. Ett offentligt bevis derom afgafs midt under riksdagens stormar. Kronprinsen skulle nu åter undergå examen inför rikets ständer. Adlerbeth har skildrat den med följande ord: ”Under denna fortfarande oro inträffade en glädjedag, liksom ett blidt solsken den mörkaste årstiden. Det var den 29 mars, då kronprinsen, i närvaro af konungen, drottningen, arffurstarne och ständernas på konun-

* Om sina göromål skrifver han vid denna tid: ”Den som skall skrifva lektioner för prinsen, föra protokoll i Svenska Akademien, räkning öfver dess medel, sköta Ups&la akademies ärenden, korrespondera med tjugofyra professorer och lika många akademie betjenter, har ofta ondt om tid. Dn kunde fråga: hvarför har du tagit på dig så mycket? Mitt svar är: jag har ej kunnat slippa det, och jag har flera systerbarn att föda. Hittills har prinsen ej deraf lidit. Då hans instruktion kommer att fordra mera tid, ämnar jag begära en vicarius i Svenska Akademien, hvilket hittills varit omöjligt att få, så länge ej sakerna der varit %atta i gång”. Rosenstein har här icke nämnt sin vidt utsträckta brefvexling, äfven till utlandet, och sitt eget författarskap. Hans tal öfver Rosir och hans afhandling om Upplysningen skrefvos båda 1789.gens befallning utsedde deputerade, förhördes i de vetenskaper, hvarutinnan han blifvit öfvad.

--Hela förhöret påstod från klockan 5 till

7 eftermiddagen och aflopp med alla de närvarandes både fägnad och förundran öfver den unge herrens framsteg samt den redighet och lätta utförsgåfva, hvarmed han alla frågor besvarade” *. Ständerna beslöto äfven nu

enhälligt att genom en deputation tacka de höga föräl-drarne för deras ömma omvårdnad om kronprinsens uppfostran och att öfver hans sedan sista riksdagen vunna förkofran och framsteg låta slå en skådepenning. Inskriften på frånsidan blef denna gång Lcetitia iterurn**.

Under det Ryska fälttågets andra akt upptogs å nyo brefvexlingen mellan konungen och Rosenstein; den fortsattes under dess tredje och sista. Den gamla hjertligheten fortfor i brefven; men politiken var en smula skjuten åt sidan. Faror, nederlag och segrar hördes från ena hållet, varningar, oro, lyckönskningar från det andra. På begge var kronprinsen ett stående ämne. ”Hans studier gå utmärkt väl — skref Rosenstein — i synnerhet gör han framsteg i Latinen. I Svenska historien läsa vi Botin, och H. K. H.

* Adlerbeth, Historiska anteckningar I: 149.

** B. B. Hildebrand, anf. skr.gör med min tillhjelp utdrag af de kapitel, som röra lagar, kammarverk, handel, kyrkoväsendet, vetenskaper, lefnadss&tt, hvilka en dag torde roa E, M. att läsa”. Konungen begärde och erhöll nya materialier till minnesteckningen öfver Sten Sture den yngre, som han ännu hade i tanken att utarbeta. ”Jag hoppas — skref han — att Akademien icke nekar åt sin stiftare, eller min älskade dotter åt sin far, att förlänga täflings-tiden för detta arbete”. I bref till Leopold hade han klagat öfver, att Muserna alldeles öfvergif-vit honom, sedan han lemnade Stockholm: ”Jag har icke hört det ringaste af dem; jag fruktar, att de gått öfver på sitt köns sida och äro alla emot mig. Jag skulle deröfver vara rätt ledsen, ty de ha länge varit min enda tröst”. Och likväl hemsände han samtidigt till granskning öf-versättningar både af ett Franskt teaterstycke och af andra sången i Voltaires Henriade, den han likväl fruktade kunde ”smaka af krigsbullret”. Han ärnade nu arbeta på två pjeser, hvartill utkastet redan låg i hans portfölj, och skref der-om: ”Repetitionerna af dem skola roa mig i vinter, om jag någonsin kommer tillbaka med armar och ben ifrån de lustbarheter vi här göra med våra goda vänner Ryssarne”. Han bjöd Leopold till sig och lofvade att med stor om-sorg sätta honom i säkerhet för kanonskotten och Kosackerna. ”Ni skall alltid få bli hos kommissariatet, och jag försäkrar er, att de herrarne äro lika angelägne att bevara sig, som jag är att se er och frälsa er från de Ryska kulornas elaka ton; men jag tillstår, att jag behöfver någon, med hvilken jag kan tala om annat än om foder, mjöl och viktualier, ty på sådant gå alla våra samtal ut, det är de intressanta ämnen man här afhandlar och som sysselsätta alla våra själs-förmögenheter. — När ni kommit hit, skall jag draga försorg om, att min poet hvarken förkyler sin poetiska ådra eller sin kropp”. Det senare lyckades icke till fullo. Leopold frös, och skref till Rosenstein från Borgo: * ”Finland gör narr af alla mina rockar”.

Att Torstensons loftalare icke besatt Tor-stensons fältherreförmåga, att han var skapad för vida blidare sysselsättningar än krigets, och med sitt snille måttade båttre än med sin värja, var för Rosenstein icke främmande. Men, efter som nu krig skulle vara, gladdes han, att konungen en och annan gång fått tillfälle att ådagalägga personligt mod och att på slagfältet visa sig lika orädd som i politiken. Segrarne vid Fredrikshamn och Svensksund kommo hans Sven-

* Den 27 oktober 1789.ska hjerta att klappa af fröjd, men äfven att af oro bäfva för de faror, i hvilka konungen kastat sig. När nu hans bref predika större försigtig-het, ligger deruti ett s& rörande uttryck af ängslan och tillgifvenhet, att man, snarare än en faders förmaningar, tycker sig i dem höra en öm moders omtanke och bekymmer. Ja, likasom mödrars kärlek ofta ökes för det felande barnet, ser det ut som hade Rosensteins tillgifvenhet för Gustaf III tilltagit i samma mån han tid efter annan upptäcker, att i den kungliga fullkomligheten ännu fattades åtskilligt, att der icke allt var som det skulle vara, och att fläckarne i solen rätt väl kunde ses äfven utan förstoringsglas. Eller ville han månne ställa sin egen växande kärlek till sköld mot det stegrade hat, som nu från andra håll fiendtligt lägrade sig kring en monark, den han aldrig smickrat, aldrig förgudat, men länge beundrat och aldrig kunde upphöra att älska? Han kände, att denne konung, ryckt mellan gunstlingar och fiender, nu mer än någonsin behöfde en vän.

Ett' politiskt ämne vidrördes ofta dem emellan, Frankrike, detta Sveriges gamla förbunds-land, kärt för dem båda, icke minst för gemensamma Pariserminnen. Gustaf UI hade redan från' början i den Franska revolutionen sett ettsvart åskmoln, hvars gömda viggar en dag kunde bringa förstörelse öfver allt det gamla bestående. Rosenstein

deremot, och många med honom, hade i den trott sig se en framtidens morgonrod-nad med strålande löften om ljus och frihet. Men, hvad han sett rosenrödt, hade redan bytt sig i ett hemskt sken, som färgade hela horisonten blodröd. De sista tidningarna från detta olyckliga land hade, utan att minska hans sympatier, stäckt hans förhoppningar, när han i juli 1791 skref till konungen, som då för sin helsas skull ett par månader uppehöll sig i Aachen och Spaa, der han hoppats ett möte med det på flykt stadda Franska konungaparet: ”E. M. har ofta brytt mig för mina republikanska tänkesätt, men jag vet, att E. M. känner mig för väl att tro mig kunna älska något som är öfver-drifvet, att kunna gilla omenskligheter och sidvördnad mot öfverhet. Utan att vara Fransman, har jag för konungen i Frankrike och drottningen hyst en den renaste tillgifvenhet. Deras fara har oroat mig, och nu, då tidningen kommer om deras grufliga missöde att återfalla i deras antagonisters händer, kan jag ej beskrifva min bestörtning. — Kronprinsen har varit mycket rörd öfver tidningen, och vi hafva båda måst afbryta vår lektion. — Så mycket jag älskarsanning och hvad jag kallar upplysning, så mycket hatar jag all fanatism och tillskrifver den alltid åt mörker i begreppet. Jag är viss att, om den Franska pöbeln varit mera upplyst, hade den ej varit grym. Men vare dermed huru det vill, så är det säkert, att fanatismen i Frankrike gått till sin höjd och att alla försigtighets-mått emot dess raseri kunna förenas med det mod, som egnar konungar och hjeltar”. Ur dessa sista ord framskymtar en aning om de ridderliga, men äfventyrliga planer, som vid denna tid hvälfde sig i konungens själ och hvil-kas hemlighet han snart skulle taga med sig i grafven.

Då Rosenstein, några dagar senare, å nyo yttrar sitt deltagande för Ludvig XVI, ber han konungen att ”i dessa reflexioner hvarken misstänka förställning eller ombytlighet i tänkesätt. Annat äro några filosofiska principer, fattade af öfvertygelse och i de renaste afsigter, annat att kunna gilla ohyggliga uppträden emot en lagkrönt konung. Annat är hvad jag i teorien om vissa ämnen enskildt kan tänka, annat är hvad jag som undersåte bör t tänka och tänker, sedan min konung tagit ett uppenbart steg”.

Att i Rosensteins republikanism låg hat mot envåldet och hat mot allt slags förtryck, menicke hat mot den monarkiska statsformen, behörigen begränsad, skönjes af flera ställen. Så t. ex. yttrar han sin fägnad öfver att en nära sl&gting * - fått i kriget fortfarande visa sitt nit för konungens person och tjenst, ”ehuru han, som många andra, kunnat vara smittad af de republikanska tänkesätt, hvilka, då de hållas inom en tillbörlig gräns, öka kärleken både för konung och fädernesland samt för äran” **.

På riksdagen 1789 — Kellgren kallade den ”frihetens sista andetag” *** — hade riksråden firat sin egen begrafningsakt: konungen egde nu

* Hans äldste systerson, den tappre Måns von Rosenstein, Rysk krigsfånge 1789, men frigifven på sitt hedersord året derefter. Befordrad till kontreamiral, dog han i sin bästa ålder. Armfelt skref om honom till morbrodern den 12 maj 1790 från S:t Michel, med anledning af att han tvekat inlägga ett bref från sig inuti Arm-felts: ”Oppositionsandan hänger så bra uti honom, så han ej tror, att man kan vara attacherad sin kung utan att vara en utförskummad kanalje”. På ett annat ställe yttrar Armfelt till Rosenstein, som han plägar kalla min hedersgubbe: ”Man kan vara en ärlig karl och god undersåte, utan att älska riksens höglofliga ständer”.

** Om den olika betydelse, som hos oss ordet republikan hade på den tiden mot nu, se Ljunggren, anf. skr. I: 63, der om här ofvan anförda citat ur Rosensteins bref yttras: ”Att republikanska tänkesätt kunna öka kärleken för en konung, hafva vi svårt att fatta, men Gu-stavianema kunde tänka och yttra detta utan hyckleri”.

*** I bref till Rosenstein den 7 augusti 1789.att styra riket på sätt honom nyttigast synes*. Till följd deraf hade han, under sista sommaren af sin lefnad, vid resan till Aachen uppdragit ordförandeskapet i den tillförordnade regeringen** åt den tolfårige kronprinsen, som egde att säga sin tanke i alla förekommande mål, samt afgöranderätt, när de andra ledamöternas röster utfallit lika. Knappt hade vid konungens återkomst denna regering blifvit upplöst, förrän oroande tecken visade sig i den unge prinsens sinnesförfattning. Efter återgången från regent till undersåte, greps han af ett svårmod, som gjorde honom håglös både för göromål och nöjen, han led af en retlighet, som gaf sig luft i de mest ogrundade misstankar och kom honom att tro sig bemött med köld och förakt, han hade slutligen mot vissa personer fattat en bestämd vedervilja. Till hans ideosynkrasier hörde, att han tyckte - hvaije dag i veckan hafva sin särskilda färg: måndagen var hvit, tisdagen röd o. s. v. Rosenstein hade

all möda ospard både att hålla saken tyst och att mot den använda tjenliga medel. Hans på en gång milda och all-

* Jfr Säkerhetsaktens första paragraf.

** Den utgjordes i öfrigt af riksdrotsen, riksmarskalken, grefve Oxenstjerna, baronerna Ruuth och Armfelt, samt statssekreteraren Franc. Lagman Håkansson hade del i den med en viss begränsning.varliga föreställningar verkade härvid mer än läkares föreskrifter: det onda var för denna gång häfvet*, och kronprinsen, fullt återstäld, kunde mot slutet af januari 1792 åtfölja konungen till riksdagen i Gefle.

För första gången vid en riksdags öppnande, intog han här sin plats vid sidan af tronen. Schröderheim yttrar härom: ”Asynen af kronprinsen var rörande. Hans ungdom, kronan på hans runda hår, hans mantel klädde honom, och aldrig har en prins vid hans år med mera värdighet och ädlare simplicitet i uppförande visat sig första gången vid ett så solennt tillfälle”. Den korta riksdagen hade ännu ej varat en månad, men var dock redan nära sitt slut, då af konungen prinsens offentliga förhör utsattes så

* Mot slutet af sommaren 1792 återkom detta onda i för-värradjform, med tungsinthet, slöhet, spasmodiska rörelser, nervryckningar, ofrivilligt skratt och likaså gråt. Vanligen visade sig dessa symtomer i de sista dagarne af nedan, och forsvunno sedan lika tvärt som de kommit. Hertig Carl höll härom en hemlig rådplägning på Drottningholm den 20 augusti 1792, hvaröfver protokollet finnes tryckt i andra delen af Portfeuille, sid. 131 och följ. Adlerbeth antager som säkert, ”att man allvarligen öfverlade, om han ej borde förklaras sinnessvag. Man sade öfverljudt, att han aldrig kunde komma på tronen. — Biksdrotsen och generaldirektören af Acrel skola hufvudsakligen genom sina yttranden afvändt det ifrågavarande beslutet om hans uteslutande”. Adlerbeth, anf. skr. 111: 260.brådstörtadt, att hvarken examinanden, exami-natom eller åhörarne viste ett ord derom förrän samma dag det egde rum*. Det aflopp emellertid väl, och riksdagsbeslutet uttalade ständernas fägnad ”att första gången vid deras företräden inför tronen hafva vid konungens sida skådat kronprinsen och af ett med honom anst-äldt förhör å nyo inhemtat hans förkofran i vetenskaper”. De hade ock genom deputerade framfört sitt anbud af en bröllopsgärd ”vid den tid Kongl. Maj:t lärer för efterkommandes sällhet förena H. K. H. med en värdig gemål”.

Konungen återvände till sin hufvudstad. Lönnmördaren, som följt honom i Gefle, väntade honom nu i Stockholm. Tre veckor efter riksdagens slut hade hans kula träffat sitt offer.

Det gräsliga kungamordet kom öfver Rosenstein som ett åskslag. Rysande för ogerningen,. rodnade han vid tanken, att en Svensk hand begått den. Han stod i främsta ledet bland de

* Schröderheims berättelse härom bär pregeln af hana skämtsamma stils öfverdrifter: ”Jag uppvaktade kronprinsen med denna nuvell, som blef surprenerad en momang, men icke alarmerad. Grefve Gyldenstolpe var frapperad. Rosenstein fick spasmer, trodde sig så nära döden, att han gjorde sitt testamente innan han gick upp på eftermiddagen, och jag måste under examen flere gånger ra-fraichera honom med medikamenter”. Schröderheim,. Anteckningar till Qustaf 111:8 historia, sid. 122 och 138.män, som, utan att vara blinde för den tredje Gustafs lyten, solat sig i hans snille och varmt sig i strålarne af hans älskvärda personlighet. Han hade dessutom till honom stått i ett förhållande af så mycken hjertlig välvilja, att han nu sörjde en vän, på samma gång han begret sin kung. Så mycket mer öfverraskande var då den erfarenhet han gjorde, att, under de vidt utsträckta spaningarna efter deltagame i brottet, en af Svenska Akademiens ledamöter ledde ve-derbörandes uppmärksamhet på Akademiens egen sekreterare. Han borde — hette det — arresteras och skiljas från kronprinsens undervisning, i anseende till sina republikanska och filosofiska satser. Det var Armfelt, som gjorde Rosenstein denna väntjenst*. Intrigen var allt för orimlig att kunna lyckas, men dess föremål fann sig emellertid stå i vägen för ett parti, som, till utförande af egna planer, ville bemägtiga sig den unge konungens förtroende. Att Rosenstein fortfarande åtnjöt detta i oinskränkt mått, gjorde honom misshaglig äfven för den snart allrådande Reuterholm och illa anskrifven hos riksföreståndaren sjelf. Under dennes resa med sin myndling i juli månad 1792 genom rikets mellersta och södra landskap, möttes Rosenstein på alla

* Adlxbbktb, anf. skr. II: 111.häll af en vida större uppmärksamhet än konungens dåvarande guvernör, grefve

Gyldenstolpe, och hvarje annan af den kungliga omgifningen. Häruti ville man se ett bevis för, att han stod i spetsen för en politisk propaganda, som, hvar han for fram, skockade sig omkring honom. När kort derefter hans förtjenstfulla skrift Om upplysningen utkom af trycket, väckte redan dess titel de nu magtegandes oro. Väl skulle man vara mörkrädd eller illvillig för att vädra vådor och faror i en sådan bok, men det var icke den man läste. Man hade nog af titelbladet. Det lyste som en brandfackla. Upplysning var ju tidens härskri, var revolutionens lystringsord, hela arbetet antogs vara ett foster af jakobinism. Rosenstein, sedan länge en förklarad fiende till ordenssvärmeri och andeskådning, hade således öppet och oförsynt bekänt samma filosofiska och politiska läror, hvilkas tillämpning nu med stora steg fört Frankrikes konung till stupstocken. Skulle Sveriges ännu omyndige från hans läppar insuga dem? Nej, i trots af Gustaf III:s yttersta vilja, måste han på ett eller annat sätt aflägsnas. Det hade nyss lyckats med guvernören *, hvar-före skulle det ej lyckas med informatorn?

' Grefve Gyldenstolpe blef, för delaktighet i Armfelts s. k. konspiration, 1794 afeatt frin sin guvemörsbefattning,Utan att lägga märke till de moln, som i massor samlat sig öfver honom, fortsatte denne Svenske Fenelon lugn och med ökad ifver sin lärareverksamhet Den var honom som ett testamente af den mördade konungen: när han i ro och frid satt och arbetade med sin lärjunge, förekom det honom som stode en blodig skugga på afstånd, lyssnande huru han uppfylde sina löften. Rosenstein hade förut undervisat en kronprins; uppgiften var ej lättare att nu uppfostra en konung. Bland de medel, han för detta ändamål valde, var bibringandet af sanningar och grundsatser vigtiga för en blifvande regent. Inklädda i dialogisk form nedlade han dem i ett längre arbete, som först efter hans död kommit i dagen. Dess rubrik var: Samtal mellan döda personer. Att de vigtigaste af dessa läror här läggas i munnen på Gustaf Adolf den store, borde ännu djupare inskärpa dem hos den unge furste, som ärft hans namn och snart skulle intaga hans tron. Den höga konungaskuggan möter i de dödas boningar en mängd framfarne regenter från alla verldens

hvilken då anförtroddes åt öfversten baron Carl Mörner (sedermera grefve, riksståthållare i Norge m. m.). Gustaf Adolf hade i honom fått sin fjerde guvernör, under det han i Eosenstein fått behålla sin ende lärare.trakter och håller med dem en sträng räfst öfver det sätt, hvarpå de förvärfvat och burit sina kronor. Det är ej många bland dem, som kunna bestå för hans pröfvande blick. De fleste kommer han att blygas. Det hela är en kungaspe-gel i stort, med ur verldshistorien hemtade bilder, än tilldragande, än afskräckande, men alltid lärorika, vare sig att de mana till efterföljd eller tjena till varning. Då man bland de fria samhällsläror, som den' store mönsterkonungen här uttalar, äfven möter en af följande lydelse: ”Om en konung gör hela sitt folk orätt, om han bryter hvad han lofvat, om han handlar emot grundlagarne, så eger folket en ostridig rättighet att sätta sig emot honom, ja äfven att af-sätta honom”, kan man ej utan rörelse efter-sinna den framtida tillämpningen af denna sats på samme furste, i hvars minne den nu inpreg-lades.

Hvad godt i öfrigt kan sägas om förmyndareregeringen, för snillets öfningar hade hon ej något sinne. Hon ville åt dem ej gifva någon uppmuntran, hon kunde åt dem ej gifva några ämnen; ett undantag var, när hon då och då gaf sig sjelf tillj ämne åt satiren. Allt snillrikt var henne en förargelse, hon hade för slikt en räddhåga, som var löjlig, och en afvoghet, somvar lätt förklarlig. Det gick nu som det ofta går. När medelmåttan kommer till styret, tar hon gerna ut hämnd på den öfverlägsenhet, som nyss varit henne till besvär; hon förtrycker den så godt hon kan. Målande är i detta afseende Reuterholms yttrande vid underrättelsen om Kellgrens död: ”det är nu en fantast mindre”. Redan denna egendomliga uppfattning af Kellgrens betydelse kunde vara nog att väcka tvifvel om befogenheten af gunstlingens anspråk på en plats bland de aderton. Dessa anspråk understöddes af en vältalighet, som ömsom var känslosam bombast, såsom i den bekanta tryckfrihetsförordningen, ömsom logisk oreda, men vanligen en förening af båda. Det hade varit Svenska Akademien ovärdigt att, genom inväljande af en sådan kandidat, köpa sig solsken, i fruktan för blixtarne. Hon föredrog att, såsom Adlerbeth sade, ”hellre begå en oförsigtighet än en låghet”. Till ingen af de tre platser, som 1794 blefvo lediga *, invaldes Reuterholm. Hans namn fans blott på en enda namnsedel vid valet efter Fersen. Nu bröt stormen lös och då Silverstolpe den 4 mars 1795 hållit sitt inträdestal öfver Fersen, urladdade sig

* Efter Celsius, Fersen och den nu i akt förklarade Arm-felt.

N. v, Rosenstein. 8åskan. Detta tal blef, såsom bekant är, den skenbara anledningen till Akademiens indragning*. Beslag lades på hennes Handlingar, alla sammankomster förbjödos, Post- och inrikes tidningarna ställdes under justitiekanslerns upp-sigt **, och Rosenstein såsom Akademiens sekreterare gjordes personligen ansvarig för hvad som skett. Det samtal, han häröfver utbad sig af riksföreståndaren, slutade med ökad onåd. Han hotades med arrest och anklagelse inför Svea hofrätt, derest han ej genast begärde afsked och lemnade landet, i hvilket fall han kunde få en utländsk beskickning. Det var nu som den unge konungen ståndaktigt och trofast tog sin lärares parti. Han hade sjelf varit missnöjd med några uttryck i Silverstolpes tal såsom förnärmande hans faders minne: han kunde tills vidare icke hindra det straff, man derför lät Akademien vederfaras, men den förevändning, man häraf tog sig att förfölja och aflägsna Rosenstein, upprörde hans rättskänsla. Han bad honom vara lugn och på vanlig tid infinna sig till arbetstimmarne, under det att hertigen å sin sida gaf befallning, att han inom tjugufyra timmar skulle lemna

* Om detta tal och de ställen deri, som funnits betänk liga, se Ljunggren, anf. skr. II: 159 och följ.

** Bilagan 14.hufvudstaden. Segern blef på konungens sida. Nar Rosenstein sedan tackade honom, svarade han: ”jag har endast gjort min skyldighet”*.

Länge dröjde likväl icke, förrän planen att skilja Rosenstein från sin lärarebefattning återtogs, ehuru under en blidare form. Hvad som icke lyckades i mars, verkstäldes i november. Enligt Gustaf III:s testamente skulle konungen ej tillträda regeringen förr än han fylt aderton år. Men dagen efter sedan han fylt sitt sjuttonde förklarade förmyndare-regeringen helt ovän-tadt, att hans uppfostran nu vore fullbordad, och tillkännagaf på samma gång hans trolofning med den sextonåriga prinsessan Lovisa Charlotta $f Mecklenburg-Schwerin. Både guvernör och informator vore således hädanefter öfverflödige.

När, ett år derefter, konungen sjelf öfverta-git styrelsen, lät han, några dagar innan Svenska Akademiens högtidsdag inföll, Rosenstein förstå, att den borde firas på vanligt sätt och att Akademien egde att återtaga sina förra göro-måi. Då några täflingsskrifter ej denna gång

* Adlerbeth har i sina Historiska Anteckningar, II: 262 leoraat en utförlig och, genom hans nära förhållande tiil fiosenstein, fullt tillförlitlig framställning af allt som angår denna sak.voro att bedöma, inskränktes den offentliga sammankomsten till direktörens högtidstal och utsättande af prisämnen för ett kommande år. Overksamheten blef således icke långvarig. Ovädret var, såsom man från början hade förespått, blott att anse för en passadvind *.

Vid lärarekallets upphörande tillädes Rosenstein, i enlighet med Gustaf IILs honom redan 1788 gifna försäkran, en lifstidspension af tvåtusen riksdaler. Af förmyndare-regeringen erhöll han, till belöning för elfvaåriga mödor, en titel: han blef landshöfding utan län**. Af sin forne lärjunge utnämndes han deremot under dennes första regeringsår till ledamot så väl af rikets ärendens allmänna beredning som af den Pommerska och Wismarska förvaltningen. Han återfick derjemte en annan befattning, som han tillförene länge innehaft. Under förmyndare-regeringen hade hertig Carl öfvertagit kansleriatet för Upsala akademi och låtit dess ärenden sig föredragas, icke af den erfarne Rosenstein, men af Eurén, den flitige öfversättaren af Kotzebues romaner och teaterstycken. Akademien, som under denna

* Blom i bref till Leopold.

** Till riddare af nordstjerneorden hade han af Gustaf III blifvit utnämnd 1787. Kommendör af samma orden blef han 1803.styrelse haft många skäl till obelåtenhet, åstun-dade intet högre än att nu återfå Rosenstein, helst i egenskap af kansler. Underrättad om, att fjorton af de mest ansedde professorerna beslutit att vid det blifvande valet gifva honom sina röster, helst det här gälde att utestänga hertig Fredrik, hvilken några af de öfrige röstande satt i fråga, och bestormad af bönfallande bref om att icke sjelf motsätta sig detta förslag, ville han likväl icke för någon del ingå derpå. Den fräj-dade läraren i österländska språken, professor Tingstadius, hade skrifvit till honom*: ”Acade-mici i Upsala komma för väl i håg den lyckliga tid för akademien, då Herr Landshöfdingen drog kanslersbördan och omsorgen för vårt lärosäte, att icke af uppriktigaste hjertan önska oss denna tid åter. Vi äro öfvertygade derom, att om vår unge, älskade konung kände hvad värde vi sätta på hans förda kansleriat öfver

Upsala akademi, skulle hans hjerta icke kunna neka oss att återfå dessa tider igenom Herr Landshöfdingens förordnande till vår styresherre. Herr Landshöfdingen har för egen del icke orsak att ett ögonblick tvifla om upprigtigheten af vår önskan, ty med högaktning för Herr Landshöfdingens egenskaper förenar hon nit för akademien. Om Herr Lands-

* Den 18 nov. 1796. Ett senare bref följer i Bilagan lö.höfdingen har ömhet för detta verk, så var nådig och vägra ej vår begäran. Utan en litterat styresherre, som tillika har nit för vetenskaperna, dristar jag säga, att detta verk aldrig kan bestå till fäderneslandets heder och båtnad. Skulle det blifva en ren omöjlighet att i Herr Landshöfdingen få vörda vår kansler, så önskade jag hellre att få ingen kansler än att få en illit-terat. Akademien skulle i förra fallet bära sig med mycket mer ära, än i det senare”. — Den fruktan, som Tingstadius längre fram yttrar, att erkebiskopen möjligen kunde blifva emot Rosensteins val, för att icke komma att lyda under en kansler af lägre rang än han såsom prokansler sjelf innehade, blef snart vederlagd af en skrifvelse från erkebiskop Uno von Troil *: ”Genom bref från kanslerssekreteraren Eurén vet man nu för visbo, att hertigen nedlägger kansleriatet, och väntas dess bref derom nästa post. Större delen af professorerna, och bland dem alla kloke och för akademien nitiske, hafva förenat sig att begära dig till kansler, såsom den ende som är att tillgå, som känner akademien, som ömmar för litteraturen och som under konungens kansleriat till akademiens stora båtnad, och det med allas nöje, Bå kraftigt bidrog. Få vi icke en kansler, som

’ Den 20 no?. 1796.eger dessa egenskaper, så ser jag icke huru alla de refvor skola botas, som under Reuterholms och Lodens administration uppkommit och hvilka, om de icke snart och med förstånd hjelpas, snart göra akademien förlorad *. Du känner hvad under denna tiden passerat, huru alla sysslor med de dåligaste karlar blifvit besatta, huru många oordningar insmugit sig i akademiens ekonomi. Allt lutar till fall, och professorerna tro, och jag med dem, att du är den ende, som kan rätta detta, och det med lätthet, under en konung, som vill återbringa ordning i allt, och hvilken jag är öfvertygad älskar akademien. Vi hoppas att under honom återfå den lyckliga period, hvarutaf akademien under Gustaf III hade att gratulera sig, och hvartill ingen kraftigare än du både kan och vill bidraga. Jag önskar, att konungen måtte agreera detta, och du icke af öfverdrifven modesti lägga hinder i vägen. Men skulle konungen finna betänkligt att bifalla' detta, i anseende dertill att du icke har så hög rang som våra förre kanslerer**

. * Öfver justitiekansleren G. W. Lode, såsom verktyg for Reuterholms inflytande på Upsala akademies angelägenheter under näst föregående tid, klagas ofta*

** I detta afseende hade man satt i fråga, att Rosenstein kunde få en presidents-titel. Sjelf hade han erinrat om, att hittills ingen enskild varit kansler, utan att inne-(men hvilket förfaller, som jag hoppas, då frågan är om akademiens icke endast väl, utan bestånd), så föreser jag akademiens oboteliga skada, och icke mera än en utväg att förekomma den, om konungen sjelf vore nådig och åtoge sig att vara kansler, samt förklarade, att alla akademiens ärenden genom dig skulle honom föredragas. Konungen i England är rektor vid Göttingska akademien, och Mtlnchhausen var dess kurator. Detta är ställningen, tänk derpå, tala, om du har tillfälle, derom vid konungen. — Det torde väl hända, att den Lodeska ligan föreslår Pr. Fr. * Blir han oss påtrugad, är allt förloradt”.

hafva riksrådsvärdighet. Den berömde professorn i fysiken, Nordmark, skref derom: ”Jag och mina vänner hafva satt oss före att icke låta skrämma oss. — Brist af riksråds yttre värdighet och rang betyder intet hinder, så vida det embetet är alldeles upphäfvet. Att några kallas rikets herrar, hörer icke hit. Det namnet står på intet ställe i regeringsformen. Vi känne icke något sådant embete”. I ett senare bref yttrar han: ”Huru vi varit handterade, kan Tit. sluta deraf, att i samma session, i hvilken hertigens afskedsbref upplästes, blef tillika uppläst dess nådiga tillstånd för konsistorium att få reparera blåsbälgen i akademiens smedja. Om vi i allt skulle till pricka följt hertigens militäriska order, vore akademien till hälften

ruinerad.--Än befordringarna? Tröste oss för de

personer, hvilkä här blifvit befordrade”.

* Prins Fredrik.Rosenstein, som med alla krafter brottats mot den honom tilltänkta äran, använde nu så lyckligt sina bemödanden hos konungen, att denne slutligen lät förstå, det han ej onådigt skulle upptaga, om man utbad sig honom sjelf till kansler ännu en gång. Man dröjde ej att begagna sig af denna tillåtelse, och på sådant sätt blef, till universitetets glädje och fromma, Rosenstein å nyo föredragande af dess angelägenheter inför konung och kansler i en person.

Gustaf Adolfs tillträde till regeringen hade på mer än ett håll mötts med glädje och förhoppningar. Den afskedade storvisirens känslosamma fraser och despotiska åtgärder lemnade ingen saknad. Förföljelsernas tid var ute. Andesyner spökade icke mer. Den omtvistade Säkerhetsakten var visserligen qvar, men man trodde sig icke nu behöfva frukta några missbruk af den. Att arfvingen till Gustaf III:s spira icke fått i arf hans blixtrande egenskaper, tog man ej illa opp. Man väntade sig i honom ingen stor man, men en god regent, en jemn och rättvis, en välvillig och sparsam. Att han älskade sanning, afskydde smicker och ej tålde gunstlingar, räknades honom till godo. En nybegynnarekunde ej öppna sin bana med bättre utsigter än ban *. Klagade än de högre kretsarne öfver

* Redan före hans tillträde till styrelsen hade hans siste guvernör, baron Mörner, i bref yttrat till Lars v. Engeström: ”Hvar dag upptäcker jag nya egenskaper hos honom, som böra göra vårt fattigå land lyckligt. — Jag är för mycket vän både af honom och mitt land, för att icke gläda mig åt utsigten af en ärlig, hederlig och hus-hållsaktig kung”. Ett par år senare skref Ehrenheim till samme man: ”Man väntar sig af goda skäl en rättvis, mild, återhållsam och i synnerhet hushållsaktig regering, och det synes som konungen, då han handlar sjelf, kan räkna på folkets tillgifvenhet”. Rosenstein, som kände honom bäst, instämmer äfven häruti. Han skrifver: ”Konungen blir hushållare, är rättvis och ordentlig, samt har nu mycket arbetat. Hans uppförande i Petersburg har varit beundransvärdt och sådant, som egnar en konung, som regerar öfver ett sjelfständigt folk”. — C. G. Nordin yttrar i bref till Rosenstein från Hernösand den 18 jan. 1797: ”Jag bör säga, att bättre ljud har aldrig någon konung kunnat hafva för sig än denne herre nu har. Gud låte honom alltid få njuta samma rättvisa lika så allmänt. Kommande och farande berömma honom enhälligt; äfven alla bref från alla orter. Hushållningshi-storierna göra god verkan på det goda folket. An säges konungen låta laga sina byxor, än återköper han för två riksdaler af kammartjenaren sina gamla stöflar, och jag väntar snart höra, att välberörda stöflar äro lyckligen halfsålade. — Riksdag omtalas och tros vara för handen; köpmän och hemkommande handelsbönder äro våra sages-män. Sker kallelse, så komma visst vältänkande män ifrån denna ort, hvarest ej ringaste söndring i tänkesätten finnes. Enstämmigt är konungen folkets man, såsom vederbör”.hans sträfhet, mötte honom massan af folket med så mycket större tillit och kärlek.

Man tillskref Rosenstein ett välgörande inflytande på Gustaf Adolf under de första tre åren. Han var — har man sagt — konungens gode ande. Utan att tränga sig fram som råd-gifvare, gaf han råd, när de begärdes, och var glad, om de följdes. Men detta tog hastigt slut. Någon hade, vid öfverläggning om en fråga, låtit undfalla sig den förmodan, att det väl vore bäst att inhemta Rosensteins tanke. Mera be-höfdes ej för att minska hans anlitande. Skygg för blotta skenet af att hemta sina beslut från en annans vilja, vände konungen nu mot sin forne handledare samma läror, som denne förr hos honom så sorgfälligt hade inplantat, om vådan för en regent att låta sig styra af gunstlingar *. Det inskränkta förståndet började taga ut sin rätt, så i tillämpningen af dessa läror som i åtskilligt annat. En, dag från dag stegrad, fasa för Franska revolutionens frihetsyra fylde hans själ med skräckbilder; han fattade hat till tidens anda och utsträckte detta hat till allt, som med

* Jfr L. v. Engeströms Minnen II: 103. [-”Ofverstekam-marjunkaren-] {+”Ofverstekam- marjunkaren+} baron Taube, som viste, att H. M. var rädd

att synas styrd af någon, nyttjade denna svaghet för att störta Rosenstein”.den möjligen kunde stå i något sammanhang. Redan vid den tid, då hela landet jublade öfver hans förste sons födelse *, märktes i hans lynne en stark förändring; det var dystert., retligt, misstänksamt, och blef ej bättre deraf, att just nu ett rykte kom för hans öron om betänkliga studentupptåg i Upsala, bland hvilka en i ett dryckeslag författad och snart öfver hela landet spridd parodi på en julpsalm mest gick honom till sinnes. Hans missnöje såg häruti ett vanhelgande af religionen

och tillika en sidvördnad mot kungahuset, då det var vid glädjebudet om, att en kronprins blifvit född, som parodien tillkommit. Med sin uppjagade inbillning sökte han nu i lärarnes villomeningar grunden för lärjun-garnes ofog, och, skuggrädd för alla nya tanke-byggnader, misstänkte han särskildt den Kantiska filosofien för predikande af farliga satser. Att, efter de underrättelser, som hunnit till Upsala om konungens vrede öfver obetänksamheter, dem ryktet ej dröjt att förstora, universitetets rektor, den allmänt aktade Nordmark, skyndat att be-ifra saken och på Gustavianska hörsalen med ett allvarligt strafftal tillrättavisat hela den uppkallade studentcorpsen, tillfredsstälde ej den för-törnade monarken. Han begaf sig i egen per-

’ Den 9 november 1799.son, den 5 december 1799, till Upsala, denna gång utan Rosenstein. Bland hans följeslagare såg man deremot d. v. generalmajoren grefve Axel Fersen. Dagen derpå lät han sammankalla det akademiska konsistoriet, förehöll det i skarpa ordalag bristande tillsyn öfver ungdomen och spridande af falska grundsatser, ålade professorerna vid strängaste ansvar att icke utbreda andra läror än dem, som fullt öfverensstämde med vår antagna religion och samhällsordning, samt förklarade sig nu hvarken vilja eller kunna längre vara deras kansler. Han befalde dem att genast välja en ny, ”till nogare uppsigt öfver akademiens göromål”. De valde då grefve Axel Fersen, tydligen af konungen utsedd att såsom ifrig Fransk rojalist hålla de Svenske jakobinerna i tukt *. Till Rosenstein skref konungen samma dag en underrättelse härom, med tillagd önskan, att han måtte ”taga den oförmodade tidningen med kallsinnighet” **. Denne upphörde nu för alltid att vara kanslerssekreterare, och Eurén inträdde å nyo i denna befattning.

* Nordmarks varningstal till studenterna, konungens strafftal till konsistorium, och Nordmarks svar derpå, se Bilagorna 16, 17, 18.

** Gustaf Adolfs bref till Rosenstein den 6 december 1799, se Bilagan 19.Redan fyra år förut hade en afspegling af tidens oro visat sig i Upsala. Det var dåvarande rektors despotiska stränghet, som föranledde ett studentupplopp *. Nu åter var, vid sidan af dagens politiska stämning, en befordringsfråga närmaste orsaken till den jäsning, som var rådande hos universitetets ungdom och fortfor att vara det in på följande året, då den gaf sig luft i det bekanta musikuppträdet vid firande af konungens kröning. Benjamin Höijer, den framstående filosofen, hade 1799 erhållit första förslagsrummet till den genom Christier-nins död lediga professuren i teoretisk filosofi. Rosenstein, som, ehuru med fast öfvertygel®« ännu tillhörande en äldre filosofisk skola, redan gynnat och skyddat Boethius, den förste predikaren af Kants läror i Sverige, yrkade med lika frisinnad ifver, att rättvisa borde vederfaras Höijer, som lutade åt Fichtes åsigter. Han framhöll alla de skäl, som talade för dennes befor-

* Den hetsige professor Christiernin, för tredje gångea rektor, kunde då, ehuru sjuttiårig, med möda afhållas från att sjelf sätta sig i spetsen för den akademiska vakten, hvilken han sände ut att skingra de sammanskockade studenterna under utrop: ”Hugg, stick, skjut! Jag svarar för lifvet”. Christiernin blef suspenderad från rektors-embetet.dran*. Men konungen var obeveklig och tog denna gång inga skäl. Han stod fast vid, att Höijer var en orostiftare, en jakobin, ja ateist, — det var sä man hade utmålat filosofen — och tog illa opp, att föredraganden dristade för-

* ”På vår Rosenstein kan Herr Adjunkten lita, men jag är rädd, att han ej mägtar göra hvad han gerna önskade”, skref Boethius till Höijer den 1 juli 1799. (Se Cru-»EN8TOLPB, Karakteristiker, s. 37.) Benjamin Höijer skref den 29 nov. s. å. till Rosenstein, utan att då veta, om eller huru saken blifvit afgjord: — ”Herr Landshöfdingen har nog haft besvär och bekymmer for min skull, och jag

viH ej åstadkomma något nytt.--Om Tit. ej skulle

kunna afleda effekten af alla calomnier emot mig eller besvärja någon storm, som nu eller framdeles hotar mig, så beder jag dock allvarligen, att Tit. för sin egen del behagade ej tro dem. Mitt samvete är rent. Oeh jag vågar tillägga: hur är det möjligt, att den, hvars första och enda bemödande det är att vinna insigter i den intressantaste af alla vetenskaper, hvilken är mer än tillräcklig att attachera en menniska for iifstid, — att den skall försumma sin tid för att förnedra sig med låga intriger, stifta oro, eller hysa ett farligt tänkesätt? Begär den mera än lugn och ledighet att sysselsätta sig med sitt käraste yrkef Och jag vågar beropa mig på mitt uppförande i afeeende på Tit. och dem, med hvilka jag haft relationer, om der kan finnas spår till något brottsligt”. Angående sitt förmenta

inflytande på studenterna yttrar han: "Gifves någon sannolikhet, att en menniska, som bevisligen beständigt håller sig inom sin kammare och knappt en gång i månaden gör något besök hos sina vänner, som ej mera äro studenter, bemödar sig om att få influence på ungdomen P”orda en så beskaffad person. Deraf hans köld mot Rosenstein och hemlighetsfullhet i afseende på Upsalaresan. Frågan hade nyss förut blifvit afgjord så, att snillet måst vika för en medelmåtta *. Studenternas knot och otillbörliga upptåg stodo i sammanhang härmed.

4 Gymnasii-adjunkten i Kalmar Högmark blef utnämnd till tjensten. Då Höijer påföljande vår anträdde en ny utrikes resa, yttrade sig fortfarande ungdomens sympatier för honom. Adlerbeth, som i början af maj månad 1800 rest till Upsala att besöka sin der studerande son, skrifver från Ramsjöholm den 17 maj till Rosenstein: ”1 Upsala voro professorerna brydda. Neikter höll på att lägga ned inspektionen öfver Ostgöta nationen. Han påstår, att hos flere studerande råder elak ton och elaka principer. I synnerhet är man missnöjd med magister S—e \ Då jag var der, reste Höijer till Tyskland. Ett afskeds-kalas åt honom gjorde en del af circa hundra studenter, som voro med, så fotfallne, att de måste bäras hem på ljusa dagen. Han bars eller drogs till tullporten med stoj och skri. Der voro verser författade, som jag såg, men önskar, att ingen annan får se. En annan querelle med musikdirektören för en ouverture vid krönings-ora-tion var anhängig i konsistorium, säkert genom en ny kitslighet af S—en *, som dertill uppgifvit ett stycke, kalladt la bataille de Fleurus, hvari Marseillermarschen förekommer. Men denna detalj är för lång. Neikter sade sig skola skrifva dig till. Gud vet hvad som bör göras. Han trodde, att så länge vissa oroliga hufvuden ej skiljas från akademien, blir der aldrig lugnt. Du har nu ingenting ex officio att göra dermed, men jag kän-

* Silverstolpe, Gustaf Abraham, docent i politiken, Höijers nära vän.Konungen var ännu blott tjuguett år, och redan hade den allmänna tonen med en underbar hastighet blifvit omstämd. Efter krönings- och finans-riksdagen i Norrköping, der Rosenstein förgäfves sökt vara medlare mellan den kungliga viljan och det unga frihetspartiet, gaf åt Gustaf Adolf ryktet helt andra egenskaper än dem man förut hade hört. Han var nu ett tjurhufvud, en tvärvigg, en dum och oåtkomlig despot. Några år till, och han ansågs för en narraktig Don Quixote, ja hettes slutligen rent af vara en galning. Det tillhör historien att utreda, huruvida skulden till denna bråda omkastning i det allmänna tänkesättet uteslutande hvilat på honom sjelf eller i någon mån var att tillräkna andra inflytelser. De höge em-betsmän, som från början skulle vara hans ledare och med lätthet blefvo hans blinda verktyg, voro, långt mer och långt förr än han, af folket misstrodde och missaktade. Att han envist behöll de samma, smakade ej dem, som be-redt sig att intaga deras platser. Hufvudstaden fann ej sin räkning vid ett sparsamt och tungsint hof, som nomadiskt slog opp sina bopålar i Tyskland och lefde der hela år. Lycksökeriet

ner ditt nit och din upplysning. Jag uppmanar begge att göra livad du kan”. (Rosensteinska brefvesclingen.)

N. v. Rosenstein. 9fann ingen väg till tronen, fåfängan hugnades sällan med några nådebevis, glädjen, i brist på andra förströelser, gjorde sig lustig öfver konungens egen person. Och likväl var denna en långt mera tragisk än komisk, en i sedligt af-seende aktningsbjudande, redlig och trofast, ädel och högsint, som aldrig kunde svika ett löfte, aldrig bryta ett fördrag, men som i kamp mot öfvermägtiga verldshändelser ovilkorligt måste gå under, i följd af sin egen lutning till fall, påverkad af tankarnes grummel, af omdömets svaghet, af karakterens oöfvervinneliga envishet, och af en vilja, hvars tunga jern aldrig kunde förädlas till smidigt ståL Segrande i sjelfva undergången visade sig ock det sedliga värde, som lät den från sin tron och sitt Land fördrifne i frivillig fattigdom tillbringa ett långt återstående eremitlif, utan känsla af annat behof än bibeln, ensligheten, verldsföraktet, och samvetets vittnesbörd att aldrig för hvad pris som helst hafva dagtiugat med hvad han efter bästa förstånd ansett vara sin pligt. Mycket har skrifvits på hans räkning, som ej är sant, — man kan öfver en fallen storhet ostraffad uppdikta hvad som helst. Det har också varit ett slags tröst och på samma gång ett behof att med solklara bevis styrka nödvändigheten af hans aflägsnande.Och om denna nödvändighet behöfver visserligen ej tvistas. Ty ovedersägligt led tidtals denne psykologiskt märkvärdige man af en själsförvirring, som i längden gjorde honom obrukbar på tronen, omöjlig för historien. Han tycktes, enligt hvad en honom nära stående embetsman* yttrat, ega i sitt hufvud två lådor, den ena med förnuft, den andra med oförnuft. Vid inhemska frågor öppnade han den förra, vid utländsk politik drog han ut den senare. Oförnuftet, hvars källa uppsprang ur medfödt högmod, fick rika tillflöden ur hans mystiska öfvertro och svämmade öfver, sedan han i

Carlsruhe personligen Lärt känna Jung, apokalypsens utläggare, och af honom inhemtat, att uppenbarelsebokens allegorier skulle med det snaraste bokstafligen förverkligas. Genom Jung fick han nu klart för sig, att det ur hafvet uppstigande vilddjuret med sju hufvuden och tio horn icke var någon annan än Napoleon och att dess besegrare, som red på en hvit häst och hette Trofast och Sannfärdig, icke kunde vara någon annan än han sjelf. Hans öfvertygelse om denna mission hindrade honom emellertid icke att inom landet sköta regeringsärendena med all noggrann omsorg. En torr fantast, en grubblande drömmare

* Mathias Rosenblad.i enrum, trädde han ut som en vaken, uppmärksam regent, med köld och högtidligt allvar, med höga tankar om sitt kall, men med mycket ringa om. sitt folk. Han hade aldrig rätt kunnat tro det, han kunde aldrig glömma, hur hans fader förlorat lifvet. Minst trodde han sin hufvud-stad, och dess garnison lika s& litet som dess pöbel. Och det kom en dag, som derutinnan gaf honom rätt. Då han märkte, att folkets kärlek kallnat, gaf han ingen igen. Stolt och stel fordrade han endast lydnad, ansåg landets lagliga ombud blott som käbblande undersåtar och tog ej så noga, om hans arfrike komme till korta för hans högre apokalyptiska bestämmelse. En svärmisk tro på försynens omedelbara och öfvernaturliga hjelp höll honom i alla farligheter kallblodig och lugn. Han väntade en gång under Finska kriget, då ammunitionen tagit slut, ny sådan ofvanifrån, han gjorde — såsom en ryktbar historieskrifvare sagt — ”anspråk på det underverk, att Gud skulle hjelpa honom att med ett ämbar utösa den allt öfversvallande oceanen” *. Af sin pietistiske läromästare i Baden hade han dessutom hört, att till besegrande af alla krigshärar blott behöfdes att nedkalla en uppenbarelsens engel. En sådan var, efter Jungs

* Ernst Moritz Arndt.uträkning, icke liten. Han höll fem Tyska mil i höjd *.

Gustaf Adolfs tro på själavandring ledde honom till den föreställningen, att tre själar uppgått i hans, nemligen Gustaf Adolf den stores, Carl den tolftes och Erik den fjortondes, men att den sistnämndes der var förherskande. Han förtrodde detta redan i januari 1803 åt prinsen af Gloucester vid ett besök på Grips-holms slott, under det han för sin gäst visade spåren i stengolfvet efter den fångne konungens ateg. Det var i samma slott han, sex år senare, i långa månader sjelf skulle trampa en fånges tunga fjät.

Mera vänlös har näppeligen någon konung varit eller velat vara. En vän egde han, men den ömsinte ungdomsläraren hade sett sig för-

* Se Jung, Kristna religionens seger, öfversättning, II: 251. Sedan Jung uträknat detta mått, tillägger han: ”Då nu Johannes icke angifver denna engel såsom utmärkt stor, så måste det hafva varit den vanliga storleken, i hvilken englarne i denna uppenbarelse visade sig för honom”. Jungs inflytelse på konungen bemärktes någon gång äfven i regerings-åtgärder. Under kriget mot Ryssland utkom en kunglig befallning, att, for flottans behof, 888 ekar skulle fållas på Djurgården. Man undrade, hvårföre just 888. Men detta tal är hos Jung ett af de heliga och säges ”utmärka de få tider, som draken, sedan han blifvit störtad från himmelen till jorden, ännu tillåtes att rasa här”. Jung, anf. skr. I: 32.skjnten och vågade sig nu sällan fram. Han» forne käre lärjunge hade växt honom öfver huf-vudet, insvepte sig mer och mei* i sin egen magtfullkomlighet, steg dag ifrån dag i sin egen tanke, och stod slutligen, med all sin ärlighet och all sin enfald, énsam och otillgänglig på en dimmig höjd, der, i sin ifver att tyda uppenba» relsens gåtor, han hvarken hörde åskorna öfver sitt hufvud eller såg bråddjupet under sina fört*— ter. Han föll* föll ännu ung; men fallet var oundvikligt: han hade tappat hufvudet före kronan.

Afunden öfver Rosensteins förtroende hos Gustaf III hade knappt hunnit somna, innan af hans stora inflytelse på sonens första regeringsår hon åter blef väckt. Från hofvet gaf hon sig luft i baron Evert Taubes sluga och lyckade bemödanden att stänga konungens öra för vidare råd af den* som man ansåg för hans orakel, och bland allmätiheten spriddes en genlen sinäde-dikt, som i rim utgöt sin galla mot Rosenstein i främsta frummet, mot hans köttslige kusin d. v. statssekreteraren Rosenblad i det andra, samt vidare mot alla, som ansågos dela deras tänkesätt, och hvilka här betecknas ömsom med ligan,ömsom med röfvarbandet *. I Adlersparres Läsning i blandade ämnen hade 1798 förekommit en val skrifven uppsats: Gifves dygd, eller gifvesden icke? Under den falska förutsättning, att Rosenstein var denna artikels författare **, vänder i nämnda paskill smädaren sin gadd mot honom, beskyller honom för otacksamhet mot Gustaf III, lismeri mot hans efterträdare, feghet, falskhet, ärelystnad och nepotism, liknar honom vid Crom-well och Mirabeau, samt slutar med den hotande

förespeglingen, att både han och hans kusin snart skola komma att hängas***. Fullt histo-

* Det hittills otryckta poemet linnes i Engeströmska samlingarna och är ur dem författaren meddeladt af d:r Elof Tegnér. Det är omnämndt i L. v. Engeströms Minnen och anteckningar, II: 103, 104, och säges der vara författadt af en lagman Henschen, som likväl icke ville kännas vid det: något, som ingen kan undra på.

** Den rätte författaren till ifrågavarande artikel uppgifves af Engeström hafva varit ”den unge Bengt Sparre” (sedermera grefve, chef för ingeniörcorpsen m. m.).

*** Såsom prof på tonen i denna smädedikt må anföras några få strofer. Den begynner sålunda:

Håll upp med din vältalighet Att 8äga oss hvad hvar man vet Om dygd, upplysning och det mera:

Tror du dig satt att oas regera Med fraser och sofismers grälf Nej! Vet, din halt till håg och själ Är känd af mig och känd af flera.

Otacksam mot den gode kung,riska bevis intyga, att denna enstaka ilska blott var en arg solostämma, som i intet afseende kunde ha anspråk på att gälla för uttryck af

Som dig sin ende son förtrodde,

Af hvars välgeming du berodde Ifrån den tid du än var ung,

Du på hans ännu varma stoft,

Som fuktades af dygdens tårar

Och trampades af skurkar blott och dårar,

Begynte dina villors doft I granna tal och skrifter sprida. —

Längre fram heter det:

Uti den unge kungens bröst,

Hvars enda hopp, hvars enda tröst Din slughet smickrar sig att vara,

Du rysligt målar ut den fara,

Hvari han skulle störta sig,

Om en gång, slitande sin snara,

Han ville andra tro än dig.

Men detta allt så konstigt sker,

Att sällan man din afsigt ser;

Ty aldrig synas, alltid verka,

Din läras första grundsats blef,

Och att dig ingen skulle märka,

Du städse bakom andra klef.--

I bjert motsats till denna nidskrift står från en senare tid Beskows uppfattning: ”Vanan att lyssna till Rosensteins vishet var allt ifrån barnaåren så inympad hos den unge konungen, att han ej sjelf märkte dess inverkan, helst den gamle lärarens blygsamhet och bemödande att både inför konungen och andra förtaga allt sken af inflytelse från hans sida ej gaf anledning till misstanke om något gunstlingsvälde”. * Beskow, Lef-nadsminnen, s. 227.den allmänna rösten. Det gifves sinnen, som gerna utsöka åt sig någon att hata, likasom andra hafva behof af någon att älska. För ett sådant sökande hade denna gång Rosenstein råkat blifva ett oskyldigt offer.

Det hörde till denne mans många erfarenheter, att, under det han sålunda från ena hållet beskyldes att öfver den

unge regenten hafva tagit sig en allt för stor rnagt, hördes från annat håll förebråelsen, att han hos honom för litet användt sitt inflytande. Märkligt är, att denna försummelse skulle ha egt rum vid en tid, då hans inflytande länge sedan tagit slut. Det är hans egen vän Engeström, som i sina anteckningar för åren 1806 och 1807 yttrar: ”Hade Rosenstein vågat med frimodighet lägga sakerna i sin rätta dager under konungens ögon, så hade mycket kunnat afböjas, men dertill var han icke nog dristig”. Och på samma sida, några rader längre ner, läses likväl, att ända ifrån 1800 Rosenstein hos konungen ”hade alldeles intet förtroende”*. Hur skulle han då, sex år senare, deraf kunnat göra bruk? Och, i alla fall, med hvilka böner och tårar då beveka den obeveklige? Huru med talande skäl röra en marmor-stod, huru med storm intaga en sådan fästning?

* L. v. Enge8tröm8 Minnen, II: 103.Vänskapen mellan Rosenstein och Engeström hade länge fortfarit per posto. De synas mest ha uppburit hvarandra på afstånd. Att den eldige Engeström, som geraa gick böstgänges till väga, skulle, efter mångårig vistelse utomlands, finna Rosenstein allt för betänksam, är ej att undra öfver. Det låg i dennes natur att vara försynt, försagd, försigtig. Han hade dessa egenskaper, och tidens beskaffenhet gjorde dem ej öfverflödiga. Att han — såsom memoirförfat-taren klagar — 1806 icke kunde upplifvas till samma frihets-entusiasm som 1778, var förlåtligt: — en tidrymd af tjugu&tta år plägar svalka blodet. Men att han ”redan 1806 var i anseende till sin svaghet fallen i allmänhetens tankar”, är deremot icke sant. Han hade då ännu en lång bana qvar, full af ära och verksamhet; kraftlöshetens dagar kommo långt senare.

Hvad Engeström menar med den nepotism, han förevitar sin vän, är ej lätt att fatta. Den ömma vård, Rosenstein tog om sina föräldralösa systerbarn, lärer ej kunna bringas under detta namn, då, så vidt man vet, ingens rätt dervid kommit till korta. När den yngste af dem, då på väg att blifva Svea rikes erkebiskop, invaldes i Svenska Akademien, antogo både Rosenstein sjelf och den invalde — allmänheten hade ickeheller något deremot — att Akademien dermed velat gå sin mångårige sekreterares tysta önskan till möte, om än jemväl andra skäl kunnat göra valet berättigadt. ”Transeat cum ceteris”, skref efteråt Rosenstein till Tegnér. ”Kärlek för vetenskaper, vitterhet och Akademien har han åtminstone, och är icke som prest och predikant utan all förtjenst”. Den invalde, som nu intog platsen efter Lindblom både i Svenska kyrkan och Svenska Akademien, vände sig der, vid inträdet, till fosterfadern med följande ord: ”Vördade man! Ditt namn går till efterverlden, förenadt med dina odödlige vänners, Kellgrens, Lehnbergs och den nyss saknade oöfverträfSiga skaldinnans. Dina skrifter skola, såsom oförgängliga minnes-vårdar, för de senaste åldrar intyga, att vi egt ett språk, på hvilket man kunnat uttrycka sig rent, bestämdt, klart och manligt; att tankens djuphet och omfattning icke förlorar genom stilens enkelhet och välljud; att, hvad vi kallat smak, icke lägger skadliga band på talarens snille. Då Akademiens Handlingar skola bevittna dina offentliga egenskaper, må de äfven förvara minnet af dina enskilda dygder. Må de för blifvande åldrar berätta, huru samme man, som en lång tid utgjorde den länk, hvilken vid tronen fasthöll vetenskaperna och deras idkare,skyddade tankefrihet och skaffade uppmuntran och belöningar åt snillets värf: — huru han äfven var den ädelmodigaste välgörare; huru han med den ömmaste godhet omfattade sina många fader- och moderlösa systerbarn; huru han genom grundsatser och efterdöme sökte hos dem inplanta allvarligt nit för sanning och ljus, liflig fosterlandskänsla, kärlek till vetenskaper, vördnad för allt hvad i menskliga bemödanden är ädelt, rätt och godt. Utbrottet af tacksamheten hos den längst qvar-blifne af de systersöner, för hvilka du varit en så huld vårdare, är blott en svag gärd. Om det rum, jag i Svenska kyrkan innehar, skall lemna mitt namn åt dess häfder, må de äfven intyga, att jag aldrig träder in i helgedomen, utan att genom hjertats trogna förböner nedkalla himmelens välsignelse och skydd öfver dina dagar” *.

Den nepotism, som med fog kunde tilläggas Rosenstein, var af en vida större omfattning. Den var ej inskränkt inom slägten, men sträckte sig till hela slägtet. Hvarje medlem af

* Sv. Akad. Handl. IX: 182. Huru dessa till Nils v. Eosenstein stälda ord kunnat anses vara adresserade till erkebiskop Lindbloms skugga, är obegripligt. Jfr Wie-selgren, Sveriges sköna literatur V: 630, der det anförda stället är beledsagadt med följande parentes, spefullt åtföljd af fråge- och utropstecken: (Talet är ställdt till den afsomnadet!)detta räknade han för en nära frände, den han, med blodsbandets kraf, kände sig förpligtad och uppfordrad att hjelpa fram i verlden. Kom nu dertill, att en sådan skyddsling röjde anlag för vitterhet och lärda yrken, då var skyldskapen ännu närmare, då släppte han honom ej ur sigte, då främjade han honom med all

möjlig ifver. Thorild och Lidner fingo erfara det, lika väl som Franzén och Wallin, ty i fråga om olika skolor i vitterheten var han ytterst liberal. Derföre kunde han stå i det bästa förhållande icke blott till sina vänner, men till sina vänners ovänner. Vid samma tid som Thorild uppträdde i fullt harnesk mot Kellgren, skref han till Rosenstein: ”Som jag med hela verlden vet, att min nådige herre både finner sitt egentliga nöje och satt sin ära i allt det, som är ett upplyst välgörande, så, ehuru jag ej har en skugga af för-tjenst inför min nådige herres ögon, flyr jag dock med lika så lifligt hopp som liflig vördnad till denna kända karakter. — I så stora det allmännas öden hörer jag begge partierna kalla min nådige herre en årlig man, och denna karakter är redan både antik och sublim. — Min nådige herres rena och sanna vältalighet har jag sett sjelf vara både känd och ärad i Frankrike och England. — Jag finner på en gång en ära ochett lifligt nöje i att vörda min nådige herre. — Jag med sann vördnad nedfaller för min nådige herres mästerliga vältalighet, rena vishet, höga ömhet, och känner ett högmod som Svensk och en glädje i att vara dess Thorild”. Leopold var hans antipod, men i denna mötespunkt samman-föllo begges tänkesätt. Rosenstein är den, ”som han vördar, högaktar, älskar högre än någon annan man på jorden. Jag behöfver ~r. skrif-ver han — en vis vän, och Gud har gifvit mig den. Ibland de största fördelar af mitt annars ej lyckliga öde räknar jag den att lefva på samma tid med min Bror och att vara upptagen bland dess vänner. Det var skrifvet i den stora himmelsboken, att jag skulle behöfva min Bror i allt. Ingen dödlig har varit mera på allt sätt min välgörare”. Franzén kallar Rosenstein den ende Mecenas, han i all sin lefhad vill önska sig. ”Det är ingen, som jag hellre ville ha att tacka för min lycka, än den herre, som så innerligen förtjust mig med sin visa godhet, sin karakters skönhet”. Och lyssnar man till vittnesbörd från en något yngre tid, så hör man Geijer prisa ”det allmänna, välvilliga, nästan faderliga förhållande, hvari denne utmärkte man, ännu mer genom sitt hjerta än genom sin betydande plats, stod till alla unga Svenska litte-ratörer, de måtte söka honom eller ej”. Man hör Tegnér säga: ”Till den mannen sluter sig med tillförsigt det uppträdande slägtet och lyssnar med rörelse till den gamles röst, som förtäljer om bättre tider och likväl dömer mildt om de närvarande. Med rätta begråter han de store döde, men äfven för oss har han råd och deltagande. Lik Nestor i Iliaden, lefde han fordom med ett bättre slägte, men det närvarande ledes af hans vishet. Det gifves icke på länge någon nykomling i sångens verld, den han icke med faderlig ömhet omfattat; det gifves ingen, som ej tackar honom för någon af sitt lifs skönaste stunder”. Det är icke ofta som från en framstående mans samtid efterverlden får höra så enstämmiga omdömen om hans personlighet.

Efter entledigandet från sin lärarebefattning hos konungen, hade Rosenstein varit en särdeles nitisk och inflytelserik medlem af rikets ärendens allmänna beredning, som på en tid, då, enligt Malte Ramels uttryck*, ”skuggan af hvad fordom kallades konselj tycktes vara försvunnen”, hade vida större betydenhet än hon sedan fick. ”Der — yttrade Nordin — är verkstaden för rikets trefnad och uppkomst, då kollegiernas och embetsmännens göromål dit äro lagda till gransk-

* I bref af den 3 januari 1807.ning” *. All öfrig tid egnades främst åt vården af Svenska Akademiens angelägenheter och der-näst åt eget författarskap. Det var nu han skref • den tänkvärda afhandlingen Om de hufvudsakligafel och fördomar, som råda i nuvarande uppfostran **, nu som han författade det långa, grundliga företalet till Akademiens Afhandling om Svenska staf-sättet ***. Han är i dessa senare skrifter till sin stil den samme som förr, och lika vackert som sant har derom af hans efterträdare i Svenska Akademien blifvit sagdt: ”Utan att söka prydnader, eger han prydlighet; men det är ej blommor, som falla af, när man skakar dem; det är den eviga grönskan i nordens skogar, som obleknad varar i alla årstider” t. Hvad som bidrog till, att han medhann så mycket, var att han med lika ihärdighet arbetade hela året om, fjettrad som han af vanans magt var äfven under den vackra årstiden vid hufvudstadens gator, hvilkas då mindre balsa-

* I bref af den 18 nov. 1796.

** Tal, hållet vid nedläggande af presidiet i Vetenskapsakademien 1796.

*** Sv. Akad. Bandi, från 1796, I. Till denna tid hör ock hans företal till Schröderheims öfversättning af Robert-sons historia om kejsar Carl V:s regering; äfvenså hans personalier öfver arfprinsen Carl Ludvig af Baden och öfver hertig Fredrik Adolf, utom flera tal i Svenska Akademien.

t L. M. Enbergs inträdestal. Sv. Akad. Hahdl. XI: 302*miska luft han skämtvis sade sig vida föredraga framför doften af skogens barrträn och ängarnas nyslagna hö. Han plägade dervid åberopa föredömet af sin väninna madame Stael, som för Paris haft en lika sommarkärlek som han för Stockholm. Endast under de år han var Gustaf Adolfs lärare vistades han om somrarne på något af lustslotten, likasom han ock, såsom redan är nämndt, var honom följaktig på den kungliga eriksgatan 1792, då han "bättre än någon fick lära känna talekonstens tillstånd uti hela södra rikets tullportar" *.

Ofta under dessa år utsatt för svåra sjuk-domsanfall, led Rosenstein ännu oftare till sinnet af en tärande oro för rikets inre och yttre tillstånd. Den sista akten af Gustaf Adolfs tragedi uppspelades. Adlerbeth hade nyligen skrifvit**: "Liksom sjösjuka kureras genom vana, så vänjes ock sinnet efter hand vid skakningar. Gifve Gud, att vi allenast såge hamn, änskönt på afstånd, och framför allt, att rikets heder

* Uttryck af Nordin i bref till Rosenstein. Med undantag af några utfarter till Upland, en öfverresa till Finland 1806 samt den korta vistelsen vid riksdagarne i Gefle, Norrköping och Örebro, var Rosenstein stadig Stockholmsbo.

** Från Ramsjöholm den 28 maj 1808.

JV. v, Rosenstein. 10och sjelfständighet måtte räddas ur stormarne'. At tvenne konungar, fader och son, hade Rosenstein egnat sitt ärliga hjertas fulla tillgifvenhet. Begge hade han förlorat. Från den ene hade man tagit lifvet, från den andre tog man nu kronan. Sorgespelets slut fordrade det så. Men just nödvändigheten af denna tragiska upplösning kunde ej annat än vara djupt påkostande för den trogne, gamle läraren, som nu såg mångåriga mödor tillintetgjorda, högt byggda förhoppningar störtade, och — vi kunna tillägga — såg sina tysta farhågor besannade. Djupast grämde honom den öfverhängande fara, som hotade ett äilskadt fädernesland. När genom statshvälfnin-geti denna fara blifvit aflägsnad, såg han sig från ett oväntadt håll ihågkommen och hedrad. Af den åldrige monark, som då emottagit spiran, hade Rosenstein i förra dagar varit sedd med misshag, ja hotad med rättegång och landsflykt. Men Carl XIII skyndade att godtgöra hvad hertig Carl kunnat fela. Ett embete, upp-häfdt 1792, hade i den nya regeringsformen blifvit upplifvadt. Statssekreterarembetet för ecklesiastikärenden lemnades åt Rosenstein och dermed ett vackert erkännande af hans förtjen-ster och stora embetsmannaduglighet. Mot af-tonen af sin lefnad fann han nu ett rymligt falt för sin verksamhet. Fullt vuxen sitt nya, vigtiga och ansvarsfulla kall, förvaltade han det i tretton år till allmän båtnad och allmän tillfredsställelse. Han gjorde sig der, som tUl-förene, känd för stor arbetaamhet, starkt ordningssinne, noggrann punktlighet och den samvetsgrannaste oveld. I förening med dessa egenskaper gjorde hans utmärkta sätt att föredraga honom länge på denna plats omistlig oeh till sist icke lätt ersatt. Leopold kallade honom "en statssekreterare för dessa ämnen, sådan som den kanske på seklers tid ej mera skall finnas" *. Hans Järta, i flera år hans embetsbroder såsom statssekreterare för finansärendena, förtäljer, att Rosenstein "med sin försvagade syn icke sjelf mägtade läsa de handlingar, som han skulle föredraga, men att ännu i den långt framskridna åldern hans minne var så starkt, att han, efter att hafva låtit dem, äfven de vidlyftigaste, en enda gång sig föreläsas, kunde med nästan ytterlig omständlighet framställa deras innehåll. Hans tankeförmågas ovanliga redighet gjorde ock möjligt för honom att, med den fullkomligaste ordning i uppställningen samt rätthet och be-

* I bref af den 6 augasti 1812.stämdhet i uttryck, diktera hvad han var oförmögen att skrifva"*.

Mot sina underlydande tjenstemän hade Rosenstein en förmans öga och en faders hjerta. Hans hus stod dem öppet, och han såg gerna, att de yngre bland dem delade aftnarne sig emellan för att undsätta hans ögon med läsning och skrifnihg. Mer än en af desse unge extra-ordinarier behöll för hela lifvet minnet af dessa aftontimmar såsom i hög grad lärorika och angenäma. Erfarenheten lärde dem ock, att deras chef, vid befordringar inom verket, lade vigt endast på deras duglighet, icke på deras tänkesätt. Man vet, med hvilken välvilja han bemötte den fosforistiske Elgström, den fantastiske Almqvist, den mystiske Stagnelius, oaktadt de alla tre tillhörde helt andra läger i vitterheten än han sjelf. Man känner likaledes hans varning till en af sina yngste tjenstemän, Askelöf, Polyferas utgif-vare: "Att herrn skrifver ovett mot mig och Svenska Akademien, betyder ingenting. Men akta sig att skrifva mot regeringen, då kan jag ej skydda herrn" **.

Till full åskådlighet af Rosensteins bild höra ännu några drag. 1 hans bröst låg ett förråd

* N. v. Rosensteins Samlade Skrifter, I: xxvm och följ.

** y. Beskow, Lefnadsminnen s. 103.af välvilja för hela menniskoslägtet, som räckte till äfven för de yngsta och spädaste. Han var förälskad i barn, han kunde ännu på sin ålderdom ej se dem utan förtjusning. Och dessa kände sig dragna till honom. Hans afskräckande yta kom dem ej att fly. Det var som kunde deras kloka ögon genom den se ner ända till botten af den fule gubbens rena, spegelklara hjerta. I religiösa frågor har han ej aflagt sin bekännelse. Med djup vördnad talar han alltid om religionen, med stark tontryckning om religionens nödvändighet för samhällets bestånd *; men under det man i hans vandel möter många kristliga dygder, möter man i hans skrifter ingen af de kristna dogmerna. Möjligen var han, äfven härutinnan, en son af sitt tidehvarf — hans motvilja för alla mysterier kunde gifva ett stöd ät denna förmodan —, möjligen har han ock skytt att i oträngdt mål bikta sina tankar rörande heliga ämnen.

En ärans man i ordets fulla mening, hade han tagit till valspråk servare modum, och hela hans personlighet var ett uttryck af detta lyckliga jemnmått. Endast i hans oformliga kropp låg ett öfvermått, men i ingen af hans själsytt-ringar och egenskaper fans en öfverdrift. Lugn,

* Såsom bekant, ett prisämne i Svenska Akademien 1794.utan att vara kall, förenade han glädje och allvar, hade en öm men icke vek känsla, var lärd utan att vara pedant, hofman och verldsman utan att upphöra att vara bottenärlig. Aldrig hög mot de låga eller krypande för de höga, var han i sitt uppträdande på en gång värdig och blygsam, öppen och försigtig, fint belefvad och ändå rättfram. Belastad med förtroenden från mångfaldiga håll, dref han ej med ett enda hvarken missbruk eller skryt. Varsam i löften, höll han dem han gaf; skonsam i omdömen, skydde han ej att utsäga äfven dem, som icke behagade; fördomsfri i allt, var han mot andras meningar fördragsam, lät dem gälla hvad de kunde och behöll sina egna. Oaktadt sitt anlag för maklighet en trägen arbetare, var han af naturen saktmodig och mild, men lade kraft i sina ord och kraft i sitt verk, när det gälde att försvara sanning och rätt. Han var tempeltje-nare i det skönas helgedom, men det sanna och det rätta hade han till sina främsta ögonmärken och såg i dem det högsta sköna. Hans hjertas godhet var stor och hans välvilja utsträckt till både vedersakare och ovänner, men hans men-niskokärlek hvarken blödig eller blind, och hans rättskänsla ur stånd att mutas. Fiende till slöseri och yppighet, men mån om sjelfständighetoch oberoende äfven i ekonomiskt fall, hushållade han noga med sina tillgångar och blef der-igenom med tiden en bergad man; men han drog faderlig vård om värnlösa systerbarn, han gaf understöd med urskilning och anlitades icke förgäfves om bistånd och råd af vänner, som råkat i förlägenhet och trångmål. Det var en gifven sak, att de då skulle vända sig till Rosenstein. Han skulle rätta hvad som kommit i olag, han var deras tillflykt, deras hjelpreda, och fick icke sällan äfven vara deras bank. Man kan ej undra på, att antalet af hans vänner var stort, då han sjelf var en så trofast, en så i allo påräknelig. Men härtill kom ännu en annan omständighet, som sammanhängde med en svaghet, hvilken följt hans minne till efterverl-den. Han var allt ifrån unga år och förblef ända till ålderdomens gräns en angenäm sällskapsman, och han hade alla egenskaper att vara det. Med sitt jemna, godlynta väsen, sitt jovialiska sinne och qvicka skämt, sin upprymda munterhet, sina underhållande och innehållsrika samtal, kunde han ej annat än vara en eftersökt och firad gäst i de bästa kretsar, och — ungkarl som han var — fick han en vana att, efter arbetets oafkortade timmar, söka uppfriskning och hvila i ett gladt sällskapslif. Han njöt derunderaf bordets nöjen med ett välbehag, som kunde hafva sin förklaring i hans jettevulna kropps behof af stark näring. Man hade lagt märke till, att han åt med ett slags andakt, ett tack till alla goda gåfvors gifvare, och vanligen var tyst, tills han fått sitt första lystmäte tillfreds-ställdt. Men då började också glädjen att stiga, infallen att flyga, orden att flöda. Ehuru detta goddagslif aldrig tilläts att göra någon inkr&kt-ning på hans noga utmätta arbetstid, måste det dock, fortsatt år ifrån år, i längden menligt inverka på hans helsa. Det ökade kroppens fetma och orörlighet, men minskade dess krafter och lade grunden till den andliga försoffning, som beklagligen föregick hans slut.

Ett hårdt slag för honom var hans käraste vän Adlerbeths bortgång. Denne hade i sitt bokrum insomnat till den sista hvilan, likt Pe-trarca, lutad mot en foliant till hufvudgärd. Få månader förut hade Oxenstjerna slocknat. Af

de tretton ljus, hvilka Gustaf III med egen hand tändt i Svenska Akademien, var nu blott ett enda flämtande qvar *. öfver Adlerbeth ville

* Oxenstjerna dog den 29 juli, Adlerbeth den 7 okt. 1818. Vid Gyllenborgs död tio år förut hade Armfelt i ett bref till Rosenstein anstalt betraktelser öfver att ”så märkeliga snillen undergå samma förvandling som tvåbenta eller fyrfotade kreatur”.den efterlefvande vännen skrifva ett äreminne för Vitterhets-akademien. Det blef börjadt, men icke mer. Han hade flere gånger fattat pennan, men tårarne stodo honom i ögonen. Han kunde icke se.

Ännu under de första fyra åren af Carl Johans regering fortfor Rosenstein att förvalta sitt statssekreterarembete, men, hunnen nära sitt sjuttionde år, begärde han tjenstledighet och kort derefter afsked *. Det var nu ej nog, att

* Såsom prof på den allmänna aktning, som följde honom ända till slutet af hans embetsmannabana, må här anföras utdrag ur ett bref den 11 maj 1822 från biskop Ting-stadius: ”Tillåt, att jag betygar min lyckönskan till det sökta lugnet under en kommande ålderdom och till den evärdeliga ära, som ifrån min Brors minne aldrig kan skiljas, för en under hela lefnadsloppet bevisad oegennytta, for ett aldrig misskändt stöd och nit för lärdom och kunskaper, och för den ljusa omfattning af snille och smak och insigter, hvilken i alla min Brors skrifter ådagalägger en erfaren mästares hand”. Finska församlingen i Stockholm hade redan 1814, af tacksamhet för Rosensteins omsorger att hindra dess upplösning, låtit öfver honom slå en medalj, föreställande ett fartyg med bruten mast, inlöpande i en hafsvik. (Jfr B. E. Hilde-brand, Minnespenningar öfver enskilda Svenska män och qvinnor, sid. 304.) En annan lät Yetenskaps-akademien pregla öfver honom 1821, föreställande nordstjernan på himmelsgloben och med inskrift: Centrale et nobile sidus. Utom de i texten uppräknade lärda och vittra samfunden, hade äfven Yetenskaps-societeten i Upsala kallat honomden skumma blieken ej mer kunde läsa, den darrande handen ej längre skrifva, han började känna sin kraft bruten, sin vilja slapp, sin tanke slö, sitt minne trolöst. Längst af alla hans själs-förmögenheter hade detta, som låtit honom ännu på äldre dagar uppläsa alla Horatii oder utantill, bibehållit sin liflighet, och ännu, när man trodde det vara slocknadt, glimmade det understundom opp med en förunderlig styrka. Så kunde det hända honom att aflägga besök hos en vän, redan död för flera år tillbaka, men, härom upplyst, kom han genast i håg dag och timme, när det inträffat. Ett sorgligt skede vidtog emellertid nu i den gamles lif. Verksamheten hade aldrig för honom varit en börda; overksamheten blef det, och en dubbelt tung genom ödsligheten i det hem, som han aldrig delat med en maka. Att gömma sin skröplighet inom fyra väggar, var ej förenligt med hans lynne och vanor. Hans tunga kropp behöfde friska luften, hans hjerta behöfde menniskor. Dem kunde han ej umbära, dem hade han älskat, gagnat, roat. Han ville det ännu. Han ville åtminstone se dem. I samqväm, der han under lifvets middagshetta funnit svalka, sökte

till ledamot. Af juridiska fakulteten i Upsala blef han

1818 promoverad till juris doctor.han sådan ännu i solnedgången, men var nu sjelf blifven till en skugga. Man tyckte, att han gick igen. Det var hans vålnad, som satt till bords, det var hans vålnad, som åt och drack. Det gick icke bättre på Stockholms gator. Hans digra gestalt, när den, uppburen eller bevakad af en gammal trotjenare, dagligen skred fram öfver norrbro med stapplande steg, med pustande andedrag, var en för stor ruin att icke falla i ögonen på en hufvudstads yra befolkning och gifva ämnen åt lättingars gyckel. På detta sätt hände, att Rosenstein var förbi, innan han ännu var borta. Det var blott kroppen, som en tid gick qvar, likasom letande efter den vackra själ, som i honom haft sin boning. För andra hade aldrig Rosenstein kunnat lefva för länge; mot sig sjelf begick han det felet att dö för sent.

Icke i fullt två år räckte ett förslappnings-tillstånd, som, följdt af hans vänner med djupaste sorg, lättade för dem intrycket af hans slutliga bortgång, den 7 augusti 1824. När befrielsens timme slagit, trädde han åter för deras saknad i hela friskheten af sin mannakraft, i fulla glansen af sina förtjenster. Akademien klädde sig i sorg, Wallin lät sin harpa sjunga vid hans graf*, och tusende hjertan nedkallade

* På denna sång svarade sedan Tegnér. Se Bilagan 20.frid öfver den gamle Gustavianen, när, på Clara kyrkogård, en sjunkande augustisol såg hans stoft, höljdt med lager och blommor, sakta nedsänkas i det tysta. Ett helt tidehvarf sjönk — tyckte man — med honom dit ner. Men nära intill satt ensam på sin kammare en gammal blind man. Han hade ej lager, ej en blomma, ej en ton mera att gifva. Vid klockornas ringning utsipprade en tår

ur de vissna ögonen. Den var Leopolds afsked till Rosenstein *.

Tolf år senare, då Svenska Akademien firade minnet af sin första femtiåra verksamhet, erinrade hon sig tacksam, hvilken väsentlig del i den Rosenstein hade haft under trettiåtta år

* En af Svenska Akademiens ledamöter, d. v. pastorn i Clara församling, doktor C. P. Hagberg förrättade jordfästningen. Hans tryckta liktal angifver den aflidnes ålder, men icke dödsdagen. Om denna vackla uppgifterna mellan den sjunde och åttonde augusti. Den forra dagen angifves af Sondén, Palmblad, Ljunggren m. fl., den senare dagen af H. Järta i företalet till Rosensteins samlade skrifter. Att i närvarande minnesteckning den 7 augusti tagits för den rätta, stöder sig på de efter Rosensteins bortgång utfärdade sorgbrefven, af hvilka ett exemplar förefinnes i kongl. bibliotekets samling. Man läser der, att han dött den 7 augusti 1824, kl. en qvart till 12 e. m. — Hans stoft flyttades sedermera från Clara kyrkogård till en slägtgraf i Upsala domkyrka, i syd-vestra hvalfvet, till höger om hufvudingången.af de femtio, och hennes ypperste bard samman-knöt då i sitt odödliga qväde Rosensteins minne med Adlerbeths. Två vänner, så nära förenade i lifvet, borde ej skiljas i sången:

”Roms sångargudar flyttade till Norden Med Adlerbeth, — en Romare i slägt Med dem till andan, icke blott till ordeny Och tjuste åter i sin nya drägt.

Och Rosenstein, så hög som han till sinnes,

Så klassisk, bandet uti sångens krans,

Fast icke sjelf en sångare, — hvar finnes Den Svenske skald, som ej med tårar minnes En själ så ljus, så ren, så faderlig som hans?”

Satt han till doms uti de vittras gille,

Har han sig gladde &t hvart sångens pris!

Han var en snillrik man, om ej ett snille,

Och han var mer, han var en god, en vis.

Midt i hans allvar låg det skälmska draget Af sånggudinnors och af gratiers lek.

JDe åt hans svada lånade behaget. —

En ärlig Svensk till sista andetaget!

Ett sinne utan agg, ett hjerta utan svek!

Hans namn har bleknat nu, men kan ej glömmas Bland dem, som lyste i en tid som flytt.

Det år för godt att re’n i mörker gömmas Och det är värdt att få en krans på nytt.O när de ädle af vår blick ej hinnas,

Se’n de försvunnit bakom grafvens dörr,

Hvad kan för oss då öfrigt mera finnas An att dem tacka, att dem trofast minnas Och att dem älska sd som de ha älskat förr?BILAGOR.Bilagan 1.

(Till sid. 14.)

Bref från presidentsekreteraren TJlrik Gustaf Franc till N. von Rosenstein *.

Gripsholm den 10 november 1782.

Välborne Herr HoQunkare!

(n. b. läses i enrum!)

Uppå H. Exc. kanslipresidenten grefve Ulrik Schef-fers befallning har jag den äran gifva Tit. vid handen, att Kongl. Maj:t, dels i anseende till vissa i Paris anställande negociationer, dels ock i betraktande af det behof, hvari H. Exc. ambassadören grefve Creutz dessutom är stadd att erhålla en pålitlig arbetare i dess kansli, tagit det

beslut att till Paris afifåxda en ambassadsekreterare med en årlig lön af 800 rdlr banko och 150 rdlr dito i resepenningar (enligt ministerreglementet): att Kongl. Maj:ts val i detta afseende fallit på Tit., hvars insigter, skicklighet och lätthet att arbeta är Kongl. Maj:t på det fördelaktigaste bekant: att som likväl Kongl. Maj:t ej känner, huru vida Tit. enskilda ställning ocb omständigheter kunna tillåta honom att antaga detta tillbud, så bar Kongl. Maj:t genom mig velat inhemta Tit. tankar derom. Detta utlåtande utbeder sig H. Exc. grefve Scheffer så skyndsamt som någon-

* Ur Nils v. Rosensteins brefvexling, handskr. i Ups. akad.

bibliotek.

N. v. Rosenstein. 11sin möjligt, helst saken presserar på det högsta ocb ögonblicket är af största importance.

Sedan jag nn fullgjort hvad mig blifvit ålagdtr täcktes Tit. tillåta mig att såsom dess uppригtige och välmenande vän yttra mig öfver föregående proposition. Utan att känna Tit. ekonomiska omständigheter, tilltror jag mig veta, att dess åtrå att distingaera sig är lika så stor som dess capacité att den uppfylla. Tillfället der-till är det tjenligaste af alla möjliga. Oet verket, som i Paris kommer att fullbordas, blir vigtigt i den grad, att det säkert gör epok i Svenska handelshistorien. Dessutom är bekantskapen och en förtrogen liaison med grefve Creutz, som en gång blir allas vår chef, ingen in-different sak. Det enda inkastet, som jag finner betydligt emot anbudet, är att Tit. derigenom skulle binda sig vid ambassaden med en oupplöslig knut; men detta inkast kan vederläggas på flera sätt. Först och främst lemnar jag Tit. att sjelf döma, om han bör befara någon, jag vill ej säga, obehaglig, utan blott genant verkan af ett anbud, som kungen sjelf, och n. b. alldeles af egen mouve-ment, gjort honom och hvarigenom Tit. blir å méme att i grefve Creutz förvärfva sig en gynnare, mera varm ocb ej mindre betydande än allas vår nuvarande. Således äro anbudet, personen som det gör, stället dit det förer, de ämnen som der möta, de liaisons som der kunna formeras, omständigheter som konkurrera att betaga all fraktan för Baerens fotspår*. Att riksrådet Scheffer ej öfver två å tre år qvarblifver i sin post, garanterar det solenna

* B aer, länge qvarglömd i Paris och envist qvarboende i Svenska ambassadhotellet derstädes, först såsom tjenstgörande i ambassadkansliet, sedermera som legationspredikant.löfte, som honom gifvet är, då dessutom dess ålder snarare ökar än minskar sannolikheten af denna sats. När således efter två å tre års förlopp ett annat löfte, gifvet åt grefve Creutz, realiseras, kan det då blifva svårt för Tit., som under den tiden förvärfvat sig dess hela vänskap, — n. b. dess vänskap är alltid varm och verkande i högsta grad — kan det då blifva svårt, säger jag, att välja hvad parti, som Tit. då kan pröfva för sig det bästa? Och kan väl dervid någon svårighet blifva att befara? Jag för min del anser denna raisonnement så conclaant, att endast min ålder afhåller mig ifrån att sjelf gå å stad. Jag skulle ej behöfva någon större säkerhet för det tillkommande, och jag skulle fara till Paris, bekymrad icke deröfver, att jag lemnades der för länge, utan snarare öfver konträra fallet. Men som Tit. icke är obligerad att se saken med mina ögon, utan bör comme de raison se den med sina egna, så öfverlemnar jag billigt till dess egen urskilning att pröfva hvad parti som af honom tagas bör. Tit. lärer dock vänta, att mitt först och främst skall bli åtföljdt af en senare del, af en tillökning af argumenterna för saken. Jag säger derföre pro secundo, att jag eger de allra säkraste notioner af en beskaffenhet att positive utesluta all farhåga och ända till allt tvifvelsmål, att icke Tit. efter två, högst tre års förlopp blir i Paris aflöst. Jag får ej explicera mig närmare. Vous me devinerez peut-étre et c’est tout ce qu’il m’est per-mis de vous laisser faire*. Denna andra del är i öf-

* Detta antyder, att frågan om lärare för kronprinsen redan nu var å bane, och att brefskrifvaren hade kännedom om, att Eosenstein dertill var ifrågasatt.rigt öfverflödig, då den första efter mitt begrepp gör till fyllest.

Hvad jag på befallning bör slntligen tillägga är l:o att innehållet af detta bref döljes för hela verlden; 2:o att mig lemnas ett skyndsamt och positift svar, samt 3:o att, i fall anbndet antages, Tit. genast gör sig färdig att resa efter högst åtta dagars förlopp.--

Apostille. På det höga vederbörandes afsigt så mycket säkrare må vinnas, tror jag mig böra för Tit. egen skull anmärka, att, om han antager tillbudet (hvaröfver n. b. ingen menniska får konsulteras), iakttager Tit. en beständig tystlåtenhet, utan att i anseende dertill tillåta sig ett enda undantag, och det ända till dess riksrådet

Scheffer ej mera äskar det. Emellertid kunna ju anstalterna till afresan göras under tusende pretexter, oändligen lätta att imaginera, om eljest någon pretext behöfver att anföras, ty jag menar, att det ej är svårt så maskera anstalterna, att ej ens någon fråga derom kan ega rum. Berörda anstalter kunna i öfrigt reduceras till ganska litet. Den som reser till Paris gör bäst att endast medtaga rocken, i hvilken han färdas. Linne och böcker kunna till en skälig myckenhet rymmas i en ordinär koffert. En resevagn till Ystad kan man få inom en fjerdedels timme genom någon, som sjelf ej behöfver veta hvem som skall nyttja den. Skulle Tit. behöfva göra en resa till sin fru mor, så kan den ju göras på ett halft, högst ett helt dygn, under pretext af någon henne påkommen sjukdom. Med ett ord, Tit. lärer med den finesse gå till väga, att saken ej i förtid röjes. När allt är färdigt, gissar jag, att Tit. kommer att taga vägen öfver Gripsholm, för attslutligen afskedas, och som Menier * då äfven återreser till Paris, blir han den bäste vägvisaren och den bäste adjutanten åt en, som första gången reser ut. —

Bilagan 2.

(Till sid. 16.)

TJtärag af bref från presidentsehreteraren U. G. Franc till N. von Rosenstein**.

Gripsholm den 20 december 1782 ***.

Om det lifligaste deltagande i min bäste väns stora sorg möjligen kan lindra den samma, så bör han finna sig något tillfredsstäld af sina härvarande vänners npp-rigtiga bedröfvelse, bvilken de så mycket ömmare känna som er förlust är lika så plötslig som smärtefull. Jag 'lärer ej behöfva tillägga, att vi beklaga den samma af allt bjerta, derom hoppas vi, att Tit. nogsamt är öfver-

tygad.--Det är egentligen på riksrådet Scheffers

tillstyrkande vi tagit det parti att låta kornetten Bosen-Btein resa efter till Linköping. Hans Exc. önskar, det måtte Tit. med sin nevö kunna taga de nödiga författ-

* Kabinettskurir.

** Ur Nils v. Rosensteins brefveieUng, handskr. i Ups. akad. bibi. Detta bref medfördes af det i texten omnämnda ilbudet.

*** Detta datum visar, att Engeströms uppgift (anf. skr. I: 85): ”Dagen före julafton 1782 afreste jag från Gripsholm, i sällskap med Nils von Rosenstein m. m.”, icke är fullt noggrann. De afreste derifrån den 19 december.ningar i anseende till sterbhusets affärer, på det Tit. sedan måtte kunna fortsätta resan till Paris. Edra öf-riga vänner önska äfven alla det samma. Utom det att kungens tjenst sådant fordrar, att dess förtroende besvaras, att resans fortsättande i detta ögonblick blefve ett ojäfaktigt prof af nit, erkänsla och egen försakelse, för hvilka H. Maj:t visserligen skulle hålla Tit. räkning, så företer sig jemväl den vigtiga konsideration, att Tit. nu mera är i faders ställe i anseende till sina systerbarn, att han såsom chef de famille bör med sorgfällig-het menagera sin framtida lycka, hvaraf dess familjs väl väsentligen kan komma att bero. Om deremot Tit. toge det parti, som första häftigheten af sorgen torde diktera, att nemligen vända om och renonsera till hela resan, så blefve till befarandes, att det bästa tillfället att essentiellement gagera sig sjelf och sin familj släpptes ur händerna och aldrig mer kunde återfås. Man vet huru det går till här i verlden. Om man negligerar ett godt ögonblick, löper man ofta fara att bli negligerad å son tour, och, i stället att hafva kunnat göra sig en merit af försakelse, zéle och lydnad samt såmedelst öka sina förra titres å la bienveillance du roi, skulle min bäste vän riskera le contraire och att en gång hafva stora förebråelser att göra sig, utan att kunna reparera det framfarna. Den uppristigaste vänskap har dikterat dessa välmenta råd. Min tillgifvenhet för Tit. är oskrymtad och evig.Bilagan 3.

(Till sid. 16.)

Utdrag af bref från presidentsékreteraren U. G. Frane till N. von Bosenstein*.

Gripsholm julafton 1782.

Med oändlig fägnad har jag af Tit. bref från Linköping sett dess parti vara taget att, den bedröfliga händelsen

oaktadt, fortsätta resan till sin destination. Jag har genast derom underrättat både kungen och riksrådet Scheffer och kan med ej mindre fägnad berätta, att de begge deröfver yttrade mycket nöje samt tycktes derför hålla Tit. räkning. Jag berättade äfren riksrådet Scheffer den trait af ädelt tänkesätt, hvarmed Tit. vid detta tillfälle hedrat sig i anseende till sina systerbarn. Hans Exc. tyckte mycket derom och yttrade sig på ett sätt, som gaf vid handen dess upprig-iiga estime för Tit. person.--

Bilagan 4.

(Till sid. 17.)

Utdrag af bref från ambassadören grefve Gustaf Creutz till N. von Bosenstein*.

å Paris le 9 7bre 1782.

--Je suis enchanté que cette occasion me mette

é. méme d’entrer dans une liaison plus particuliére avec

* Ur N. v. Rosensteins brefvexling, handskr. i Ups. akad. bibliotek.voas. Je connata depuis longtems combien vous Stes intéressant ponr la patrie que voas honorez si bien par vos talens et vos lumiéres et je sais jaloux d’acquerir votre amitié. L’éloge funébre de M:r Sotberg porte l’empreinte da talent et da génie, j’y a troavé la belle simplicité et cette éloquence måle des anciens. Con-servez toajoars cbez noas ce gotit par qai bannit le faax ornement et qai tire sa seale beaaté de la force des pensées, de la chalear et de la vébémence de l’ame.--

Bilagan 5.

(Till sid. 19.)

Utdrag af bref från presidentsekreteraren U. G. Franc till N. von Rosenstein *.

Stockholm den 25 maj 1783.--Min Bosenstein

kan ej föreställa sig med bvad otålighet grefve Creuta afbidas. Saken är den, att vi vilja resa till Finland, innan han kan vara här, att vi vilja besöka grannfrun eller möta henne i Wiborg eller Fredrikshamn, hvilket senare redan 1777 blef aftaldt, att det en gång skulle ske, och detta besök eller möte vilja vi ej göra grefve Creutz oåtspord **.--Innan vår afresa blir ban ut-

* Ur N. v. Rosensteins brefvexling, handskr. i Ups. akad. bibliotek.

** Grefve Creutz medföljde, emot hvad ämnadt var, p& den Finska resan, efter blott två dagars uppehåll i Stockholm.nämnd bos bas till kanslipresident och ej, såsom först ämnades, till rikskansliråd. Detta senare embete blir tills vidare indraget.---Tiderna blifva underligare än de varit hactenns. Gud gifve grefve Creutz vishet och flegme eller mentem sanam in corpore sano. Begge delarne blifva hafvndsakliga ingredientier i hans ministeriella soppa.

För att slippa chiffre, så låt oss nyttja följande termer:

Krusflor betecknar chiffre.

Patron Spéktorn Sveno Dalius Wallgubben *

Herr Öfved Ladan

Spanntalströshare Sveriges rike Krig

Detta kan tjena åtminstone att späda npp med, och jag tror, att det skall gå väl an. —

grefve Creutz.

R. R. Ulrik Scheffer. R. R. Carl Scheffer. baron Ramel**, presidentskontoret, vi and/ra Commis. hemmanet, skoaseld.

Bilagan 6.

(Till sid. 24.)

Den i Upsala akademiska bibliotek förvarade Bo-sensteinsha brefvexlingen erbjnder många bevis, har tro-

* 8e Fersen, Hist. Skr. IV: 182.

** Friherre Malte Bamel, då hofkansler, egare till Öfveds kloster.get Adlerbeth och Bosenstein höllo sin öfverenskom-melse, i fråga om hvem af dem skulle blifva kronprinsens informator. Sä hade Adlerbeth redan den 11 juni 1783 skrifvit till Rosenstein: ”Uti vår gemensamma my-stér är för mig ingenting uppdagadt. Det du berättar tyckes likväl bevisa, att jag icke mer är i fråga. Jag har förr sagt dig mitt beslut att alldeles förhålla mig passiv och hvarken söka eller undvika. För öfrigt vet du, att din lycka är mig kär, och du kan lika väl förtro dig åt mig som åt dig sjelf; en öfvertygelse, som jag om dig tillbaka hyser”.

Under resan till Italien skref Adlerbeth från baden vid Pisa den 14 nov. 1783: ”Om den saken, hvaruti vi utfäst att ingenting för hvarandra hålla förborgadt, har jag alldeles inga nya underrättelser att meddela. Jag tycker derföre, att den bekräftelse du lått måste vara pålitlig. Antingen ärijag alldeles icke i fråga eller äro vi det begge. Om jag vinner mera ljus, skall du få del deraf med möjligaste skyndsamhet”.

Ttterligare från Rom nyårsaftonen s. år: ”Af det i dag till baron Stael afgående bref ser du hvad liknelse är att vi kunna råkas. Den oss emellan ofta omtalta och oss lika nära rörande angelägenheten är ännu för mig dold af samma täckelse som förr, och jag har inga andra än ganska indirekta anledningar att tro, det man tänker på mig. En utlåtelse till mig för nära två år sedan, ”que le roi avait des vues sur moi, sur lesquel-les il ne trouvait pas å propos de s’expliquer”, tycktes gå nära på saken; men det var för två år sedan, och ouverturerna till dig äro mycket posterieura. Sedan har det fallit mig in, att det oförmodade valet af min per-son att följa med på denna resan kunde betyda något; men detta är en gissning, som har ännu för svaga grunder att blifva sannolik. En omständighet af mera importance torde vara din oumbärlighet på det ställe du vistas. Glöm derföre icke att påminna grefve Creutz om hvad din egen välfärd kräfver, hvilken sans flatterie instämmer i närvarande fall med det allmänna bästa. Jag har sagt dig förut min oryggliga föresats. Jag söker icke och jag undandrager mig icke bördan. Det förra skulle utmärka présomption; det senare lätja. Men gånge buru det vill, så skall du i detta som alla fall kunna lita på min uppriglighet, äfven som att jag hvarken skall vara dig i vägen med vett och vilja, eller afundas det företräde du torde vinna”.

Under hemresan från Italien skref Adlerbeth från

Wien den 20 maj 1784:---”Kungen tog af mig

ett nådigt afsked. Det gamla problemet blef för mig lika oupplöst vid skilsmessan. Deraf bör jag sluta, att det ej angår mig. En nådig försäkran, att man hoppades fä tillfälle vid hemkomsten gifva mig vedermäle af åtanke var min viatique”.

Sedan Rosenstein i bref från Paris den 25 juli s. år gifvit Adlerbeth del af sin förmodan att snart blifva utnämnd till kronprinsens lärare, skref Adlerbeth från

Ramsjöholm den 24 aug. s. år:---”Valet, som jag

nu tager för afgjordt stadnar på dig, gör vederbörandes urskilning heder och är grundadt på ett sannskyldigt företräde framför mig på kunskapers, lynnes och omständigheters vägnar. Gud ske lof, vi fä dig hem”.--

Det vill synas som hade redan 1782 på hösten kungen bestämdt gjort sitt val till förmän för Rosenstein,i hvars beskickning till Paris den tanken ingått, att han der borde än bättre kanna utbildas för sitt blif-vande lärarekall. Enligt Engeströme utsago (anf. skr. I: 23), var det grefve Axel Fersen d. ä., som, efter läsningen af talet öfver Sotberg, gifvit konungen förslag på Rosenstein. De inskrifter och sinnebilder, som denne på befallning uppgifvit till Riddarholmskyrkans utsirande vid Lovisa Ulrikas begrafning *, ”bidrogo mycket — säger Engeström — till konungens beslut att skicka honom till Paris för att vinna tillfälle att ännu mera bilda sig för vitterhet”. Fersen sjelf anför sitt samtal med Gustaf III öfver detta ämne och säger sig till konungens val hafva föreslagit professor Melanderhjelm, Adlerbeth och Rosenstein. ”Jag vet ej — säger han — hvad intryck detta samtal gjorde, men

någon tid der-efter” skickades Rosenstein till Paris, och grefve Crentz fick befallning att söka förskaffa honom ”vana att umgås i stora verlden”. (Histor. Skrifter V: 115.) Adlerbeth i sina Historiska anteckningar, I: 26, har, med förgätenhet af att han i nära tvenne år trodde sig vara rival med sin vän om besagda plats, kommit till den slutsatsen, att valet, som hedrade konungens urskil-ning, ”redan var fastställdt två år förut, då herr v. Rosenstein af den anledningen skickades till Frankrike”. Vi hafva redan i Bil. 1 sett Francs förtäckta antydan om saken, i bref af den 10 nov. 1782. Det vissa är, att konungen aldrig sjelf erbjöd Rosenstein platsen, som borde tillträdas den 1 nov. 1784, förr än kort före sin afresa från Paris, den 19 juli samma år. Han före-

* De äro införda i N. v. Rosensteins Samlade Skrifter, III: 168.slog honom på samma gång att framdeles blifva prest, i hvilket fall han med tiden skalle få Vesterås biskopsstol och nordstjernans kommendörskors — ”vilkor, som Rosenstein alldeles afslog” *. Denna senare omständighet vidröres äfven af Franc i ett bref från Drottningholm dei? 5 sept. 1784: ”Propositionen rörande biskops-metamorfosen har jag blott omnämnt för grefve Creatz. Han finner den ej absurd. Men han gillar vägrandet att derutinnan ingå, så snart det grandar sig på egen öfvertygelse och enskildt tänkesätt i religionsmål. Jag hoppas, att hela idén är alldeles satt å sido och att Tit. slipper denna anfåktning”. I samma bref säger han sig ”snarare färdig att kondolera än att gratulera till en förtroendepost, hedrande, men blottstäld och förknippad med många besvärligheter, bryderier och kanske verkliga faror; ty afund, ondska och falskt nit vänta här Tit. för att skada honom under förstälda hofmäns gestalt”. --

Bilagan 7.

(Till sid. 37.)

Kronprinsen Crustaf Adolfs första kanslersbref till Pro-Icanslern och Consistorium Academicum i Upsala, dateradt den 7 januari 1786 *.

---Utöfningen af det kanslersembete, hvartill

Hans Eongl. Maj:t, min allernådigste herre och fader,

* Se Adlerbeth, anf. at.

** Ur Upsala ahademies arkiv. Såsom blott svar på akademiens nyårshelning, är detta ej kontrasigneradt. Kunga-uppå Kongl. Akademiens underdåniga anhållan, mig i nåder behagat kalla, kan för mig ej på ett behagligare sätt börjas, än med besvarande af Herr Erkebiskopens och Consistorii skrifvelse rid det nu ingångna årets början. Jag har uti de önskningar deruti göras för min välgång igenkänt Consistorii kärlek och tillgifvenhet för min person, och jag får försäkra om min uppригtiga bevågenhet för det verk, som blifvit mig anförtrodt, och den fägnad, hvarmed jag skall bidraga till dess bestånd och förkofran samt hvar och en af dess ledamöters enskilda väl. Med tillönskan af den Högstes välsignelse förblifver jag Herr Erkebiskopens och Consistorii rätt väl affektionerade

Gustaf Adolph.

Bilagan 8 *.

(Till sid. 57.)

Utdrag af bref från Joh. Henr. Kellgren till N. v. Ro-senstein**, dateradt Stockholm den 7 okt. 1783.

--Det nyaste i poesien är ett stycke af Lidner,

kalladt Spastaras död. Arbetet har undergått Tho-

brefvet till Consistorium Academicum om kronprinsens öfvertagande af kansleriatet är dateradt den 21 no v. 1785. Det heter der, att konungen i nåder beslutit att sin son ”härutinnan biträda”, tills denne hunnit den före-skrifna åldern af aderton år.

* Ur Bosensteinska brefvexlingen, handskr. i Ups. akad.

bibliotek.

** Eosenstein vistades då i Paris.réns* granskning och smakar af nya sekten. Den som tager stora ord för stora tankar, yrsla för imagi-nation, konvnlsioner för sentimenter, det extravaganta för det sublima, den som hvarken frågar efter ordning i tankarne eller smak i expressionen, och som endast låter förblinda sig af några fä vackra verser, lär finna i detta skaldestycke ett nytt bevis af Lidners geni. Tror du ej, sade jag till Clewberg **, att Lidner hade blifvit en stor poet, om han ej varit så liderlig? Jag tror tvärt om, svarade han mig, att om Lidner ej varit liderlig, hade han med alla sina fabler ej gjort den minsta sensation; men man älskar kontrasten. Denna reflexion har frapperat mig med sin nyhet och sanning. Se här en profbit af Spastara:

Men det blixtrar---hvilka gnistor! de spritta, de spraka:

Darrande jordens inelfvor braka;

Hon vrålar, spyr eld — nu öppnar hon sig-—

Gud! nådig, barmhertig, förbarma dock dig!

* Thorilds.

** Edelcrantz.Bilagan 9.

(Till åd. 65.)

Utdrag af bref från N. von Rosenstein till d. v. Svenska sändebudet i Warschau Lars von Engeström*.

Stockholm, 23 dec. 1788.

I.

--Jag vill göra dig hela min historia: ehuru

vidlyftig, läser du den helt visst gerna, då det ang&r en väns heder.

Då jag 1784 kom till kronprinsen, fann jag konungen omgifven af tvenne partier: Toll och Munck på ena, Schröderheim och Armfelt på den andra [sidan]. Toll äregirig, despotisk, incapable, men med stora tankar om sig, viljande styra allt, afmålande alla som skälmar utom sig, men driftig, tilltagsen, vältalig för okunnige, som taga ord för saker, utan synlig reproche för egennytta, sedan han satt i stora inkomster och nästan utan redogörelse förvaltade flere millioner. Munck välmenande, ärlig, häftig, helt och hållet intagen af Tolls idéer och dess eder. Schröderheim känner du lika som jag. Armfelt en komplett hofman, för vällustig att vara ambitieux med plan och följd, dissipateur, följaktligen å la téte af tjensteförsäljningen, lättsinnig, indis-eret, storpratig, då för tiden utan all influence i riks-

’ Så väl detta bref, som det i bilagan 13 införda bref-vet från Rosenstein till Engeström, har ur de Enge-strömska samlingarna i Kongl. Biblioteket blifvit författaren benäget meddeladt af biblioteks-amanuensen doktor Elof Tegnér. Afskrifvarens diplomatariska noggrannhet i stafning m. m. är icke här följd.ärenden. Min föresats var att göra min syssla och blanda mig i intet. En gofit, som konnngen fattat för min konversation, förde mig efter hand i dess lektyr, soupéer och sedan, genom tvenne hofdamers öfverdrifna

tycke för hvad de kallade min esprit,--gick detta

så långt, att konungen ej kunde vara mig förutan. Ännu likväl var icke fråga om några affärer, och sakerna gingo sin gång, utan att jag hade tillfälle att tala om annat än vanliga konversationsämnen. I konungens societet fann jag för mig Schröderheim (vi tänka båda lika om honom, hafva för honom samma vänskap, erkänsla, medömkan) och Armfelt, som öfverhopade mig med avancer, af hvilket jag betjenade mig att gifva honom råd, som han ibland följt, men oftast nöjt sig att gilla och glömma. I hans och Schröderheims tjenst-saker har jag aldrig blandat mig, och det har jag ej heller hört någon misstänka. Man började nu kalla mig favorit, men favori de plaisir, och vän af Armfelt och Schröderheim, med hvilka jag ej kunde bitas, då vi hvar afton voro i umgänge. Konungen affardar en kurir till Paris. Såsom färsk från detta ställe kallar han mig till sig och har mig två eller tre timmar i sitt kabinetti Om natten klockan tre skickar han en löpare till mig för att renskrifva ett rekommendationsbref för

madame Boufflers. Morgonen derpå, då jag kom på le-vén, kom Carl Strömfelt*, som känner allt, och gratulerade mig till mitt stora förtroende i ministeriella ärenden, och några dagar derefter berättades öfver allt, att hvarken grefve Creutz eller Franc mera hade konungens förtroende i ministeriella affärer, utan blott jag, hvaråt

* General, då anstäld vid Gustaf III:s hof.

N. v. Rosenstein. 12vi alla tre skrattade. Sedan dog den hederlige grefve Crentz. Konnngen ville sjelf nnder sin sons namn

vara kansler*.--

Hitintills hade jag ej blandat mig i den fiendskap, som var emellan Toll och Munck å ena samt Armfelt och Schröderheim [å andra sidan], ehnru jag bland tvenne onda ansåg dem, som sålde tjenster, mindre farliga för riket än den, som blott andades, despotism, ville rycka till sig alla departementer, ej underhöll konungens öra med annat än upphöjande af hans stora magt, hans anseende i Europa, hans ressurser, möjlighet att göra conquetter och slåss mot båda våra grannar på en gång. Jag sökte predika i Armfelt motgift mot dessa insinuationer. Han höll med mig, då jag talade vid honom, lofvade hålla samma langage; om han höll det, vet jag icke. Ett prof eller annat af Tolls charla-taneri bör jag anföra. Då jag sade, att i ett krig vi alltid borde vänta både en Rysk och en Dansk flotta, svarades: De kunna ej gå för samma vind, och deraf följer, att vi gå först emot den, som har vinden emot sig, då det står skrifvet i himmelen, att han skall hafva stryk; sedan gå vi mot den andra och slå den. Då jag sade: Vår armé är illa disciplinerad, svarades, att det vore så mycken disciplin och subordination som behöf-ves. Då jag sade: Vi hafva ingen general, svarades mig: Kongl. M:t har alla de militäriska talanger, som behöfvas. Finans-idéer, som blifvit kläckta, äro otroliga, om de berättas. Såsom t. ex. att vår handel ej kunde hjelpas,

* Hvad Rosenstein här yttrar om sitt antagande till kans-lerssekreterare for Upsala akademi, är redan anfördt i notema till sid. 36, 37.om icke alla köpmän (som ej förstodo handeln) ginge under. Med ett ord, jag skalle kanna skrifva en hel bok om alla de sottiser, som jag hört af dess man. Må man ej emot en sådan mans välde anse allt annat som ett lindrigt ondt? Också var det riksrådet Fer-sens tanke.

Ändtligen inträffar 1786 riksdag. Då jag var den ende som sade, att konnngen borde aboachera sig med ständerna, att han borde appgifva staten, gå i samråd med dem, gifva nationen hvad den hade rätt att påstå, rätta det felaktiga, sä kande jag ej vara angenäm för Toll och dess anhang, som förde en annan langage. De hade beslatat att fälla Schröderheim, skyllande på honom allt det missnöje, som var. Jag sade till konan-gen: Schröderheim har felat, men ej ensam. Han har sålt tjenster; det är illa; men despotism, krig och riks-sknld äro ändå värre. Schröderheim rår för mycket missnöje, ej för allt. I dess fel har E. M. sjelf del. Rätta hvad som feladt är, men gör ej honom olycklig. Detta var allt hvad jag sade. Schröderheim blef ej fåld, icke för mina ords skall, men för det konangen aldrig ville göra sig af med honom. Emellertid trodde Toll, som såg sitt verk mankeradt, att det var min kredit, som det vållat. Jag blef ntmålad som en am-bitieux, intrigant, den der först skalle fälla Toll och dess vänner, sedan Schröderheim och Armfelt, för att göra riksrådet Hermansson till premierminister och styra ander dess namn. År 1786 om hösten reser konangen åt Upsala, tar riksrådet Hermansson, Schröderheim, Armfelt, mig, med sig. Na var saken tydlig i allas ögon. Likväl hade jag varit emot resan, af kärlek för akade-mien, emedan jag förutsåg, att hofmännens ledsnad skulle bringa dem att göra narr af akademien, lärdom, professorer m. m., hvilket ock hände. Eätta upphofs-man till resan (som konungen sedan sagt mig) var Toll sjelf, som fruktade, att riksrådet Ulrik Scheffer skulle komma till Gripsholm, om konungen fore dit. Emellertid fortsattes dessa rykten om mig. Med satisfaktion fick jag höra hvad riksrådet Fersen svarade dem, som sade det åt honom: ”Jag hör mycket sägas om Bosenstein, men intet bevisas. Jag vet det goda han gör och söker göra. Det onda skall jag tro, så snart man visar mig en enda trait, men det har ännu ingen kunnat göra”. Allt prat om min förmenta influence förföll ock, då man såg Toll komma till Upsala, expediera Liljencrantz och sätta dit sin vän Buuth.

Från den stunden hafva de ensamt styrt konungen i statssaker, anstält bränvinet, Danska resan, haft förtroende af kriget. Min starka farhåga för följderna af ett krig, allt hvad jag derom och andra sakfer sagt, har gjort, att jag

hvarken egt eller kunnat ega konungens förtroende. Hans nåd för mig har varit lika stor, men enligt min önskan blott sträckt sig till umgänge, mina göromål och litteraturen. Sjelf har han mer än en gång skrattat åt det ryktet, att jag hade influence. De veta icke, sade han, att den, som af mig nyttjas i affärer, aldrig är i min societet och tvärt om. Sjelfve Armfelt var ganska länge utan allt förtroende af affärer. Då Toll fann för godt att associera honom i sin Danska resa, började, han att få sin fot deruti. Då de hemkommo, sade jag konungen och Armfelt min grämelse öfver denna resa och min öfvertygelse, att Dan-sken skulle narra konungen. Derefter har jag väl då och då gjort Armfelt föreställningar och varningar, men mest dragit mig ifrån hon9m, sedan jag sett, att han ej stod att korrigera.

Der har du min historia. Se här min justifikation, som skall blifva kort. Som kronprinsens informator tror jag, att dess framsteg och dess tänkesätt tala för mig. Af konungens nåd har jag ej gjort annat bruk än att vara några lärde och vittre till tjenst. Jag har sjelf fått fyratusen plåtar i löner, men för hvar och en tror jag mig göra gagn, och ingendera har jag sökt eller begärt. I politiska affärerna har jag ej blandat mig. Då jag talat, har jag sagt sanningen efter öfver-tygelse. Också vet jag, att större delen af nationen hittills gjort mig rätt. —*

Bilagan 10**.

(Till sid. 68.)

Bref från kronprinsen Gustaf Adolfs guvernör, riksrådet baron Fredrik Sparre, till N. von Rosenstein^ dateradt Gripsholm den é november 1784.

Hans Eongl. Maj:t hade den nåden för mig, samma dag då inresan skedde till staden, att gifva mig del af det val H. K. M. gjort af Tit. till sin sons informator.

* Återstoden af detta bref är, till det hufvudsakliga, redan anförd på olika ställen i texten.

** Ur Rosensteinska bref veklingen, handskr. i Ups. akad. bibliotek.Angenämare tidning knnde mig näppeligen bjudas, och på värdigare person än Tit. till detta vigtiga kall har konungens val ej kunnat falla, deröfver hörs ej mer än en röst i hela nationen. Sådant var mitt underdånigsta svar genast till H. K. M., och det samma får jag ytterligare emot Tit. sjelf härmedelst förklara, under afbör-dande tillika af de tacksägelser jag skyldig är för dess mot mig visade attention i brefvet, jag hade i går det nöje att få emottaga af Tit. öfver detta ämne.

Så länge min uppvaktning hos H. K. H., vår dyre kronprins, fortfar, kan jag ej annat än lyckönska mig sjelf att löpa samma vädjoban med en så hederlig, värdig och skicklig man som Tit., min ifrån ungdomen älskade och gode vän, mot hvilken jag städse med särdeles aktning och all uppriktig trohet finnas skall dess tillgifne och hörsamme tjenare m. m.

Bilagan 11*.

(Till sid. 78.)

Högborne prins, Svea rikes storamiral, allernådigste arffurste.

Inför Eders E. H. utbeder sig Svenska Akademien att få frambära dess nnderdåniga lyckönskan till den seger E. X. H. vunnit öfver den Ryska sjömagten. Då E. E. H., upprunnen af Sveriges bjeltemodige konungars blod, med sin egen ökat sina förfäders ära; då E.

* Ur Svenska Akademiens arkiv.K. H. befäst den flaggas heder och anseende, som vår store konnng så till sägandes å ny o nr dess aska uppväckt, så lärer E. K. H. tillåta ett samfund, hvilket denne konung helgat åt sina store företrädares och åt Svenske hjeltars lof, att vara ibland de första att tolka fäderneslandets glädje och tacksamhet. Vågar Akademien erinra vid detta tillfälle, att en af dess tidigaste och käraste omsorger varit att upplifva en Svensk sjöhjeltes minne*; vågar hon hoppas, att E. K. H. ibland andra belöningar icke försmår de lofoffer lyckligare snillen en dag skola E. E. H. hembära? Det blifver för Akademien en hugnande tillfredsställelse och en ypperlig ära, om dessa snillen igenom hennes åtgärd kunna framkallas. Emellertid är det en af hennes ömmaste pligter och af hennes käraste böjelser att fålla trogna förböner för fortsättningen och

förökelsen af E. K. H:s ära och segerrika framgång. Med detta tänkesätt m. m.

* Härmed afses ”Minne af Amiralen öfver hela skepp sflottan, Clas Christerson Horn, friherre till Aminne”, uppläst på Svenska Akademiens högtidsdag 1787, författadt af Nordin. Lehnbergs äreminne öfver riksamiralen Carl Carlsson Gyl-lenhjelm belönades först på högtidsdagen 1788, således flere månader efter detta bref. ”Sång öfver Balzar Horn”, som stupade i sjöslaget vid Högland, belönades 1789.Bilagan 12*.

(Till sid. 84.)

Bref från Joh. Gabr. Oxensfjerna till N. v. Eosenstein.

Lovisa den 21 aug. 1788.

Sedan konungen emot alla löften angripit och retat på sig två fiender på en gång, felades endast i hans och vår olycka, att armén skulle neka gå längre, och att han sjelf skulle bli slagen af en envis blindhet, den han med flit tyckes vilja behålla. Hans ställning är desperat, och under en affekterad glädje bor förtviflan i hans själ.

I denna stund äro tre utvägar att komma derifrån. Andra magters mediation. Riksdag. Paete de famille. Det första är långsamt. Dertill fordras en uppriglig tillsägelse af hans felsteg, samt att, efter det hans undersåtar gjort och sedan han är angripen af två fiender, han väntar af dessa hofs kärlek för Europas jem-vigt, om ej af deras vänskap för honom, att ej tillåta Sveriges förstöring. Det andra tör bli en nödvändighet; men i ett sådant ögonblick som detta kan en riksdag ej bli annat än stormig. Den kostar förmodligen, om ej en formlig regementsförändring, åtminstone en ansenlig skakning i regeringsformen. Om kungen skall komma derifrån, måste det ske genom ett ärligt pater peccavi, lika omöjligt för hans högfärd som för hans öfriga karakter. Eljest har han den harmen att öfver-lefva sitt verk och de lagar han sjelf stiftat. Sålunda ges blott le pacte de famille öfrigt att frälsa alltsam-

* Ur Rosensteinska brefvexlingen.mans. Redan i Fredrikshamn proponerade kejsarinnan detta åt knngen i gemenskap med Danmark, likt det Bonrbonska. Ännu i denna stund, då Danmark hotar, upprepar det sin önskan att genom detta band upp-häfva det nnvarande trakasseriet. Jag är viss på, att Ryssland ännu har qvar samma begär. Det vill ej hafva krig med oss. Alla omständigheter bevisa det. Dess flottas fredlighet, som ej härjar en kust och som oftast framsläpper våra fartyg, den fredlighet, som råder på dessa gränser, äro klara prof, att freden der är behaglig. Och hvarföre skulle ej Ryssland vilja stadfästa den genom ett evigt förbund af de Holsteinska husen?

1 anledning deraf är nu projektet af mig, Ruuth, Taube och några andra sålunda gifvet: kungen skall tillbjuda Ryssland ätt göra fred och ingå med begge sina grannar le pacte de famille, med en beständig fred för alla tre, garanti af ömse besittningar i dessa trakter, ej Indien, Asien eller Amerika, försvar, då endera angripes, men ej deltagande i någonderas offensioner. Kungen uppoffrar, till bevis af sin uppriglighet, sin traktat med Porten. Denna traktat blir äfven aldrig Sverige till nytta. Det är en vision, som blott kan oroa Ryssland och aldrig vara oss gagnelig. Emot denna sacrifice begär kungen tillbaka den gräns vi miste vid Åboska freden, som är Fredrikshamn, Vill-manstrand och Nyslott, för att hafva en säker gräns, som nu står öppen; att vara betald för sina omkostnader och justifierad för sin nation. Sverige bibehåller sin urgamla traktat med Frankrike och rätt att taga dess subsidier.' Alla handelsförbund generas ej af dennapacte, och alla traktater, som lända till försvar, utan att syfta på någonderas skada, äro lika fria att afsluta.

Från början af denna epok hade det ej varit möjligt att på en gång lieras med Frankrike och Ryssland. Nu söka de hvarandra och utesluta ej en tredje, som vill liera sig med dem båda.

Om kungen följer detta projekt, då transigerar han sjelf och behåller sin rätt. Eljest slutar hans armé för honom, eller göra ständerna det, och i begge fallen är hans magt slut. Om denna pacte afgöres med en ökad gräns, med bibehållande af Sveriges forne allierad, hvad hade ett lyckligt krig kunnat ge riket mera?

Derpå bör han sammankalla* ständerna. Han ser dem dä med en trygghet, som han nu saknar, och slipper att ursäkta sig för sitt folk. Om han olagligt stört dess lngn, har han återgifvit det för längre tider, och kommer med ära från ett steg, der hon varit på vågspel. Skulle äfven Ryssland ej vilja cedera något, borde ändå projektet

vidtagas, såsom det enda att förekomma rikets söndring. Man säger, att Finlands inde-pendance påsyftas af dess egen armé. Försäkrom oss då deremot genom ett förbund, som hindrar all söndring af våra stater. Våra begge fiender hota nu vår konstitution och torde krossa den vid en riksdag. Om le pacte de famille gått förut, blir deras intérét att uppehålla samma regeringsform, för att ej åt en folkregering lemna frihet att störa i framtiden det upprättade förbundet.

Kungen vill ej detta. Han finner en lâcheté att söka kejsarinnan, att öfverge Turken. Men nöden har ingen lag. Turken är en chimére, och det andra blir en nécessité. Jag har aldrig kunnat begripa vissa slagspoints (Thonneur, då så många andra finnas, dem man ej vördar. Har jag rätt i mina förslag, så befordra dem! Underrätta riksdrotsen derom. Läs denna korta dednktion för honom. Jag hoppas, att han anser saken för nödvändig och befordrar detta förslag. Knngen har för honom den aktning han förtjenar. Hans ord torde uträtta hvad vi alla ej förmått. Låtom oss ej blottställa knngen att, atan att af något vara understödd, lemna sig åt en riksdag. Den kostar honom dyrt, och blir drifven af allt det hat, som råder emot hans person. Men stödes han af en sådan pacte, så är han trygg och bar intet att frukta. Det blir alltid nödigt att kalla ständer, ty eljest komma de sjelfva, och deras magt gör dem lagliga; men derföre önskar jag, att, till dess de hinna komma, han ville decidera sig för pacten, för att förekomma alla utbrott.

Min bäste vän. Vi älska lika kungen och fäderneslandet. Ges ett bättre och hederligare sätt att frälsa dem begge, så nyttja det. Jag är ej kär i mina tankar. Men om detta är det enda, så meddela det åt riksdrotsen och, då kungen nu snart kommer till Stockholm, supplicera honom på mina vägnar att ge styrka åt våra skäl och äfven utrusta med de samma alla vältänkande personer, som nalkas kungen. Vi hafva gjort allt hvad vi kunnat. Andra torde lyckas. Kungen har mycket omtalat att abdikera. Med detta projekt beböfde han ej följa denna förtviflade utväg, och om han tog den, skedde det ändå med en viss heder. Om han ej tar något parti, kan saken slutas så, att han ej abdikerar, men blir abdikerad. —Tillägg *.

Trettio år senare, två månader före sin död, skref Oxenstjerna till Rosenstein följande biljett, vittnande om hans ekonomiska trångmål. Års beloppet af hans pension i Svenska [Akademien utgjorde endast 150 riksdaler.

Mon cher ami. Je vous prie de donner ä votre infirme collégue son second quartier de la pension aca-démique ainsi que le 3me pour Vannée, et veuillez bien me Venvoyer avec le porteur du billet. Je joins la quit-tance des deux quartiers. Je me ruine en médicamens, et pour mourir ä moins de frais je me ferai médecin moi-méme comme le malade imaginaire de Moliére.

Ge 16 May 1818.

Oxenstjerna.

Bilagan 13.

(Till sid. 96.)

Utdrag af bref från N. von Rosenstein till Lars von Engeström. Stockholm den 16—2é febr. 1789.

--Jag ville skrifva om fäderneslandet, men mitt

hjerta blöder. Ryktet om Dalkarlarne är lyckligtvis ogrundadt, men vi äro ej dess bättre i våra affärer. De tre stånden göra allt hvad konungen vill. Adeln intet. Ingen milieu hålles. — De sannaste fakta bestridas. Oppositionen ropar på fred, utan att kunna säga

* Ur Svenska Akademiens arkiv.huru vi skola få den, hofpartiet på krigets fortsättning, utan att veta utvägar dertill. De ena säga friheten stå i fara. De andra ropa på förräderi. Riksrådet Fersen har försökt förena sinnena, har blifvit misstrodd af sitt folk, utan att uträtta något med de andra, vrider sina händer och talar med tårar i ögonen om sitt fädernesland. Om jag får nämna mig efter denne store man, så har jag ej försummat att säga sanningen, men min kredit är all, ty några hundsfottar, hvaribland lagman Liljensparre lär vara en, hafva afmålat mig såsom en af oppositionen, i hvilket parti nästan hela min slägt uppenbarligen är *. Jag hade tort att säga, det konungen minskat sin nåd for mig i fasoner och bemötande; jag har ock anledning att hoppas, det en explikation,

jag haft, ökat dess estime för mig, men emellertid är naturligt, att mina råd ej kunna komma i bredd med deras, som lofva guld och gröna skogar.

Det föregående var skrifvet den 16, fast det bär datum af den dag, då det bort afgå, om det ej blifvit af brutet af händelser, hvilka jag nu med blödande hjerta och våta ögon vill berätta i största korthet. Då jag skrifvit det föregående, for jag till Altona att äta middag med några fruntimmer och några hunds-fottska prester, hvilka hela riksdagen låtit mig löpa som en narr med helsningar till konungen, att deras stånd vore färdigt att våga lif och blod för rikets fräl-

* Rosensteins systersöner tillhörde alla, mer eller mindre, oppositionen. En af dem, Samuel v. Rosenstein, andre sekreterare i Presidents-expeditionen, blef entledigad för sina utlåtanden mot konungen under 1789 års riksdag. Jfr L. v. Engeströms Minnen I: 82 och 348.sande, men att, om konnngen ville öka sin magt, kunde han ej lita på en enda prest; att de äfven väntade, att konungen, mot det nit nationen visat, ville gifva dem viss tid till riksdagar och kännedom af statsverket. Då vi skulle sätta oss till bords, kom Gyllenbåt, berättade, att landtmarskalken låtit läsa ett memorial med klagomål öfver adelns uppförande och i synnerhet anklagat riksrådet Fersen, Carl de Geer, Bungencrona, Ihre. Anledningen var ett plenum, likt det vi bevistat i bankosaken 1778. Detta var för mig ett dunderslag. Tillika fick jag veta, att Dalkarlarne skulle komma. Jag skyndar mig till staden efter middagen, söker Armfelt, som jag får höra vara rest, far tillbaka till Altona, råkar Troil* (den ende prest, som burit sig hederligt åt). Han hade då fått rök af hvad som förestod, kunde dock ej säga mig det, men sörjde som en ärlig man. De andra låtsade äfven sörja. Dagen derpå den 17 blir plenam plenorum. Konungen gör adeln en häftig föreställning, befaller en deputation till landtmarskalken, till reparation af hvad som händt, och anklagar synligen grefve Fersen, hvilken likasom Carl de Geer be-falles att gå med i denna deputation. Grefve Fersen begär, att adeln skulle få förklara sig. De visas från rikssalen. Konungen tackar sedan de tre stånden för deras zéle, lofvar dem privilegier, och fordrar ett utskott att derom öfverlägga. De tacka och lofsjunga. Adeln förklarar på riddarhaset, att de först ville försvara sig, innan de göra afbön. De skiljas åt, få sedan ej plenum. Fredagen den 20 gå de tre stånden

’ Erkebiskop Uno von Troil.med en deputation till konangen och be, att han ville brnka sin konungsliga magt att sätta riksdagsärendena i gång. Inga Dalkarlar voro eller äro till staden komne. (De sägas ligga vid Drottningholm.) Men Stockholms borgerskap låter nyttja sig till medborgares fängslande. Riksrådet Fersen, Carl de Geer, general Horn, båda Macleanerna, Stjerneld, von Gerdten, Liljestråle, din bror Jan, båda Almfeltarne, Bungencrona, Ihre, Frietzcky och kanske flere, som jag ej hunnit få höra, arresteras, föras till Fredrikshof, Castenhof, högvakten, Spalden-creutz och Billberg samt grefve Brahe på parole i sina kamrar. Dagen derpå blir åter plenum plenorum. Én så kallad säkerhets- och föreningsakt föreslås. Den innehåller förmåner för ofrälse stånden och ökande af konungens magt, att nemligen få göra krig, disponera om tjenster, att ingen får proponera något på riksdagen, m. m. som jag ej så noga minnes. De tre stånden skrika ja med full hals. Adeln nej och ja. Grefve Adolf Hamilton ber, att adeln måtte få gå på sina kamrar (riksdagsord att öfverlägga). Det syntes som detta skulle nekas, då (här skall ditt hjerta känna någon lisa) då vår odödlige vän Adlerbeth, drifven af jag tror en gudomlig anda, häfver upp sin röst och förmår i ett bevekande tal konungen att samtycka, det adeln måtte få betänkningstid. Jag kan ej beskrifva hvad jag kände i denna stund. Läs nu, sedan du läst Adlerbeths ära, min rättfärdiggörelse. — Konungen går ur salen, jag följer med, rusar emot honom, arreterar honom, skakar hans hand och säger: ”Hvad min vän gjort, hade jag bort göra och kanske tänkt. Hans sak är min”. Jag föll derpå i en snyftning, och folk trodde mig galen. Omdu efter denna beskrifning kan sjelf tro, eller tåla, att någon säger: Bosenstein viste af, har haft del i hvad som skett, då är du ej värd att hafva en sådan vän som jag. — Vi följdes sedan åt till konungen, sågo några hofkarlar kasta oss gemena ögonkast, kanske blygas för sig att se Adlerbeth i synen. Vi talade sanningen. Diximus et salvavimus animam. Det säges, att de tre stånden anse sitt beslut som fattadt. Adeln lär göra föreställningar, äfven protest. — Jag stadnar här. Hvad mitt hjerta känner behöfver jag ej beskrifva. I sådan belägenhet är dock en tröst att veta sig ega ett rent samvete, att hafva sagt konungen, både för och efter, sanningen, att hafva, ehuru förgäfves, varnat medborgare, som i välmening rusade till sitt förderf. Förlåt, om jag i detta bref nog mycket talat om mig, men jag behöfde förekomma alla rykten, som en vän kunde

få höra om mig. De hafva varit många. Nu finner folk min oskuld, kanske min klokhet att se förut hvart våra oenigheter skulle föra oss. — Flere hafva tagit afsked, bland andra baron Wachtmeister hos prinsen. Jag har balanserat om det parti, jag borde taga. Adlerbeth och sekreteraren Schröder hafva öfvertygat mig, att det vore en lâcheté att qvittera en post, der jag kan göra nytta. * —

* Andra delar af detta bref äro redan anförda på olika ställen i texten.Bilagan 14*.

(TiU sid. 114.)

• Bref från kongl. förmyndareregeringen till kongl. ITan-slikollegium, den 7 mars 1795, angående Svenska Akademiens indragning, undertecknadt Carl, kontrasigne-radt Fredrik Gyllenborg.

Gustaf Adolf med Guds nåde, Sveriges, Götes och Wendes konung m. m. Det har icke kunnat undfalla samtelige våre trogne undersåtars uppmärksamhet, huru-ledes allt ifrån den tid vår käräIskelige herr farbroder och förmyndare emottog regementsförvaltningen under vår minderårighet, dess omsorger icke allenast måst omfatta de ämnen, som, under en för oss och riket nog äfventyrlig politisk ställning, skulle med den högstes bistånd till trots af alla försök förmå bibehålla den välgörande freden, och skilja oss från deltagandet i de stridigheter, hvilka bragt flera Europeiska magter i vapen, samt oaktadt det bekymmerfulla tillstånd, hvari de invertes angelägenheterna såsom en följd af ett kostsamt krig, sinnenas jäsning och delade tänkesätt sig befunno, ändock återställa reda, ordning och lugn inom våra gränser, utan ock med särdeles vaksamhet tillse, det sådana begrepp icke finge ibland våre trogne undersåtar framtränga och sig inrota, hvilka, i lika mån stridande emot allt samhällsskick och säkerhet som befordrande ett tygellöst tillfredsställande af de våldsammaste böjelser, under befrämjandet af sine egennyttige och för-derflige afsigter, och, allt efter som omständigheterna det fordrat, synnerligen utmärkt sig med förmätne, djerfve

* Ur Stockholms Posttidningar n:o 30, den 12 mars 1795.

N. v. Rosenstein.

13eller listige och försåtlige anfall, tillmålen och smädelser emot rikets författningar, lagarne och deras verkställare, med ett motsatt bemödande, att undersåtar och lydande skulle hänryckas af allt hvad sjelfsvåldet och en orätt förstådd egennytta för den fäkunnige egt mest retande och förförande. Till motande af desse skadelige villomeningar, bade vi med mycket skäl bort vänta ett upp-rigtigt biträde af det samfund, som, stiftadt af vår högstsalige herr fader, glorvördigst i åminnelse konung Gustaf III, var lika kändt af de utaf högstsalig Hans Maj:t åtnjutne öfverflödige välgerningar, som af det särdeles nära och nådiga beskydd, hvarmed han i lifs-tiden Svenska Akademien hedrade. I hvad måtto Akademien häremot svarat, hafva vi likväl haft tillfälle nogsamt erfara, då i vår egen höga öfvervaro under Akademiens senaste allmänna sammankomst sådana uttryck derstädes både blifvit fälde samt af Akademien icke allenast utan klander, utan ock med bifall och tacknämlighet emottagne, som i samma mån borde förefalla oss brottslige, sårande och oförväntade, som de i dess sons närvaro syntes vilja under en obehaglig dag för allmänheten framställa sådana händelser, hvaruti högstbemälte vår salige herr fader jemte riksens ständer till danande af våre närvarande, antagne och dyrt ‘ besvurne grundlagar samfäldt medverkat.

Det borde väl icke nu mera förefalla oss oväntadt att se den nådiga frihet att skrifva och trycka, vi i bästa välmening nationen återskänkt och gifvit, öfver-trädas och missbrukas, efter så många redan ådagalagda otillbörliga och dristiga försök i denna väg. Det är icke heller ovanligt, att ett otidigt begär efter ett slags viss in-billad ryktbarhet ofta förer talaren ntöfver den gräns b&de anständigheten och skyldigheten ntstaka; men hvad man likväl svårligen bort knnna föreställa sig, är, att Akademien till den grad knnnat förglömma sin skyldiga vördnad och tacksamhet emot sin höge stiftares minne, fellér ntan anmärkning tillåta sådana ämnen oförsynt vidröras, som minst knnna befordra den aktning för la-garne, för regeringssättet samt för våre och våre älskade nndersåtars dernti förvarade gemensamma rättigheter och pligter, jemte den välvilja och förtroende Svenske män emellan som vi till samfäldt bestånd och vältrefnad, framför allt nnder detta af missnöjen och oroligheter i andra länder eljest så utmärkta tidehvarf, genom en mild regering och tänkesättens och sinnenas förenande så

sorgfälligt sökt stifta, vidmagthålla och befästa. Och då Svenska Akademien, i stället för att härnti, enligt dess pligt samt dess höge stiftares afsigt, lemna andre vitterhetsidkare nyttige efterdömen af stadga i grandsatser, nrskilning och grannlagenhet i valet af ämnen samt smak i uttrycken, knnnat så alldeles förglömma desse nödvändige föremål, att icke en gång anständigheten blifvit bevarad, eller uraktlåtandet deraf beifradt i ett samfund, som äfven i grand af det beskydd, det samma ifrån tronen njutit, kunnat göra närmare anspråk på andra snillens uppmärksamhet och förtroende, hvarigenom de der förefallande fel och misstag i en framtid kunde leda till allmännare högst skade-lige missbruk; så hafve vi väl haft fullkomlig orsak och anledning att alldeles och för alla tider npplösa ett samfund, som vid ett så utmärkt åsidosättande af sina skyldigheter äfven billigtvis bort förverka sina rättig-heter; men vilje dock endast i afseende på den akt* ning, hvarmed vi alltid anse en vördad faders stiftning, som denna Akademi instiftat,- härmed för denna gången i nåder hafva fördrag. Dock hafve vi på de redan anförde orsaker fnnnit skäligt befalla, det alla Svenska Akademiens arbeten och sammankomster ifrån denna dag, och så länge vår minderårighet varar, alldeles komma att upphöra och inställas, till dess, enär vi sjelfve emottaga regeringen, vi derom vidare i nåder pröfve nyttigt an-norlnnda förordna, allt efter som de vid den tidpunkten förevarande omständigheter då kunna ytterligare föranleda, sedan efterdömet af dylika utsväfningar samt den våda obetänksamma yttranden öfver riksvårdande ämnen i andra länder åstadkommit, torde redan lyckeligen vara mera allmänt kände och följderna af de samma således mindre att befara. Emellertid hafven I, till underdånigt följe af denna vår nådiga vilja, att genast infordra och i edert förvar emottaga alla Akademiens handlingar, räkenskaper och samlingar, samt det mera, som denna inrättning tillkommer, likasom de medel, hvilkå Akademien årligen tillflyta för Post- och Inrikes-Tidningarne, om hvilkas utgifvande hädanefter vi anbe-falt vårt justitiekanslersembete att, under enahanda vil-kor och emot erläggande af lika summa Akademien der-för hittills uppburit, besörja: egandes I att skyndesam-mast om denna vår nådiga befallnings verkställande föranstalta, samt med underdånig berättelse derom till oss inkomma. —Bilagan 15*.

(Till sid. 117.)

Utdrag af bref från professor J. A. Tingstadius till N. von Rosenstein.

Upsala den 26 nov. 1796.

— I dag var icke hertigens afskedsbref uti Consi-storio väl uppläst, innan professor Ekman** uppläste ett diktamen till protokollet, hvaruti han vidt och bredt anförde, l:o att man borde skicka genast en deputation att tacka hertigen, och 2:o att man borde välja hertig Fredrik till kansler. Consistorium svarade till det förra, att skrifvelse skulle afgå med nästa post, och deputation så fort medaljen blir fardig; hvad åter valet angick, vore det ohöfligt att samma dag skrida till val, då Hans Kongl. Höghet nedlade kansleriatet, och vore det ordförandens rättighet att i så vigtigt mål göra proposition. Nu är intet annat till görande än att låta valet för sig gå med första. Vi vänta mod och styrka af Herr Landshöfdingen att gå academici till möte, som se det olycksmoln af krångel, som hotar akademien, och hvilka aldrig i evighet gå ifrån sin fattade föresats att rösta på den, hvars goda egenskaper att styra verket till akademiens bästa, vi bade tillfälle att känna under vår nådigste konungs lugna och lyckliga kansleriat. Var nådig och uppvakta genast Hans Kongl. Maj:t och säg honom vår belägenhet och huru vi vänta af hans

* Ur Rosensteinska brefvexlingen.

** Emanuel Ekman, professor i praktiska ekonomien (Borg-strömianus).ömhet för Upsala akademi, att han stadfäster vårt val i nåder, så fort det är skedt, och förklarar, nnder hvad titel som helst, af kansler eller vice kansler, den vi välja till akademiens styresherre. Akademien står aldrig på annat sätt att hjelpa: allra minst om en kan-slerssekreterare i en hertigs namn skall styra akademien. Och jag försäkrar, om erkebiskopen reser till Stockholm och kommer hem med det badet, att vi icke få votera på Herr Landshöfdingen, så blir han hatad och förföljd icke allena af Ekmanska ligan, atan äfven af Herr Landshöfdingens och akademiens vänner, det ser jag förnt, ehuru mycket jag för egen del är hans vän. Skalle Herr Landshöfdingen finna mer å propos att först låta valet ske och sedan föreställa konungen angelägenheten deraf, att möta akademien i dess önskan för vetenskapernas bästa, så må det ske, allenast valet med första går för sig, utan att afvakta vidare krångel, som är

att befara från alla håll; samt*att Herr Landshöfdingen åsidosätter alla andra konsiderationer än deras önskan, som mena akademiens väl, hvilken framför allt bör understödjas och befrämjas. Desse äro tretton professorer vissa, utom Christiernin, hvilkens tankar jag icke känner. De öfrige supponeras hålla med Ekman och äro sju å åtta till antalet. Öfvergif icke akademien: det är hvad vi bedja om på det ömmaste. —Bilagan 16*.

(Till sid. 125,)

Varningstal till den studerande ungdomen i Upsala af akademiens rektor professor Zacharias Nordmark, hållet på Gustavianska lärosalen den 25 november 1799.

Mine herrar! Ehura consistorium academicum har, jemte mig, den öfvertygelsen om sjelfva mängden och kärnan af den akademiska ungdomen, att den förer en dygdig och oskyldig vandel; hafva dook nu på en kort tid sådana oordningar och obehagliga uppträden förefallit, att mig blifvit uppdraget att offentligen tolka consistorii academici högsta oro och afsky derför, samt varna eder, mine herrar, för allt deltagande i dylika vanhedrande händelser, sannolikt anstiftade af några, som önska akademiens vanrykte och ofärd, samt verk-stälda af några förförda individuer. Dessa uppträden äro allmänt kända, och behöfva från detta ställe icke omförmälas. De böra icke finnas beskrefna i consistorii academici akter. Det som mest öker consistorii och följaktligen alla rättsinta studerandes harm och oro, är, att dessa oordningar skett under den nu varande allmänna glädjen öfver rikets nyfödde kronprins, då man skulle trott alla obehagliga uppträden höra till otroligheternas klass. Den ringaste undersåte har såsom men-niska en ostridig rätt att ostörd njuta sin i sjelfva naturen förvarade faderliga glädje öfver en nyfödd lifs-arfvinge. Men icke dess mindre hafva några få van-

' Ur Upsala universitets konsistorii-protokoller.artige, och emot akademien fiendtligt sinnade, försökt, så mycket hos dem stätt, att förgifta konangens glädje derigenom, att jnst H. K. H. kronprinsens födelse skalle lika som tjena till en epok, ifrån hvilken den högskolas vanrykte skalle räkna sitt åratal, hvars högste och närmaste beskyddare sjelfve konangen är. I sen afsigten, mine herrar; men ändamålet skall dock aldrig vinnas, aldrig skall sjelfva corpsens uppförande misskännas derföre, att några individaer inom Upsala portar vanhedra sig med afskyvärda seder. Men det bör appelda eder till den allra största vaksamhet emot alla möjliga förförelser. Och må för öfrigt npphofsmännen till de ovärdiga uppträden, hvilka I afskyn, bära sin förebråelse i sitt eget medvetande.

Omöjligen kan någon redlig Svensk, och ännn mindre en rättskaffens studerande, hysa annat än innerlig fägnad öfver den konungafamiljs fortsättning och för-ökelse, hvars ättling vår nu varande allernådigste konung är. Häfdernå lära oss, att det är denna familj, som återgifvit riket dess sjelfständighet; denna familj, som grundat vår akademies bestånd, då den förut snarare liknade en trivialskola än ett universitet. Vårt lärosäte har varit benådadt med flere dess konungars omedelbara tillsyn och vård, hvilken det nu i synnerhet njuter på det allra utmärktaste sätt af en konung, som ifrån sina spädaste år insupit den största kärlek för dess inrättning, då han såsom kansler, under sin höge faders öfverinseende, talade om eder, mine herrar, med en liflig glädje under namn af sitt eget regemente. Det är denna ärfda kärlek för akademiska samhället, äenna ntmärktaste nåd, hvarmed vi alla äro hägnade, som dearbeta på att rycka ifrån oss, hvilka vilja förföra eder till gerningar, misshagliga för vår store beskyddare.

Men skulle någon möjligen finnas, för hvilken för öfrigt inga motiver vore tillräckliga att hädanefter af-hålla honom från dylikt ovärdigt uppförande, hvaraf vi nu på en kort tid sett obehagliga prof: så är jag härmed, sedan till konungen inlupit oroande berättelser om hvad förefallit, af consistorium academicum befullmäg-tigad att förklara, att det samma fast beslutit att taga alla de kraftigaste mått och steg, hvilka någonsin kunna stå i dess magt, för att upptäcka, gripa och till lagens stränghet öfverlemna en så trotsande brottsling. Men consistorium academicum vill hysa det glada hopp, att icke mera någon obehaglig händelse nödgar det till denna oangenäma utväg. Det fordras nemligen, mine herrar, ingen skårpsynthet för att inse, att, om någon möjligen skulle vi^ja förföra eder till gerningar, som skulle minska konungens nådiga öfvertygelse om värt lärosäte, så vore just en sådan förförare akademiens förrädare.

Bilagan 17*.

(Till sid. 125.)

Gustaf IV Adolfs strafftal till akademiska konsistoriet i Upsala den 6 december 1799.

Jag har i dag uppkallat rector och consistorium academicum för att tillkännagifva mitt beslut att af-

* Ur Stockholms Posttidningar n:o 139, den 9 december 1799.säga mig akademiens styrelse. Föranledd dertill af de många göromål, hvilka, oskiljaktiga ifrån mitt komtngs-liga kall, ej tillåta mig att taga en så nära kännedom, som jag önskade, så väl af de allmänna akademiska ärendena, såsom äfven att knnna hålla den noga upp-sigt öfver lärarenas undervisningssätt och de studeran-des uppförande, som vigten af ett lärosäte kräfver. Jag kan ej heller vid detta tillfälle förtiga, med hvad missnöje jag funnit råda tänkesätt hos en del af den här studerande ungdomen, hvarken passande eller hedrande för en ungdom, hvilken här uppfostras under namn att danas till trogne undersåtar, skicklige embetsmän och värdige medborgare. Men deremot befarar jag med mycken anledning, att en del af denna tillväxande ungdom ofta förledes att antaga nya och skadliga grundsatser, hvilka genom en förvänd undervisning tillåta att anse efter egen öfvertygelse och med mindre aktning de föremål, som för hvar och en vältänkande böra vara mest heliga, och, då denna aktning och vördnad förminskas, kan ej tanken hos mig på denna ungdoms framtid blifva glädjande. Häraf synes, att det endast beror på renheten af den undervisning och de grundsatser, de studerande här af sina lärare emottaga, och är det således vid deras strängaste ansvar jag pålägger, att de grundsatser, som här utspridas, må vara, hos eder alla utan undantag, öfverensstämmande med vår antagna religion och samhällsordning. Det är, för att med säkerhet vinna detta goda ändamål, och således till en nogare uppsigt öfver akademiens göromål, som jag nu befaller rector och consistorium academi-cum genast sammanträda för att välja och till mitt gil-lande föreslå en kansler, hvilken jag förmodar vara en person, som genom dess tänkesätt och egenskaper gjort sig förtjent af mitt förtroende.

Bilagan 18*.

(Till sid. 125.)

Upsala universitets rektor professor Zacharias Nordmarks svar på Gustaf IV Adolfs strafftal och afsägelse af kansleriatet den 6 december 1799.

Med yttersta oro och bestörtning emottar consistorium academicnm det dnnderslag, hvarmed E. K. M. afsäger sig akademiens styrelse. Det träffar oss så oförmodadt, att jag na helt oberedd och, emot all vana, utan hjelp af något papper i handen, nödgas föra ordet inför sjelfva konungen. Jag utber mig derföre den nåden att i djupaste underdånighet blott få förklara, det vi alla efter bästa samvete och öfvertygelse sökt handleda oeh rätta den studerande ungdomen. För att pä det ypperligaste sätt offentligen ådagalägga sin högsta afsky för alla de uppträden och händelser, som kunde väeka E. E. Ma missnöje, vidtog consistorium academi-eum enhälligt den högtidligaste akt, som någonsin stod i dess magt och från akademiens grundläggning aldrig varit vidtagen; i det alla nationerna, anförda hvar och

* Ur Upsala universitets konsistorii-protokoller.en af sin inspektor, uppkallades på akademien och und-fingo en allvarsam förmaning.

Solennare akt till betygande af sin oro och afsky för allt, hvad som knnde vara E. E. M. misshagligt, var consistorium academicum ej i stånd att upptänka: och då, detta oaktadt, vårt lärosäte nu blir E. E. M:ts närmaste och nådigaste hägn förlustigt, kan consistorium academicum icke annat än vara deröfver på det allra högsta nedslaget. För min enskilda del, som blott utfört consi-storii academici föreskrift, så får jag härmed den nåden att betyga min underdånigaste tillfredsställelse i anledning af E. E. M:ts yttrade nådiga välbehag öfver det sätt, hvarpå jag verkstält consistorii academici enhälliga beslut.

Bilagan 19*.

(Till sid. 125J

Gustaf IV Adolfs egenhändiga bref titt N. von Rosenstein från TJpsala den 6 december 1799.

Jag skyndar mig att endast med några rader underrätta Bosenstein om hvad som i dag sig här tilldragit och skickar derföre en omständlig berättelse deraf, åtföljd af det tal jag i dag hållit till rector och consistorium academicum. Jag vill, att han å mina vägnar underrättar erkebiskopen om allt detta, och att så väl mitt tal som äfven den medföljande berättelsen tryckes

* Ur Rosensteinska brefvexlingen.uti inrikes tidningen såsom en underrättelse ifrån Upsala om hvad der händt under mitt vistande derstädes. Jag förbjuder Bosenstein att lemna någon afskrift af mitt tal, förrän det blifvit tryckt i tidningen, men för öfrigt är hvad som händt ingen hemlighet och kan således omtalas. När jag kommer till Stockholm, får jag vidare tillfälle att tala med Bosenstein om allt detta, för öfrigt finner han mina skäl till hvad jag gjort ganska tydligen förklarade uti mitt tal, och hoppas jag, att den nya kanslerns val ej kan annat än fägna hvar och en vältänkande. Jag önskar, att Bosenstein tager denna oförmodade tidningen med kallsinnighet, och ber honom vara försäkrad om det nöje, med hvilket jag förblifver dess väl affectionerade

Gustaf Adolph.

Jag förväntar, att mitt tal och berättelsen blifva så snart möjligt är tryckta. Visa allt detta till riks-drotset.

Bilagan 20,

(Till sid. 155.)

I.

Till N. von Bosenstein, vid hans graf den 15 aug. 1824, af Joh. 01. Wallin.

Hvila nu i ro, du trötte! Slumra sött i grafvens mull Du, som utan afbrott nötte Lifvets kraft för andras skull!Du har varit det du ville:

Du har gagnat, mer än glänst;

I ditt hjerta låg ditt snille,

Och ditt lof i din förtjenst.

O du man med klara sinnet För allt ädelt, sant och rätt!

På din grafhög framstår Minnet, Enkelt som ditt tänkesätt,

Och upp8krifver bland de storas, Bland de visas forna namn Afven ditt, att ej förloras Någonsin i glömskans famn.

På en sjunken verld sig lade Fåfängt långa seklers natt:

Fältet ingen blomma hade,

Djupet gömde ingen skatt,

Som ej, vettets prydnad vorden Eller hjertats rikedom,

Fördes hem af dig till norden,

Än från Gallien, än frän Bom. '

Men allt skönt och härligt följdes Af din kärlek, hvar det gick. Intet redbart värde dölj des För din milda, säkra blick.

O hur omsorgsftillt och troget Du hvart frö af bättre hopp Odlade, till dess det moget Steg i gyllne gröda opp!Ryktets lof du ej begärde,

Men de ädlas bifall blott.

Lyckan i ditt bröst du närde, Nöjd i öfrigt med din lott.

När sig nöden till dig vände,

Gaf ditt bjerta tröstens svar Och ej någon glädje kände,

Som ej andras glädje var.

Derför gick du genom tiden Älskad, vördad, vördnadsvärd: Ljuset, vänskapen och friden Följde troget på din fård:

Och när åldern kom och strödde Sina drifvor i ditt hår, Tacksamhet och kärlek stödde Dina sista tunga spår.

Derför mötte du ock döden Lugn, förtröstande och glad.

Du, som under lifvets öden Kände rörd till hvem du bad, Lika varm till honom fördes Bönen på din sista qväll.

Trogne tjenare, du hördes;

Du har kämpat, du är säll!II*.

Esaias Tegnér till J. O. Wallin vid N. von Rosen-steins graf.

Det var ädelt, att du prydde Med din kranB den gamles graf,

Att din sköna stämma tydde All den sorg, hans bortgång gaf.

Ynglingen, hvars röst han väckte,

Honom sjungit nu som vän;

Lagern, som han förr dig räckte,

Du på urnan hängt igen.

Du har klagat för oss alla.

Ofta bleknar dagens glans,

Förrän åter tårar falla På ett stoft så kärt som hans.

I din höga sång sig målar Än hans bild, som for dit opp,

Skönt, som solens sista strålar Dröja qvar på bergets topp.

Stilla, lik en altarflamma Uti konstens tempelgård,

Brann hans lefnad, tills densamma Togs i gode Gudars vård.

Han för andra sig förtärde,

Slocknade för andra af.

* Dessa verser, med hvilka Tegnér svarade på de föregående, infördes då i en tidning, men äro uteglömda i samlingen af hans skrifter.Lågan han för himlen närde Och åt jorden askan gaf.

Hvar är den, som vågar stiga Med en klagan på hans grift? Hvad har minnet att förtiga Öfver honom i sin skrift?

Som en ljusets vän och fridens Glömde han hvad ondt han rönt, Och hans hjerta, olikt tidens, Mindes blott allt stort och skönt.

Vittne vare Sveriges smärta,

Huru högt han aktad var;

Aldrig ädelt är det hjerta,

Som ej honom älskat har.

Du har satt ett träd på grafven, Slutet inom blommors rand, Grönskande, som Aronsstafven

I din vigda sångarhand.

Derför du ock tackad vare Af hvar en, som han var kär! Mildt den vind till himlen fare, Som dit upp din helsning bär! Vandrarn lik på Alpens höjder, Ser han stormen under sig;

En gång der bland ljusets fröjder Sjelf han rörd skall tacka dig.

N. v. Rosenstein.

14Rättelser.

Sid. 27, sista raden nerifrån, st&r nio l&s åtta » 43, elfte raden nerifrån, sättes nottecknet ** framför ordet Thorild.

» 84, flyttas nottecknet ** från åttonde till tolfte raden, näst efter ordet håfdatecknarc.